



Myers - JDC - Brookdale Institute
מאיירס - ג'זינט - מכון ברוקדייל

דוח מחקר



כדי להקל על השיטוט במסמך זה, יש לפתוח את "סימניות (Bookmarks)"
על ידי לחיצה על הלשונית המתאימה או באמצעות הקשה על F6.

מאיירס - ג'זינט - מכון ברוקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مایرس - جويנט - معهد بروكديل

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

הערכת תכנית ק.ד.מ.
קבוצות דיון משפחתיות לנוער עובר חוק
דורי ריבקין ♦ סמדר שמעיה ידגר

המחקר נערך ביוזמת אשלים ובסיועה

דוח מחקר

30 שנה למכון
1974-2004
THIRTY YEAR ANNIVERSARY

דמ-491-07

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

הערכת תכנית ק.ד.מ.

קבוצות דיון משפחתיות לנוער עובר חוק

דורי ריבקין ♦ סמדר שמעיה ידגר

המחקר נערך ביוזמת אשלים ובסיועה

**הערכת תכנית ק.ד.מ.
קבוצות דיון משפחתיות לנוער עובר חוק**

דורי ריבקין סמדר שמעיה ידגר

המחקר נערך ביוזמת אשלים ובסיועה

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400
פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale



פרסומים נוספים של מכון ברוקדייל בנושא זה:

חביב, ג'י.; בן רבי, ד.; ארגוב, ד. 2001. **הטיפול המשטרתי בקטינים ובבני נוער: דוח מסכם.** דמ-380-01.

חביב, ג'י.; בן רבי, ד.; ארגוב, ד. 2001. **טיפול המשטרה בתיקי בני נוער: ההחלטה על תביעה מול אי-תביעה והגשת כתב אישום מול סגירת תיק והשלכותיהן.** דמ-379-01.

מדינת ישראל, משרד המשפטים ומשרד החוץ. 2001. **יישום האמנה בדבר זכויות הילד. הוגש לוועדת האו"ם לזכויות הילד.** מחברי הדוח: טלל דולב ודליה בן רבי ממאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל בשיתוף עם ד"ר שולמית אלמוג וד"ר אריאל בנדור מבית הספר למשפטים באוניברסיטת חיפה.

להזמנת פרסומים נוספים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, גבעת הג'וינט, ת"ד 3886, ירושלים 91037, טל' 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il.

תמצית המחקר

תכנית ק.ד.מ. (קבוצות דיון משפחתיות) לבני נוער עוברי חוק היא תכנית חדשנית המציעה לקטינים חלופה לתהליך המשפטי. מטרת התכנית הן למנוע את תיוגם של בני הנוער כעבריינים, וכן, להוציאם בהקדם האפשרי ממעגל ההתנהגות הפלילית, לעודד אותם לקחת אחריות על העברה שביצעו, להגביר את מעורבות המשפחות בשיקומם ולפצות את הנפגעים על הנזק שנגרם להם.

הפניית הנער לק.ד.מ. נעשית בידי קצין המבחן, בתיאום עם קצין הנוער מהמשטרה. ההחלטה להפנות נעשית על-פי קריטריונים שקבעה ועדת ההיגוי, ובראשם - הודאת הנער* באשמה (פירוט מלא של הקריטריונים מובא בנספח). לאחר שהרכזת הארצית מוצאת את המקרה מתאים, היא ממנה מתאם שאינו מזוהה עם אף אחד מהגופים המעורבים. ראשית, המתאם מקבל את הסכמת הנער הפוגע ומשפחתו למפגש ק.ד.מ., וכן את הסכמת נפגע העברה. לאחר מכן, הוא נפגש עם כל המשתתפים - נפגע העברה ותומכיו, הנער עובר החוק, משפחתו המורחבת ותומכיו, קצין המשטרה וקצין ביקור סדיר ואנשי מקצוע נוספים לפי הצורך - ומכין אותם למפגש. המתאם אף קובע את מקום המפגש ומועדו ומנחה את המפגש.

מפגש ק.ד.מ. מורכב משלושה חלקים המובחנים זה מזה:

1. **דיון בעברה ובדאגות:** הצגת מטרת המפגש וכללי הדיון, היכרות בין כל המשתתפים, הסבר על מהות העברה ומשמעותה מבחינה חוקית, מתן מקום לנפגע וכן לנער ולמשפחתו להבעת דעה ודאגה.
2. **זמן פרטי של המשפחה:** גיבוש תכנית בידי המשפחה, שתכלול התנצלות של הנער בפני הנפגע ופיצויו, וכן, צעדים כדי לתת מענה לדאגות שהובעו לגבי הפוגע.
3. **גיבוש ואישור התכנית:** הצגת התכנית בפני אנשי המקצוע, דיון בין הצדדים, הסכמה של כולם על פרטי התכנית וחתימה על הסכם.

קצין המבחן אחראי למעקב אחר ביצוע התכנית. אם לא הצליחה המשפחה לגבש תכנית או שהתכנית המוסכמת לא בוצעה, יתחדשו הליכי ההעמדה לדיון.

התכנית הופעלה באופן ניסיוני במהלך שלוש שנים על-ידי שירות המבחן לנוער במשרד הרווחה, משטרת ישראל, פרקליטות המדינה ואשלים, בליווי הייעוץ המשפטי לממשלה וגורמים נוספים. במהלך תקופה זו בוצע מחקר להערכת התכנית על-ידי מרכז אנגלברג לילדים ונוער במאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. ההערכה נועדה לספק לקובעי המדיניות ולמפעילי התכניות משוב על דרכי הפעלתה

* בשל העובדה שבתכנית השתתפו נערות אחדות בלבד, יובאו הדברים בלשון זכר, אך הכוונה היא לשני המינים.

של התכנית ועל השלכות התכנית על הנער, על משפחתו ועל נפגע העברה, במטרה לסייע בקבלת החלטות לגבי הרחבת התכנית ומיסודה כחלופה להעמדה לדין.

1. נושאי המחקר

במחקר נבדקו מספר נושאים:

- ♦ אוכלוסיית היעד של התכנית: הרכב אוכלוסיית היעד, הקריטריונים להשתתפות, דרכי ההפניה, מאפייני הנערים והמשפחות
- ♦ דרכי העבודה בתכנית: עבודת המתאמים, המשתתפים במפגשים, התנהלות המפגשים, גיבוש הסכמי הטיפול וביצוען
- ♦ תוצאות תהליך ק.ד.מ.: עברות נוספות, מצב לימודי וחברתי של הנערים ותפיסת המשתתפים את השפעת התהליך על הנער, על משפחתו ועל נפגע העברה
- ♦ שביעות הרצון של המשתתפים: מעבודת המתאם, מהמפגש ומהתהליך כולו.

2. אוכלוסיית המחקר וכלי המחקר

המחקר התייחס ל-76 נערים שהשתתפו בתכנית ק.ד.מ. בשלוש השנים הראשונות להפעלתה (מסוף שנת 2000 עד סוף שנת 2003). במסגרת המחקר נאסף מידע בכלים כמותיים ואיכותניים:

- ♦ שאלון למתאם ק.ד.מ., ביחס ל-76 נערים
- ♦ שאלון לקצין המבחן, ביחס ל-69 נערים
- ♦ ראיונות טלפוניים עם משתתפים בתכנית: 34 נערים, 37 הורים ו-33 נפגעים
- ♦ ראיונות עומק עם משתתפים במפגשים: נערים, הורים, נפגעים, תומכי הנערים, תומכי הנפגעים, מתאמים ושוטרים
- ♦ קבוצות מיקוד עם קציני מבחן
- ♦ ראיונות עומק עם אנשי מפתח: רכזת התכנית, נציגי משרד המשפטים, נציגי המשרד לביטחון פנים, נציגי משרד הרווחה, נציגי המשטרה ונציגי אשלים

3. ממצאים

אוכלוסיית היעד

תכנית ק.ד.מ. נועדה לבני נוער שעברו עברות ברמת חומרה בינונית והיא מהווה חלופה להליך משפטי. היא אינה מיועדת לנערים שעברו עברות קלות או עברות ראשונות, אשר מתאימים להליך של "אי-תביעה".

הקריטריונים להשתתפות

אמנם, שאיפת מפתחי התכנית היא להגיע לשימוש נרחב בק.ד.מ. כחלופה לתהליך הפלילי הרגיל, למעט מקרים חריגים. אולם, ועדת ההיגוי נאלצה להגדיר קריטריונים מגבילים להשתתף בתכנית. בין הקריטריונים ניתן למנות את הסכמת הנפגע לתהליך, טרם הגשת כתב אישום בגין העברה. כמו כן, לא

- נכללו מקרים של עברות המתה ולא של אלימות במשפחה, עברות מין או עברות סמים, זאת, כדי להימנע מיצירת תדמית לק.ד.מ. כתהליך המסייע לבני נוער שביצעו עברות חמורות להתחמק מעונש.
- ♦ בשנה הראשונה להפעלת התכנית הסתבר שרק מעטים מן הנערים שהופנו על-ידי המשטרה ושירות המבחן לנוער התאימו לקריטריונים שקבעו המפעילים. לכן, הוחלט בשלב הראשון לאפשר קיום של "ק.ד.מ. לא פורמלי", דהיינו, תהליך ק.ד.מ. שאינו קביל כחלופה למשפט, אלא שהוא תוספת להעמדה לדין. בשנתיים וחצי הראשונות להפעלת התכנית, 64% מן המקרים היו תהליכי "ק.ד.מ. לא פורמליים".
 - ♦ הסיבות השכיחות לכך שמקרים לא עמדו בקריטריונים היו מינהליות: כבר הוגש כתב אישום (27% מכלל הנערים) או שהנער הופנה מתחנת משטרה שאינה משתתפת בפרויקט (20%). ועדת ההיגוי שואפת למצוא דרכים משפטיות להרחיב את הקריטריונים ל"ק.ד.מ. פורמלי".
 - ♦ בנוסף לקריטריונים המשפטיים והמינהליים לקבלה לתכנית, הפעילו קציני המבחן גם שיקול דעת מקצועי טיפולי בהפניית הנערים. קציני המבחן סבורים שהתכנית מועילה למרבית הנערים והמשפחות. עם זאת, מסקנות הפיילוט הצביעו על כך שבמצבים מסוימים הנערים והמשפחות אינם מפיקים תועלת רבה מן התכנית: נערים ומשפחות שאינם מוכנים לקחת אחריות על העברה, משפחות מאוד חלשות או בלתי-מאורגנות, משפחות ללא תומכים ומשפחות שנמצאות במשבר חריף אחר נוסף על מעצר הנער.

מאפייני הנערים והמשפחות

- ♦ העברות השכיחות של הנערים היו גניבה (41%), פריצה (27%) ותקיפה (27%). שיעור הנערים שעברו עברות אלימות (כגון תקיפה) היה נמוך מהשיעור המקביל בקרב כלל הנערים שבטיפול שירות המבחן. ל-22% מן הנערים לא הייתה זו עברה ראשונה.
- ♦ מאפייני הנערים שהשתתפו בתכנית היו דומים למאפייני כלל הנערים המופנים לשירות המבחן: 70% מהם היו בני 16-18, והצעירים ביותר היו בני 14; 80% מן הנערים למדו, 16% השתייכו למסגרת אחרת (עבודה, עבודה ולימודים או צבא) ו-4% לא השתייכו לכל מסגרת. לגבי משפחות הנערים, 29% מהן משפחות חד-הוריות, 39% ממשפחות עם מצב כלכלי מתחת לממוצע ו-28% היו עולים.

דרכי העבודה בתהליך ק.ד.מ. והמשתתפים

הפניה לתכנית

- ♦ בארבע וחצי השנים הראשונות להפעלת התכנית (יוני 2000 - דצמבר 2005) הופנו לתכנית 268 נערים. מספר זה היה קטן מן המצופה. הסיבות העיקריות שצוינו על-ידי קציני משטרה, קציני מבחן ומתאמים היו הקריטריונים המגבילים של התכנית, היכרות חלקית של קציני נוער במשטרה וקציני מבחן לנוער עם התכנית, הערכת קצין המבחן שהנער או משפחתו אינם מסוגלים לקיים את התהליך, הססנות של קציני מבחן לקחת על עצמם את העומס, המורכבות והחשיפה הכרוכים בתהליך ק.ד.מ., וכן תפיסת קציני המבחן את ק.ד.מ. כתהליך ארוך ומסורבל.
- ♦ מתוך 268 הנערים שהופנו לק.ד.מ., ב-137 המקרים (51% מהנערים) התהליך לא הגיע לשלב המפגש. הסיבות השכיחות לכך היו התנגדות הנפגע לקיים את התהליך (33% מן המקרים שלא

מומשו), חוסר נכונות של הנער להודות באשמה (21%) או התנגדות הנער או הוריו להשתתף במפגש (15%).

המתאמים

- ♦ המתאמים הם האחראיים להכנה, לתיאום ולניהול מפגשי ק.ד.מ. רובם בעלי ניסיון בעבודה עם נוער ו/או בעלי השכלה אקדמית רלבנטית. המתאמים עברו הכשרה במסגרת תכנית ק.ד.מ., וקיבלו הדרכה שוטפת בידי רכזת התכנית.
- ♦ בגלל מיעוט ההפניות לתכנית, המתאמים עסקו גם באיתור מקרים המתאימים לק.ד.מ. בין התיקים המופנים לשירות המבחן ולמשטרה.
- ♦ במהלך ההכנה של המפגש ולאחריו נשמרה ההבחנה הברורה בין תפקיד המתאם לתפקיד קצין המבחן. המתאמים מתמקדים בהכנת המפגש ונמנעים מהושטת עזרה נוספת לנער ולמשפחה.
- ♦ המשתתפים בק.ד.מ., ובמיוחד ההורים והנפגעים, הביעו הערכה רבה לעבודת המתאמים: היחס המכבד שקיבלו, ההבנה, יצירת התחושה הנוחה והבטוחה, הניטרליות וההוגנות, וכן, ארגון המפגש והנחייתו.
- ♦ גם קציני המבחן הביעו הערכה רבה לעבודת המתאמים וציינו את חלוקת התפקידים הברורה והטובה ביניהם. הם ציינו את הכישורים האישיים והמקצועיים הגבוהים של המתאמים כגורם מרכזי להצלחת התכנית.
- ♦ המתאמים עצמם ציינו את ההכשרה, ההדרכה והתמיכה של רכזת התכנית, ושבזכות זאת יכלו לנהל היטב את התהליך המורכב כבר מתחילת עבודתם.
- ♦ מבין המרואיינים, יש הסבורים שחשוב שהמתאמים לא יהיו מזוהים עם שירות המבחן על-מנת לשמור על ניטרליות, ויש סבורים שקציני מבחן יכולים לשמש כמתאמי ק.ד.מ., כל עוד הנער אינו בטיפולם.

ההכנה לק.ד.מ.

- ♦ הכנת מפגש ק.ד.מ. על-ידי המתאם כוללת קבלת מידע מקצין המבחן ומקצין הנוער, פנייה לנפגע לבקש את הסכמתו לקיים את התהליך, פנייה לנער הפוגע ולמשפחתו, איתור תומכים לנער ולנפגע והכנת המשתתפים לקראת המפגש.
- ♦ בשלב הפיילוט לא הוגבל מספר השעות שהשקיעו המתאמים בהכנת המפגש ובנסיעות. עלות ההכנה הייתה גבוהה ומשכה - ארוך, והדבר נתפס כמכשול בהפצה רחבה של התכנית.
- ♦ נערים, הורים ונפגעים הביעו שביעות רצון גבוהה לגבי ההכנה למפגש. מרביתם דיווחו שההכנה הייתה מספקת ושהתייחסה לכל הנושאים שהועלו במפגש.
- ♦ בממוצע, ההכנה למפגש ארכה 3.7 חודשים בממוצע, והושקעו בה בממוצע 28 שעות עבודה של מתאם.
- ♦ בקרב מובילי התכנית מוסכם כי לצורך הרחבת התכנית יש לייעל את ההכנה, הן מטעמים כלכליים והן מטעמים טיפוליים. חלק מקציני המבחן ציינו את הצורך לאזן בין ההכנה היסודית של כל המשתתפים לבין זימון המפגש בטווח זמן קצר, בטרם תתפוגג ההתגייסות של המשפחה סביב המשבר.

המשתתפים במפגש ק.ד.מ.

- ♦ **הורים:** בכל מפגשי ק.ד.מ. השתתפו הורי הנער. מרבית הנערים (91%), השיבו כי השתתפות ההורים עזרה להם, ושהוריהם תמכו בהם ונתנו להם ביטחון.
- ♦ **תומכי הנערים:** למפגש מוזמנים גם קרובי משפחה או ידידים שישמשו תומכים לנערים. ב-73% מן המפגשים השתתפו קרובי משפחה, ב-46% - אחים וב-18% - חברים. נוכחות החברים עזרה לכל הנערים, אך הפריעה לשליש מן הנפגעים.
- ♦ **הנפגעים:** ב-88% מן המפגשים השתתף הנפגע בעצמו, וביתר המקרים הוא שלח מכתב או נציג. למפגש מוזמנים גם בני משפחה וחברי הנפגע, לפי בחירתו, אולם רק ב-40% מן המפגשים השתתף גם תומך של הנפגע.
- ♦ **שוטרים:** נציגי המשטרה השתתפו רק במפגשי "ק.ד.מ. פורמלי" (שליש מן המקרים). הן קציני המבחן והן המתאמים ראו חשיבות בנוכחות השוטר לצורך מתן תוקף חוקי לתהליך. בנוסף, צוינה התרומה של השוטר לתחושת הביטחון של הנפגע.
- ♦ מעבר לקציני המבחן שנכחו בכל המפגשים, השתתפו **אנשי מקצוע** מעטים: נציג בית הספר שבו לומד הנער השתתף ב-25% מן המקרים, ועובד סוציאלי מהמחלקה לשירותים חברתיים ברשות המקומית - ב-7%. אנשי מקצוע אחרים (כגון מדריך קידום נוער או מאמן ספורט) נכחו ב-21% מן המפגשים.

המפגש

- ♦ **מועד ומשך המפגש:** אנשי המקצוע ציינו כי מפגשי ק.ד.מ. דרשו התגייסות משמעותית מכל המשתתפים. מרבית המפגשים התקיימו בערב. משך המפגש הממוצע היה ארבע שעות: שעתיים בממוצע לדיון בעֵבְרָה ובדאגות ביחס לנער, שעה בממוצע לזמן פרטי של המשפחה ושל התומכים ושעה נוספת בממוצע להסכמה על התכנית. ב-17% מן המקרים נדרש מפגש נוסף על-מנת להגיע להסכמה על התכנית.
- ♦ **הדאגות ביחס לנער:** קציני המבחן, ההורים והתומכים העלו במפגש מגוון דאגות לגבי הנער באופן כללי, ולא רק ביחס לעֵבְרָה. הדאגות העיקריות שהועלו היו "היגררות" של הנער אחרי נערים עוברי חוק, בעיות בתפקוד המשפחה, בעיות רגשיות של הנער, ובעיות הקשורות למסגרת לימודית או עבודה. קציני המבחן הביעו דאגות רבות יותר מהורי הנערים.
- ♦ **תרומת המפגש בין הנער לנפגע:** 80% מהנערים שהתראיינו ציינו כי המפגש עם הנפגע תרם להם (32% - "תרם מאוד" ו-48% - "תרם"). הנערים ציינו במיוחד את ההתנצלות, את הבנתם מה גרמו לנפגע ואת ההחלטה שלא לחזור על עֵבְרָות דומות. גם הנפגעים העריכו על-פי-רוב כי המפגש תרם לנערים. הנפגעים דיווחו כי היה חשוב להם לעזור לנער ולהסביר לו את משמעות מעשיו. בעקבות המפגש, 91% מן הנפגעים השיבו כי אינם חוששים שהנער יפגע בהם שוב, ו-68% מהם השיבו כי דעתם על הנער השתנתה לטובה.
- ♦ **הזמן הפרטי של המשפחה:** 94% מן ההורים ו-74% מן הנערים השיבו כי הזמן הפרטי של המשפחה היה חשוב.
- ♦ **חויית המשתתפים במפגש:** על-פי-רוב, המרואיינים דיווחו על חוויה טובה ומשמעותית. שמונים ושמונה אחוזים מן הנערים, 97% מן ההורים וכל הנפגעים השיבו כי שמעו אותם במפגש. כמו כן,

מרבית המשתתפים הרגישו כי השפיעו על ההחלטות: 82% מהנערים, 81% מההורים ו-80% מהנפגעים.

ההסכם

- ♦ **גיבוש ההסכם**: כמעט כל התהליכים (97% מן המקרים) הסתיימו בגיבוש תכנית מוסכמת. ב-80% מן המקרים הושג הסכם במפגש אחד וב-17% נדרש לכך מפגש נוסף.
- ♦ **רכיבי ההסכם**: התכניות שגובשו כללו הן פיצוי של הנפגע והן טיפול ושיקום הנער. פיצוי הנפגע והקהילה כלל: עבודה בהתנדבות (57% מהנערים); פיצוי כספי או מתנה לנפגע או עבודה אצל הנפגע (51%); התנצלות נוספת, מעבר להתנצלות בזמן המפגש (37%); מפגשים נוספים בין הנער לנפגע (21%). רכיבי השיקום והטיפול בנער היו מגוונים וכללו: טיפול או שיחות עם קצין המבחן (46%), סיוע בלימודים (30%), השתתפות בפעילות חינוכית או חברתית, כגון קידום נוער או ספורט (28%) ושיחות ייעוץ עם אנשי מקצוע (22%) או פעילויות קבועות עם הורה או קרוב משפחה (26%).
- ♦ **ביצוע ההסכם**: על-פי דיווח קציני המבחן, ב-51% מן המקרים בוצעה התכנית במלואה, ב-33% - באופן חלקי המניח את הדעת, וב-16% מן המקרים ההסכם לא בוצע.

רק 4% מהנערים שהשתתפו ב"ק.ד.מ. פורמלי" לא ביצעו את ההסכם, לעומת 21% מן הנערים שהשתתפו ב"ק.ד.מ. לא פורמלי".

רכיבים מתוך ההסכמים שבוצעו בשכיחות גבוהה היו התנצלות בפני הנפגע (96%), מציאת עבודה קבועה על-ידי הנער (89%), שיחות בין הנער לבין קצין המבחן (87%), חיזוק הפיקוח של ההורים (87%), התנדבות (85%) ופיצוי הנפגע בכסף או בעבודה אצלו (85%). רכיבים שבוצעו בשכיחות נמוכה היו שיחות ייעוץ להורים או למשפחה (53%) ומפגשים נוספים בין הנער לנפגע (64%).

תוצאות תהליך ק.ד.מ.

מצב הנערים לאחר ק.ד.מ.

- ♦ **ביצוע עבודות במהלך השנה לאחר ק.ד.מ.**: התקבל מידע מקציני המבחן לנוער על עבודות נוספות במהלך השנה שלאחר השלמת תהליך ק.ד.מ. לגבי 40 נערים בלבד שהיו מתחת לגיל 17 בעת המפגש. על-פי דיווח קציני המבחן, 83% מן הנערים לא ביצעו עבודות מאז ק.ד.מ., 15% מן הנערים ביצעו עבודות, ולגבי 2% - המצב לא היה ברור. לשם השוואה, בקרב כלל הנערים בטיפול שירות המבחן, שיעור המועדות במשך שנתיים בקרב בני נוער שנפתח להם תיק פלילי עומד על 30%, ובקרב נערים שעברו הליך אי-תביעה - 22%. לאור מגבלות ההשוואה, ניתן להסיק ששיעור המועדות דומה או קטן מזה שנמצא בקרב נערים שלא השתתפו בק.ד.מ.
- ♦ **תפקוד הנערים**: דיווח קציני המבחן מלמד על שיפור ניכר במצב הנערים בעת המעקב. הדיווחים מראים כי אחוז הנערים עם בעיות של ביקור סדיר בבית הספר ירד מ-41% לפני תהליך ק.ד.מ. ל-10% לאחריו; אחוז הנערים שהתרועעו עם נערים עוברי חוק ירד מ-38% ל-3%; ואחוז הנערים עם בעיות התנהגות בבית ירד מ-30% ל-8%.

השפעות טובות של ק.ד.מ. על הנערים

- ♦ התחומים שצוינו בשכיחות גבוהה בידי ההורים ובידי הנערים היו הימנעות מעברות נוספות והבנת רגשות הנפגע.
- ♦ כל ההורים ו-70% מן הנערים העריכו כי ק.ד.מ. השפיע לטובה על היחסים ביניהם. הורים דיווחו על שיפור בהבנה ובקרבה ביניהם לבין ילדיהם, על הבנה של הנער שהמשפחה תומכת בו ועל חיזוק הסמכות ההורית.
- ♦ כמחצית הנערים דיווחו כי ק.ד.מ. שיפר את היחסים עם המשפחה המורחבת, ומחציתם ציינו כי התהליך השפיע לטובה על תפקודם החברתי והלימודי.

השפעת תהליך ק.ד.מ. על נפגעי העברה

שישים ושמונה אחוזים מהנפגעים דיווחו כי דעתם לגבי הנער השתנתה לטובה בעקבות התהליך ו-81% אינם חוששים כלל שהנער יפגע בהם שוב. חמישים ושבעה אחוזים מהנפגעים השיבו שהתהליך השפיע עליהם באופן אישי. חלקם חשו סיפוק מהבנת הסיבה לפגיעת הנער בהם, חלקם - מהאפשרות לעזור לנער להימנע מעברות נוספות וחלקם חשו שהאמון שלהם-עצמם בחברה התחזק.

שביעות הרצון מתהליך ק.ד.מ.

המשתתפים בתהליך

- ♦ מקרב הנערים וההורים, 94%-97% (בהתאמה) מרוצים מכך שהשתתפו בתהליך ק.ד.מ., ו-97% מהם היו ממליצים גם לאחרים להשתתף בו. שביעות הרצון גבוהה יותר בקרב ההורים: 84% מהם מרוצים מאוד, לעומת 71% מן הנערים; 86% מההורים בהחלט היו ממליצים להשתתף בתהליך, לעומת 76% מן הנערים.
- ♦ הנערים ציינו שביעות רצון גבוהה במיוחד מכך שבני המשפחה נרתמו לעזור להם על אף מעשיהם ומן ההקלה שבהתנצלות ופיצוי הקורבן. הורים ציינו במיוחד את היחס האכפתי של המתאם ושל קצין המבחן, את לקיחת האחריות למעשה על-ידי הנער, ואת הארגון הטוב והמקצועי.
- ♦ מבין נפגעי העברה, 88% מרוצים מכך שהשתתפו בק.ד.מ. ו-97% היו ממליצים גם לנפגעים אחרים להשתתף.
- ♦ מספר משתתפים ציינו נקודות לשיפור בתכנית. ההצעה השכיחה ביותר הייתה קיצור משך המפגשים. כמה הורים ונערים אמרו שצריך יחס מכבד יותר ופחות מאשים מצד המתאם או קצין המבחן. ההצעה השכיחה אצל הנפגעים הייתה לידע את הנפגע האם הנער ביצע את התכנית שעליה סוכם.

קציני המבחן

- ♦ קציני המבחן הביעו הערכה גבוהה לתכנית. הם רואים בה צורת עבודה נכונה שיכולה להניב תוצאות משמעותיות אצל מרבית הנערים.
- ♦ קציני המבחן סבורים שהצלחת התכנית תלויה גם במשאבים של הנער והמשפחה. בהיעדרן של יכולת לקחת אחריות לעברה, של יכולת מסוימת להתפנות ולהתארגן או של מערכת תמיכה, התהליך עלול להיכשל.

♦ תהליך ק.ד.מ. לנוער עובר חוק נתפס על-ידי קציני המבחן כארוך ומסורבל ואף בלתי-נחוץ בחלק מן המקרים. במקרים מסוימים, קציני המבחן מעדיפים לקיים "ק.ד.מ. טיפוליי" - דיון עם המשפחה ועם הנער בעברה ובדאגות לצורך גיבוש תכנית. ההכנה למפגש כזה נעשית על-ידי קצין מבחן אחר בשירות, ולא בעזרת מתאם, והיא פחות יסודית וממושכת. קצין המשטרה אינו מעורב בתהליך, ועל-פי רוב, הנפגע אינו משתתף. קציני המבחן לנוער משתמשים ב"ק.ד.מ. טיפוליי" בעיקר בשלב שבין ההרשעה לבין גזר הדין כחלק מהמלצתם לבית המשפט.

4. סוגיות לדיון

נקודות החוזק של התכנית

השפעת התכנית על הנערים

ממצאי המחקר מצביעים על שינויים חיוביים בעקבות התכנית על הנערים ועל משפחותיהם. ירידה בולטת נראית בשיעור הנערים המתרועעים עם נערים עוברי חוק ושיפורים בביקור בבית הספר ובהתנהגות בבית הספר ובבית. כמו כן, הנערים וההורים העידו על שיפור ביחסים ביניהם, ובכלל זה יותר קרבה והבנה בצד יותר קבלה של סמכות ההורים.

הסכם הטיפול

כמעט בכל המקרים, הסתיים המפגש בהסכם טיפול. ההסכמים כללו פיצוי של הנפגע או של הקהילה, וכן, מתן תמיכה או מענים מקצועיים וחינוכיים לנער. ההסכמים היו מגוונים וכללו מעורבות של בני משפחה ותומכים. ההסכמים נתפסו על-ידי הרוב המכריע של ההורים, הנערים והנפגעים כהוגנים. כמחצית הנערים מילאו את כל חלקם בהסכם, ושליש נוסף - באופן חלקי המניח את הדעת.

שביעות רצון המשתתפים

הנערים, ההורים והנפגעים שרואיינו הביעו שביעות רצון גבוהה מהתכנית. מרביתם העידו כי הם הרגישו שהתייחסו אליהם בהבנה ובכבוד, ששמעו אותם ושהייתה להם השפעה על ההחלטות. הם היו מרוצים גם מהחלטתם להשתתף בתהליך, וציינו את ההשפעה החיובית שלו עליהם.

תהליך ק.ד.מ. כרכיב ברצף של אלטרנטיבות למשפט

תכנית ק.ד.מ. משקפת גישה השואפת למנוע תיוג של בני נוער כעבריינים וכניסתם לסביבה ולזהות עצמית עבריינית. בהיותה תכנית מובנית ומקצועית, המעוררת אמון רב מצד אנשי המקצוע, יש בה פוטנציאל להוות נדבך משמעותי בבניית רצף של אלטרנטיבות ותוספות לתהליך הפלילי הרגיל בעבור בני נוער אלה.

ק.ד.מ. כתהליך של צדק מאחיה

ממצאי המחקר מעידים על כך שהמפגש בין הפוגעים ובני משפחותיהם לבין הנפגעים אכן תרם לאיחוי הקרע ביניהם. ברוב המקרים, הנערים, ההורים והנפגעים חשו כי המפגש עזר לנער להבין את הנזק שהוא גרם ואת החוויה של הנפגע, וכן, שהיו למפגש השפעות טובות על הנער. שהדבר השפיע עליו לטובה. הנפגעים גם חשו כי שמעו אותם ושהם קיבלו פיצוי, חלקי לפחות, לנזק שנגרם להם. מרבית הנפגעים העידו כי דעתם על הנער השתפרה בעקבות המפגש וכי הם אינם חוששים ממנו יותר.

אתגרים וסוגיות

מספר הנערים שהשתתפו בתכנית

מספר תהליכי ק.ד.מ. שהתקיימו היה נמוך באופן ניכר מן המצופה. מספר הנערים שהופנו לתכנית היה קטן, וחלק מן ההפניות לא מומשו או שהופסקו במהלך ההכנה. הסיבות העיקריות למספר המקרים הקטן היו: הזמן הקצר לפני הגשת כתב האישום שבמהלכו ניתן להפנות נערים לתכנית, הימנעות של קציני נוער וקציני מבחן מהפניית נערים לתכנית הנתפסת כבלתי-מוכרת ומעמיסה, התנגדות של נפגעים והתנגדות נערים או משפחות. מפעילי התכנית מודעים היטב לכל אחד מן המכשולים הללו והשקיעו מאמצים רבים בהתמודדות איתם, אך עדיין נחוצים מאמצים נוספים להפיכת תהליך ק.ד.מ. לתהליך מוכר, זמין ונגיש לבני נוער.

"ק.ד.מ. לא פורמלי"

אחד הפתרונות שנמצא למספר הקטן של הנערים שעמדו בקריטריונים לתהליך ק.ד.מ. שהציבו המשטרה והפרקליטות לתכנית היה לאפשר קיום תהליך "ק.ד.מ. לא פורמלי" שאינו מהווה חלופה לתהליך פלילי. הליך זה אפשר לתכנית לצאת לדרך ותרום למשתתפים במפגשים. עם זאת, ממצאי המחקר מראים שנערים שהשתתפו ב"ק.ד.מ. לא פורמלי" נטו פחות למלא את כל חלקם בהסכם הטיפול. זאת ועוד, יש התופסים את ההליך הלא פורמלי כמחליש את המעמד של ק.ד.מ. כחלופה להליך המשפטי. ראוי לציין כי השימוש ב"ק.ד.מ. לא פורמלי" הופסק עם הוספת תחנות משטרה לפיילוט.

משך ההכנה של מפגש ק.ד.מ.

על-פי נוהל ההפעלה, הכנת מפגש ק.ד.מ. אמורה להימשך חודש. ממצאי המחקר הנוכחי מראים כי ההכנה נמשכה 3.7 חודשים בממוצע. ברבע מן המקרים בקירוב נמשכה ההכנה חמישה חודשים ויותר. התמשכות ההכנה עלולה לגרום לבעיות משפטיות בשל התיישנות העבירות של הקטינים במהלך שנה. כמו כן, חלק מקציני המבחן טענו שהכנה מתמשכת פוגעת בהתגייסות המשפחה.

"ק.ד.מ. טיפולי"

חלק מקציני המבחן העידו שהם נמנעים מלהפנות נערים לק.ד.מ. בגלל ההכנה הארוכה ובגלל שהם תופסים את התכנית כארוכה ומסורבלת. במקום זה, הם מעדיפים לפעמים לקיים הליך של "ק.ד.מ. טיפולי" המתבסס על עקרונות ק.ד.מ., אך מתקיים ללא מתאם, ללא נציג משטרה ובלי נוכחות הנפגע. התפתחות זו מעידה על חדירה של ק.ד.מ. לפרקטיקה של שירות המבחן, ובד בבד - על קושי בהליך הק.ד.מ. הרגיל המופעל עם מתאם חיצוני ומערב את נפגע העבירה. יש מקום לשקול דרכים לפשט ולקצר את ההליך או, לחילופין, לייעד אותו רק למקרים שהוא נחוץ.

מניעת מועדות

מבחן התוצאה המרכזי של הצלחת התכנית הוא במניעת עבירות נוספות. בקרב בני נוער שהיו מתחת לגיל 17 בעת המפגש, 15% ביצעו עברה נוספת עד למועד איסוף המידע. בהיעדר קבוצת ביקורת לא ניתן לקבוע האם שיעור זה הוא גבוה או נמוך מן המצופה בהליך המשפטי הרגיל. לשם השוואה, בקרב כלל הנערים בטיפול שירות המבחן, שיעור המועדות במשך שנתיים בקרב בני נוער שנפתח להם תיק

פלילי עומד על 30%, ובקרב בני נוער שתיקים נסגר או שננקט לגביהם הליך של אי-תביעה - על 22%. לאור מגבלות ההשוואה, נראה ששיעור המועדות אינו גבוה מזה שנמצא בקרב נערים שלא השתתפו בתהליך לכל הפחות, נראה שתהליך ק.ד.מ. אינו נופל מן ההליך הרגיל ביעילותו במניעת עברות נוספות.

עבודת המתאמים

המשתתפים וקציני המבחן הביעו שביעות רצון רבה מאוד מאיכות העבודה של המתאמים. עם זאת, עלו מספר דילמות לגבי עבודתם:

- ♦ גבולות התפקיד - במהלך תהליך ק.ד.מ., חלוקת התפקידים בין המתאמים לקציני המבחן הייתה מוגדרת וברורה. עם זאת, בשל מיעוט ההפניות, הורשו המתאמים לעיין בתיקי נערים כדי לאתר מקרים מתאימים לק.ד.מ., בניגוד לאתיקה המקצועית של שירות המבחן.
- ♦ יש הסבורים שקציני מבחן יכולים לשמש מתאמים במקרים של נערים שאינם בטיפולם. אחרים סבורים שהמתאמים חייבים להיות מחוץ למערכת על-מנת לשמור על הניטרליות שלהם ועל-מנת לפתח מומחיות ספציפית בתיאום תהליכי ק.ד.מ.
- ♦ עלות העסקת המתאמים לכל מקרה הייתה גבוהה בגלל השעות הרבות שהם השקיעו בהכנת המפגשים ובנסיעות לפגישות הכנה. לשם הרחבת התכנית, נבחנות דרכים לצמצם את העלות: הגבלת הזמן המוקצה להכנת המפגש, קיום מפגשי הכנה בטלפון והעסקת מתאמים מתנדבים.

דברי תודה

חובה נעימה לנו להודות לכל אלה שתרמו לביצוע מחקר ההערכה :

למתאמי ק.ד.מ. - שהם כרמי, רועי ברנע, רחלי קפון, טל ברקוביץ, אפרת וולך, ביאנקה קדם, תמר גזית, ורדית הראל, מורית דרורי ותמימה בן זכאי.

לקציני המבחן בשירות המבחן לנוער ולחוקרי הנוער במשטרת ישראל.

לחברי ועדת ההיגוי הנוכחית של התכנית - רחל שרביט, אפי ברוור, בתיה ארטמן, ליאורה אברמוביץ, ענת אסיף, אפרת ברזילי, ענת פרקש, שרה רב-הון, אביטל מולד, קרן גלאון לכנו, סוזי בן ברוך, מאיר ברקוביץ, עליזה מרגוליס-באר, אילן סולומון, דן שלום ואיציק זהבי. ולחברים בוועדה בשלבים קודמים - נאוה קידר, יהודית קרפ, עידית חכימי, תמי חריף, שרון ציונוב, שלומית מנור, תמר אלון, איטה שחר וציון גבאי.

למשתתפים בתכנית ק.ד.מ. - נערים, הורים, משפחות ונפגעי עברה אשר נאותו לשתף אותנו בחוויותיהם ובנקודת מבטם.

תודה מיוחדת לענת גולדשטיין - מנהלת תכניות ק.ד.מ. באשלים, לרכזת הארצית הנוכחית של תכנית ק.ד.מ. לנוער עובר חוק - ורדה רפפורט, ולקודמתה בתפקיד - גליה ניב, על הסיוע הרב ועל המעורבות בכל שלבי המחקר.

לטלל דולב, מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ונוער, לטלי שלומי ולחגית סלע מזכירות המרכז, לרכז עבודת השדה גיא מוצן, ולכל עמיתנו במכון ברוקדייל אשר סייעו בביצוע המחקר ובהכנת הדוח.

תודה למטי מויאל על העריכה, ללסלי קליינמן - על ההפקה וההבאה לדפוס ולאיילנה פרידמן - על הסיוע בהדפסה והכנת התרשימים.

דבר ועדת ההיגוי

פרויקט ק.ד.מ. לנוער עובר חוק הביא עמו גישה חדשנית של שותפות ממשית בין נער עובר חוק לבין משפחתו, נפגע העברה ואנשי מקצוע. זאת, באמצעות היוועדות ישירה של הפוגע ומשפחתו, הנפגע ותומכיו, קצין המבחן לנוער, קצין הנוער מהמשטרה, אנשי מקצוע נוספים ומתאם ק.ד.מ. מטרת היוועדות ק.ד.מ. היא בניית תכנית לתיקון הפגיעה, לפיצוי הנפגע ולשיקום הפוגע, והיא מהווה חלופה או תוספת להעמדה לדין.

לשם פיתוח והפעלת פרויקט ק.ד.מ. לנוער עובר חוק, חברו יחד נציגי הגורמים הממשלתיים האמונים על הטיפול בנוער עובר חוק ממשד הרווחה, מהמשרד לביטחון פנים והמשטרה, ממשד המשפטים, מעמותת קשי"ת שהפעילה את תכנית הניסוי ומעמותת אשלים.

ועדת היגוי ארצית שהוקמה במארכ 1999 התוותה את המבנה, התשתית ואת רוח תכנית הניסוי. ועדה זו ממשיכה ללוות את פיתוח הגישה ומודל ההפעלה גם כיום. נכון לעכשיו, לאחר ביסוס תהליך ק.ד.מ. בטרם הגשת כתב האישום, יושבת ועדת ההיגוי על המדוכה בסוגיית הרחבת התהליך לשלבים נוספים בהליך הפלילי (לפני הקראת כתב האישום בבית המשפט ובמהלך משפט).

כמתואר בתרשים הבא, ק.ד.מ. לנוער עובר חוק יונק משני מקורות עקריים: הצדק המאחה ומרכזיות המשפחה.



גישת מרכזיות המשפחה אומצה בניו-זילנד בשנות השמונים והיא מתבססת על המסורת המאורית. לפי מסורת זו, במקרים של עברות של בני נוער, הקבוצה המשפחתית המורחבת מקיימת היוועדות שמטרתה בניית תכנית שתדאג לכל שהנער הפוגע ייקח אחריות למעשיו, לשם מניעת הישנות מעשי העברה ולפיצוי נפגע העברה.

גישת הצדק המאחה (Restorative Justice) התפתחה בארצות הברית ובאוסטרליה בשנות השבעים, בעקבות התפשטות הגישור. גישה זו שמה במרכז את איחוי הפגיעה שנגרמה בעקבות עברה. לפי גישה זו, התיקון, השיקום והאיחוי צריכים לחזור לידיהם של הצדדים המעורבים בעניין – הצד הפוגע, הצד הנפגע, הקהילה האחראית לשניהם ונציגי החברה שבה הם חיים.

ועדת ההיגוי וצוות ההפעלה - הזרוע הביצועית שלה - דנו, התלבטו וקיבלו החלטות בסוגיות רבות כגון:

- ♦ האם לתת לנפגע העברה זכות וטו על קיום התהליך או לראות זאת כזכות שיקומית של נער עובר חוק. הוחלט לתת לנפגע זכות וטו על התהליך.
- ♦ האם לאמץ מודל משפחתי (ניו-זילנדי) עם זמן פרטי למשפחה או מודל קהילתי (אוסטרלי) ללא זמן פרטי. הוחלט על אימוץ המודל הניו-זילנדי.
- ♦ הוחלט להתחיל את תכנית הניסוי בשלב שלפני הגשת כתב אישום, כשהתיק עוד ביחידה החוקרת.
- ♦ בעצה אחת עם פרקליטת המדינה דאז, הושגה הבטחת חיסיון לכל הנאמר בהיוועדות ק.ד.מ. (מפגש ק.ד.מ.) לגבי העברה שבגינה היא מתקיימת, כך שתימנע הפללה עצמית ולא יהיה שימוש לרעה בדברי הפוגע.

היבטים שונים של ההפניה (תנאיה, הרצף וכדומה) גובשו בעקבות דיונים רבים, השתנו והתפתחו כל העת והם מופיעים בנוהל ההפעלה של ק.ד.מ. לנוער עובר חוק, שהנוסח האחרון שלו הופץ ביולי 2006.

חדשנות הגישה והעובדה כי השימוש בה מתערב בהליך הפלילי הציבו אתגרים רבים בפני השותפים. לכך נוסף גם הצורך לגשר בין צרכים ועמדות שונות של נציגי הגופים השונים. כל אלה האטו אמנם את התפתחות תכנית הניסוי מרגעיה הראשונים, אך באותה מידה, משהושגו הסכמות, הן שימשו יסוד מוצק להמשך התפתחות הניסוי והרחבתו, עד להפיכתו של הליך ק.ד.מ. לכלי עבודה חיוני ומוערך ב"ארגו הכלים" לטיפול בקטינים עוברי חוק.

ההכרה בתרומת התכנית הובילה את משרד הרווחה ואת המשרד לביטחון פנים לקבל בנובמבר 2004 החלטה להטמיע אותה בכלל תחנות המשטרה ושירותי המבחן, ולספק לה תקציב מתאים. החלטה זו חיייבה לעצור את הפעלה הניסיונית ולפרסם מכרז לגופים חוץ-ממשלתיים שיפעילו את התכנית בפיקוח ובהנחיה של ועדת ההיגוי. תהליך גיבוש המכרז, פרסומו ובחירת הזוכים ארכו זמן רב, בשל המורכבות והזהירות הנדרשים ממהלך חדשני זה. עם סיום הכשרת הגופים הזוכים והטמעה מחודשת של דרכי העבודה בקרב אנשי המשטרה ושירותי המבחן לנוער, הוחל מחדש, באוגוסט 2006, בהפעלת ק.ד.מ. במתכונת זו ובפריסה הכוללת את כל תחנות המשטרה ויחידות שירותי המבחן ברחבי הארץ.

תרומת תכנית הניסוי "ק.ד.מ. לנוער עובר חוק"

תכנית הניסוי של ק.ד.מ. היוותה זרז לפיתוחים נוספים של השיטה. חלק מהפיתוחים נעשו במסגרת שירותי המבחן לנוער, שם מופעלים כיום תהליכי ק.ד.מ. בעיבודים שונים בצמתים נוספים של ההליך הפלילי.

- ♦ ק.ד.מ. חלופות מעצר - מופעל כיום בשירותי המבחן לנוער בכל מקרה שלא ניתן לשחרר נער ממעצר בשל סיכון לקהילה או לעצמו. בשנת 2005 נערכו 180 תהליכי ק.ד.מ. מעצרים.
- ♦ ק.ד.מ. טיפולי - מופעל במהלך משפט כחלק מהמלצת שירותי המבחן לשופט. בשנת 2005 נערכו 250 תהליכי ק.ד.מ. טיפולי.

בעקבות התכנית הניסיונית החלו שירותים נוספים להתנסות בתהליכי ק.ד.מ. זאת, בסיוע אשלים ועמותת קד"מ ילדים ונוער מיסודו של מרכז גבים :

- ♦ ק.ד.מ. אסירים צעירים - בכלא אופק בשותפות השב"ס ותכנית שוש"ן של רשות שיקום האסיר לקראת תום מאסר הנער.
- ♦ ק.ד.מ. בחסות הנוער - במסגרות חסות הנוער לקראת סיום או החלטה על מסגרת.
- ♦ ק.ד.מ. במאבקי גירושין מתמשכים - עם שירות פרט וקהילה במשרד הרווחה.
- ♦ ק.ד.מ. בחינוך - עם ועדות אס"א ומינהל חברה ונוער במשרד החינוך.

ההתנסות בק.ד.מ. לנוער עובר חוק תרמה ללא ספק להתפשטות גישת הצדק המאחה בארץ, בעיקר בהבטים היישומיים שלה, בצד הפצה ישירה של הגישה, בעיקר בהיבטיה התיאורטיים. בהפצה עוסק "המרכז הארצי לגישור ויישוב סכסוכים" של משרד המשפטים. מרכז זה הכשיר מרכזי צדק מאחה קהילתיים שהחלו לקבל השנה מספר הפניות לתהליכי היוועדות פוגע-נפגע מבתי משפט ומהסנגוריה הציבורית. שירות המבחן למבוגרים החל להפעיל בשנת 2005 תהליכי היוועדות פוגע-נפגע במהלך משפט. שירות בתי הסוהר יושב על המדוכה כבר מספר שנים בשאלת הפעלת תהליכי צדק מאחה בקרב אסירים בוגרים. גם במשטרה פותחו הליכים אלה בתחום תלונות הציבור, והמלצות בנושא לתחום תיקי בגירים הוגשו זה מכבר למפקח"ל המשטרה בידי צוות שמינה לשם כך.

התמודדות עם הסוגיות והאתגרים שהציב בפנינו המחקר

- ♦ מיעוט הפניות - כאמור במחקר, מפעילי התכנית התמודדו וממשיכים להתמודד עם קושי זה לכל אורך התכנית. הדרכים שנמצאו יעילות הן חשיפת קציני המבחן והשוטרים לשיטה והכשרתם להשתמש בה ודיווחי עמיתים על תהליכים שנעשו. לאלה הולך להתווסף מהלך חשוב במשטרה שייתן לשוטרי נוער המפנים לק.ד.מ. שהושלם בהצלחה הכרה זהה לזו שמקבלים על חקירה שהגיעה לכלל הגשת כתב אישום.
- ♦ הרחבת השימוש בק.ד.מ. לשלבים נוספים - כאמור, ועדת ההיגוי בודקת כיום את הרחבת השימוש בק.ד.מ. מהשלב שלפני ההעמדה לדין לשלבים אחרים של ההליך הפלילי. כל זאת, תוך תיאום בין כל השותפים, דבר שהיה חסר בתקופה בה הופעל ק.ד.מ. בלתי-פורמלי.
- ♦ משך ההכנה של מפגש ק.ד.מ. - המחקר נגע בבעיה המוכרת של התארכות תהליכי ההכנה להיוועדות ק.ד.מ. מעל לחודש המוקצב לכך. ממצאים אלה הביאו להחלטה שיש צורך באישור מיוחד על מנת להמשיך בתהליך ההכנה מעל חודש. זאת, כדי למנוע התיישנות העברה, וכן על-מנת למנוע התמסמסות עוצמת התהליך.
- ♦ "ק.ד.מ. טיפולי" - שירות המבחן לנוער, כאמור, מפעיל כיום בכוחות עצמו ק.ד.מ. טיפולי במהלך משפט. מטרתו של ק.ד.מ. זה היא לבנות תכנית טיפול לנער הפוגע שתובא כהמלצה לשופט לקראת הכרעה בדבר העונש או דרכי הטיפול. היוועדות משפחתית זו נעשית ללא השתתפות נפגע העברה וללא נציג המשטרה, דבר המקל על קצין המבחן את תהליך ההכנה של המפגש ואת תיאומו. היוועדות ק.ד.מ. טיפולי מונחית בידי קצין מבחן שאמנם אינו זה המטפל בנער, אך לא בידי מתאם ניטראלי מארגון בלתי-תלוי. עם זאת, דרך זו חסרה את התרומה החשובה שבנוכחות הנפגע

והמשטרה, ועל כן היא נעשית רק במקרים שלא ניתן לקיים את המודל המלא של ק.ד.מ. לנוער עובר חוק.

♦ בדיקת חזרתיות (רצידיביזם - מועדות בגוף הדוח) - יש לקוות כי בעתיד יימצא התקציב לבדיקת חזרתיות לגבי מספר נבדקים גדול ולטווח ארוך יותר של שנים אחרי סיום תהליך ק.ד.מ., מכפי שהתאפשר במסגרת מחקר ההערכה הנוכחי.

♦ עבודת המתאמים - בעוד שבמהלך התכנית הניסיונית לא קבענו גבולות מבחינת מספר שעות השקעה בהכנת תהליך ק.ד.מ., כיום, לאור הניסיון וממצאי ההערכה הוגדרו הפעולות ההכרחיות באופן שניתן יהיה להשלים את ההכנה בפרק זמן סביר וקצר יותר. הוחלט לאפשר גם הפעלה בידי קציני מבחן לנוער ועובדי מציליה של המשרד לביטחון פנים. ההבחנה בין תפקיד המתאם לזה של איש המקצוע כיום מחודדת יותר, בהתאם להמלצות המחקר.

לסיכום, תוצאותיו המעודדות של המחקר שלפנינו, מהוות נדבך נוסף ומשמעותי, בהמשך הרחבת היישום של תהליכי צדק מאחה בהליך הפלילי ובהעמקתו, אם כחלופה להליך כולו או לחלקו, אם כתוספת המשתלבת בו ואם במקביל אליו.

החלטת מנכ"ל משרד הרווחה והמשרד לביטחון פנים, בנובמבר 2004, לעבור משלב הניסוי של תכנית ק.ד.מ. למהלך של הטמעה בכלל תחנות המשטרה ושירותי המבחן, בתקצוב מתאים, נסמכה אף היא, בין השאר, על תוצאותיו הראשוניות של מחקר זה.

כפי שמצביע המחקר, תכנית הניסוי אפשרה את בנייתו של מנגנון תיאום בין הגורמים השונים המופקדים על אכיפת החוק ועל הטיפול בנוער עובר חוק. הנהלים וההסדרים גובשו בקפידה, תוך שמירה על האיזון הנדרש בדאגה לשלומם של הנפגע, הפוגע, הקהילה והחברה. נהלים אלה מניחים למעשה את התשתית שעליה תוכל להיבנות בהמשך, חקיקה המסדירה את שילובה בהליך הפלילי, של גישת הצדק המאחה בכלל ותהליכי ק.ד.מ. בפרט.

לאור תוצאות המחקר, ניתן בהחלט לקבוע שיש בתכנית ק.ד.מ. לנוער עובר חוק בשורה חשובה למעמדם של נפגעי עברה בהליך הפלילי ולתיקון הפגיעה בהם. נכון הדבר גם לגבי תהליכי שיקומם של נערים עוברי חוק, הקהילה שבתוכה הם חיים ולמעשה החברה כולה, שכל איחוי מוסיף לשלומה הפנימי ולחוסנה המוסרי.

יש להצטער על משך הזמן הרב שחלף מאז בוצע מחקר חשוב זה ועד שפרסומו ראה אור. עם זאת, אין בכך כדי להמעיט מן ההערכה, שהובעה גם על-ידי ועדת ההיגוי הארצית, לעבודתן המקצועית והמקיפה של דורי ריבקין וסמדר ידגר-שמעיה ממרכז אנגלברג לילדים ונוער במאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, אשר עמלו רבות בתכנון המחקר, בעריכתו ובכתיבתו.

בהזדמנות זו אנו מבקשים גם לאחל לגופים שזכו במכרז להפעלת תכנית ק.ד.מ. ולמתאמים שהוכשרו לביצוע תהליכי ק.ד.מ. המשך שיתוף פעולה פורה עמנו, לקידום הצדק המאחה וברוח דברי משורר תהילים: "צדק ומשפט מכון כסאך, חסד ואמת יקדמו פניך" [פ"ט, 15].

חברי צוות ההפעלה:

ורדה רפפורט, מפקחת ארצית על ק.ד.מ. לנוער עובר חוק, שירות המבחן לנוער, משרד הרווחה
אפי ברוור, מפקח ארצי, שירות המבחן לנוער, משרד הרווחה
עו"ד מאיר-דב (ברקו) ברקוביץ', רפ"ק, קצין ייעוץ וחקיקה, מחלקת נוער, משטרת ישראל
עו"ד קרן גלאון לכנו, הייעוץ המשפטי, המשרד לביטחון פנים
ענת גולדשטיין, מרכזת פיתוחי ק.ד.מ., תחום נוער, אשלים

דצמבר 2006

תוכן העניינים

1	מבוא
1	1. תכנית ק.ד.מ.
2	2. פיתוח התכנית בישראל
3	מערך המחקר להערכת התכנית
3	1. מטרות ההערכה
3	2. אוכלוסיית המחקר
4	3. מקורות המידע
5	4. מגבלות המחקר
5	ממצאי מחקר ההערכה
5	1. אוכלוסיית היעד ומאפייני הנערים שהשתתפו בתכנית
5	1.1 למי מיועדת התכנית?
7	1.2 "ק.ד.מ. פורמלי" ו"ק.ד.מ. לא פורמלי"
7	1.3 העברות שביצעו הנערים
9	1.4 מאפייני הנערים : גיל ועיסוק
10	1.5 מאפייני המשפחות של הנערים
11	1.6 הפניה ומיון של המשתתפים בתכנית ק.ד.מ.
12	1.7 מדוע התקיימו פחות תהליכי ק.ד.מ. מן המצופה?
13	1.8 האם הנערים שהגיעו למפגש ק.ד.מ. התאימו לתכנית?
13	2. דרכי העבודה בתכנית
14	2.1 עבודת המתאמים
17	2.2 ההכנה למפגש ק.ד.מ.
21	2.3 המשתתפים במפגש ק.ד.מ.
23	2.4 השפעת המשתתפים השונים על המפגש
26	2.5 מהלך המפגש
30	2.6 הסכמי ק.ד.מ.
33	2.7 ביצוע התכנית
34	3. תוצאות תהליך ק.ד.מ.
34	3.1 מועדות (ביצוע עברות נוספות)
35	3.2 המצב החברתי והלימודי של הנערים לאחר תהליך ק.ד.מ.
36	3.3 תפיסות הנערים וההורים באשר להשפעת תהליך ק.ד.מ. עליהם
38	3.4 השפעת תהליך ק.ד.מ. על נפגעי העברה
39	4. שביעות הרצון של המשתתפים מתהליך ק.ד.מ.
39	4.1 חוויית הנער, ההורה והנפגע במפגש
40	4.2 שביעות הרצון של הנער והמשפחה מתהליך ק.ד.מ.
42	4.3 שביעות הרצון של נפגעי העברות מתהליך ק.ד.מ.
42	4.4 אי-שביעות רצון בקרב משתתפי תהליך ק.ד.מ.
43	4.5 הערכת המשתתפים את עבודת המתאם
45	מקורות
46	נספח - תנאי ההפניה לק.ד.מ.

רשימת לוחות

- לוח 1 : העברות של הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. ושל כלל הנערים היהודיים שהופנו לשירות המבחן בשנת 2002 8
- לוח 2 : עברות כלפי רכוש ועברות אלימות בקרב הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. בהשוואה למופנים לשירות המבחן לנוער 8
- לוח 3 : מאפיינים סוציו-אקונומיים של משפחות הנערים שהשתתפו בק.ד.מ., של נערים המטופלים בשירות המבחן ובאוכלוסייה הכללית 11
- לוח 4 : הערכת המשתתפים של היבטים שונים של עבודת המתאם 15
- לוח 5 : אחוז המקרים שהמתאם נפגש או שוחח עם משתתפים שונים במהלך ההכנה ומספר הפגישות בממוצע 18
- לוח 6 : משך הזמן הממוצע בין ההפניה לק.ד.מ. למפגש לפי מספר התחומים בהם היו קשיים בהכנת המפגש 20
- לוח 7 : המשתתפים בפגשי ק.ד.מ. לפי דיווח המתאם 22
- לוח 8 : השפעת המשתתפים השונים במפגש מנקודת מבטם של הנער, של ההורה ושל הנפגע 23
- לוח 9 : משך הזמן (ממוצע וטווח) של החלקים השונים של מפגש ק.ד.מ. 27
- לוח 10 : תרומת המפגש עם הנפגע, לדעת הנער 28
- לוח 11 : הנערים שלגביהם הביעו קצין המבחן, ההורים והתומכים דאגות שונות, לפי דיווח המתאם ... 28
- לוח 12 : תפיסת הנערים והוריהם את הזמן הפרטי של המשפחה 29
- לוח 13 : ההסכמים שכללו רכיבים מסוגים שונים, לפי דיווח קצין המבחן 31
- לוח 14 : הוגנות התכנית לדעת המשתתפים 32
- לוח 15 : האחראים לביצוע רכיב אחד לפחות בתכנית ולדיווח לקצין המבחן, לפי דיווח המתאם 32
- לוח 16 : המידה שבה התכנית בוצעה ב"ק.ד.מ. פורמלי" וב"ק.ד.מ. לא פורמלי", לפי דיווח קצין המבחן 33
- לוח 17 : המקרים שבהם רכיבים שונים בהסכם הטיפול בוצעו באופן מלא, לפי דיווח קצין המבחן 34
- לוח 18 : עברות נוספות בקרב נערים שעברו תהליך ק.ד.מ., לפי דיווח קציני המבחן 35
- לוח 19 : הנערים עם בעיות בתחומים שונים לפני תהליך ק.ד.מ. ולאחריו, לפי דיווח קציני המבחן 36
- לוח 20 : הנערים שהושפעו לטובה מתהליך ק.ד.מ. בתחומים שונים, לפי תפיסת הנערים והוריהם 36

- לוח 21 : השפעת תהליך ק.ד.מ. על נפגעי העברה לפי תפיסתם 38
- לוח 22 : הערכת המשתתפים את המידה שבה שמעו אותם, התייחסו אליהם בכבוד והייתה להם השפעה על החלטות במפגש ק.ד.מ. 39
- לוח 23 : שביעות הרצון של נערים והורים מתהליך ק.ד.מ. 40
- לוח 24 : הנערים שציינו רכיבים שונים בתהליך ק.ד.מ. כמועילים במיוחד בעבורם 41
- לוח 25 : שביעות רצון של נפגעי העברה מתהליך ק.ד.מ. 42
- לוח 26 : תחומים שכדאי לשפר בק.ד.מ. לדעת המשתתפים 43
- לוח 27 : הערכת המשתתפים את עבודת המתאם 44

רשימת תרשימים

- תרשים 1 : התפלגות הנערים לפי גיל בעת מפגש ק.ד.מ. 9
- תרשים 2 : התפלגות הנערים לפי עיסוק מרכזי בעת ההפניה לק.ד.מ. 10
- תרשים 3 : מספר ההפניות לק.ד.מ., מספר התהליכים שהתקיימו והסיבות לאי-קיום מפגש, יוני 2000-דצמבר 2004 11
- תרשים 4 : התפלגות תשובות קציני המבחן לשאלה האם ההחלטה להפנות את הנער לק.ד.מ. הייתה נכונה 13
- תרשים 5 : מספר החודשים בין ההפניה לק.ד.מ. למפגש לפי דיווח המתאם 18
- תרשים 6 : התפלגות תשובות המשתתפים לשאלה האם ההכנה למפגש הייתה מספקת 21
- תרשים 7 : עמדות הנערים, ההורים והנפגעים לגבי התרומה לנער שיש למפגש בין הנער לנפגע 27
- תרשים 8 : גיבוש תכנית במפגש ק.ד.מ., לפי דיווח המתאם 30

מבוא

תהליך ק.ד.מ. (קבוצת דיון משפחתית) מהווה חלופה או השלמה לתהליך המשפטי בנוגע לעברות של בני נוער. לב התהליך הוא מפגש בהשתתפות הנער¹ הפוגע, בני משפחתו ותומכיו, נפגע העברה ותומכיו ואנשי מקצוע. מטרת המפגש לדון בעברה ובהשלכותיה, ולהסכים על תכנית לפיצוי הנפגע ולמניעת עברות של הנער בעתיד. בדוח מחקר זה מובאים ממצאים מהערכת שלוש השנים הראשונות של הפעלת תכנית ק.ד.מ. לנוער עובר חוק.

1. תכנית ק.ד.מ.

תכנית ק.ד.מ. לנוער עובר חוק מהווה יישום ישראלי של גישת "קבוצת הדיון המשפחתית" (Family Group Conference). קבוצות דיון משפחתיות מופעלות במשך מאות שנים בקרב המאורים בניו-זילנד להתמודדות עם עברות של בני נוער ועם בעיות נוספות. במסגרת הליך זה, הרשת המורחבת של הקהילה והמשפחה נושאות יחד באחריות להתנהגותו של נער, והאדם שנפגע מהתנהגות הנער שותף להחלטות. גישה זו יושמה בניו-זילנד על-ידי הרשויות וב-1989 עוגנה בחוק הנותן לכל ילד או נער ומשפחתו זכות לקיים את התהליך לפני שאנשי המקצוע מקבלים החלטות גורליות לגביהם. כיום, קבוצות דיון משפחתיות מיושמות בנוגע לבני נוער עוברי חוק בארצות שונות ברחבי העולם, ביניהן ארצות הברית, שוודיה, נורבגיה, אירלנד, דרום אפריקה וסינגפור.

מודל ק.ד.מ. לנוער עובר חוק יונק משני מקורות עיקריים: גישת כוחות המשפחה ואחריותה וגישת הצדק המאקה (Restorative Justice). גישת כוחות המשפחה רואה במשפחה המורחבת (מבחינה ביולוגית, חוקית, חברתית ופסיכולוגית) אחראית לשמירה על הילד ורואה חשיבות בהחזרת אחריות זו מן המדינה למשפחה. גישת הצדק המאקה קוראת להעברת האחריות לתיקון הנזק שנגרם על-ידי מעשה העברה מידי המדינה לידי המעורבים הישירים - הפוגע והנפגע ולידי המעורבים העקיפים בפגיעה - המשפחות והקהילה.

מטרות התכנית הן:

- מניעת תיוגם של בני נוער עוברי חוק כעבריינים והוצאתם מהמעגל העברייני בהקדם האפשרי
- מניעת עברות נוספות בקרב הנערים
- לקיחת אחריות על-ידי נערים עוברי חוק למעשה העברה ולתיקון הנזק שגרמו לנפגע
- מעורבות המשפחה באחריות לבנייה וליישום של תכנית לפיצוי הנפגע ולשיקומו של הנער
- פיצוי הנפגע והגנה על זכויותיו
- שיפור האימון ושיתוף הפעולה בין משפחות של נערים עוברי חוק לבין אנשי המקצוע
- עידוד יישום והטמעת גישת הצדק המאחה בארץ

¹ בשל העובדה שבתכנית השתתפו נערות אחדות בלבד, יובאו הדברים בלשון זכר, אך הכוונה היא לשני המינים.

2. פיתוח התכנית בישראל

ביוני 2000 הוחל בהפעלת התכנית הניסיונית של ק.ד.מ. לנוער עובר חוק. את התפתחותה ליוו ועדת היגוי וצוות הפעלה, שכללו את נציגי הגופים הבאים: **משרד העבודה והרווחה** - שירות המבחן לנוער והייעוץ המשפטי, **משטרת ישראל** - מחלקת עבריינות נוער, מחלקת תביעות והייעוץ המשפטי, **המשרד לביטחון פנים** - הייעוץ המשפטי ולשכת המדען הראשי, **משרד המשפטים** - הייעוץ המשפטי לממשלה, פרקליטות המדינה, המחלקה לניתוב תיקים - המנ"ת והמרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים, **אסלים ועמותת קשת** שהיא העמותה המפעילה את התכנית. ועדת ההיגוי גיבשה דרכי הפעלה לניסוי שהחל באשדוד ובתחנת המשטרה ציון בירושלים, באמצעות רכזת ארצית ומתאמי ק.ד.מ. אשר גויסו והוכשרו לתפקיד. הנער הראשון הופנה לק.ד.מ. באוקטובר 2000. הניסוי נמשך עד דצמבר 2004 והורחב גם לתחנות משטרה בבאר שבע, חיפה, עכו, מחוז ש"י, גוש דן וגלילות.

תהליך ק.ד.מ. מההווה חלופה להעמדה לדין של נערים עוברי חוק. במסגרת התהליך נערך מפגש ובו מתקבלת הסכמת הצדדים לתכנית בעבור הנער הכוללת גם פיצוי הנפגע בידי הנער. ביצוע התכנית לשביעות רצון קצין המבחן מאפשר לסגור את התיק של הנער או לגנוז אותו.

בתקופה שבין אוקטובר 2000 לדצמבר 2005 הופנו לק.ד.מ. 268 נערים. לגבי 131 נערים התקיים מפגש ק.ד.מ., ולגבי 137 האחרים, התהליך לא התממש או הופסק לפני קיום מפגש.

הפניית הנער לק.ד.מ. נעשית בידי קצין המבחן בתיאום עם קצין הנוער מהמשטרה. ההחלטה להפנות נעשית על-פי קריטריונים שקבעה ועדת ההיגוי, ובראשם - הודאת הנער באשמה (פירוט מלא של הקריטריונים מובא בנספח). לאחר שהרכזת הארצית מוצאת שהמקרה מתאים, היא ממנה מתאם - איש מקצוע (על-פי רוב בעבודה סוציאלית, חינוך או קרימינולוגיה) שקיבל הכשרה במסגרת התכנית ואשר אינו מזוהה עם המשטרה, עם שירות המבחן או עם כל גוף אחר מעורב. לאחר שקצין המשטרה משיג את הסכמת הנפגע למסור את פרטיו למתאם ק.ד.מ., המתאם פונה אל הנפגע ומבקש את הסכמתו לקיום התהליך. הפנייה לנפגע העברה נעשית רק לאחר הסכמת הנער הפוגע ומשפחתו לקיים את המפגש. גם לאחר שהסכימו, רשאים נפגע העברה והנער עובר החוק לעצור את התהליך בכל שלב. בהמשך, המתאם נפגש עם כל המשתתפים - נפגע העברה ותומכיו, הנער עובר החוק, משפחתו המורחבת ותומכיו, קצין המשטרה וקצין ביקור סדיר ואנשי מקצוע נוספים לפי הצורך - ומכין אותם למפגש. המתאם אף קובע את מקום המפגש ומועדו ומנחה אותו.

מפגש ק.ד.מ. מורכב משלושה חלקים המובחנים זה מזה:

1. **דיון בעברה ובדאגות**: בחלק הראשון המתאם מסביר את מטרת המפגש ומציג את כללי הדיון (למשל, שכל אחד מדבר בתורו ואינו נכנס לדברי השני). הוא עורך היכרות בין כל המשתתפים. אם נוכח שוטר במפגש, הוא מסביר את מהות העברה של הקטין ואת משמעותה מבחינה חוקית. בהיעדר שוטר, קצין המבחן עושה זאת. בהמשך, הנפגע מתאר את העברה מנקודת מבטו, את חוויית הפגיעה בו ואת השלכותיה עליו. קצין המבחן והורי הנער מפרטים את הדאגות שלהם לגבי הנער. לאחר מכן, הנער מספר מה קרה מבחינתו, ומתנצל בפני הנפגע. הנפגע נשאל לגבי ציפיותיו לתיקון הפגיעה. אנשי המקצוע מיידיעים את המשפחה על השירותים והמשאבים שיכולים לעמוד לרשותם במסגרת התכנית שיבנו.

2. **זמן פרטי של המשפחה** : בחלק השני משתתפים רק בני המשפחה והתומכים. הנפגע ואנשי המקצוע עוזבים את החדר. המשפחה מגבשת תכנית המתייחסת לצרכים השיקומיים של הקטין ולצורך בתיקון הפגיעה. עליהם להגיע להסכמה על התכנית, אופן יישומה ולוח הזמנים שלה, וכן, לקבוע מי מהם לוקח אחריות על הפיקוח ועל הבטחת ביצוע התכנית. התכנית כוללת פיצוי הנפגע, וכן, צעדים למתן מענה לדאגות שהובעו לגבי הפוגע.

3. **גיבוש התכנית והתימת הסכם** : בחלק השלישי של המפגש אנשי המקצוע חוזרים לחדר והמשפחה מציגה את התכנית המוצעת. הנפגע, קצין המבחן והשוטר מביעים את הסתייגויותיהם, במידה שישנן, וכל הנוכחים מסכימים על פרטי התכנית. המתאם מעלה אותה על הכתב וכל המשתתפים חותמים על ההסכם.

קצין המבחן אחראי למעקב אחר ביצוע התכנית. אם לא הצליחה המשפחה לגבש תכנית או שהתכנית המוסכמת לא בוצעה, יתחדשו הליכי ההעמדה לדין. ביצוע התכנית במלואה, לעומת זאת, מהווה שיקול מרכזי ומכריע בהחלטה על סגירת התיק ובהימנעות מהעמדת הקטין לדין או הסבת התיק להליך אי-תביעה וגניזת התיק.

מעריך המחקר להערכת התכנית

1. מטרת ההערכה

הערכת התכנית נועדה לספק לקובעי המדיניות ולמפעילי התכנית משוב על דרכי עבודתה ותוצאותיה, כבסיס להחלטות בדבר שיפור התכנית והרחבתה בעתיד. ביתר פירוט, התייחסה ההערכה לשאלות הבאות:

- ♦ מהם מאפייני המשתתפים בתכנית?
- ♦ כיצד מיושמים עקרונות ההפעלה של תכנית ק.ד.מ.?
- ♦ מה נכלל בהסכמים שנחתמו במפגשי ק.ד.מ. ובאיזו מידה הם בוצעו?
- ♦ מהו התפקיד שמילאו המתאמים?
- ♦ כיצד משפיע תהליך ק.ד.מ. על הנערים, על המשפחות ועל נפגעי העברה?
- ♦ מה דעתם של אנשי המקצוע, הנערים, ההורים והנפגעים על התכנית?

2. אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקרים כללה קבוצות אלה:

- ♦ נערים עוברי חוק שהשתתפו בתכנית ק.ד.מ. בתקופה שבין אוקטובר 2000 לדצמבר 2003 (רק 131 המקרים שהגיעו לשלב המפגש)
- ♦ הורי הנערים

- ◆ נפגעי העברה
- ◆ אנשי מקצוע: קציני מבחן, קציני נוער במשטרה, מתאמי ק.ד.מ.
- ◆ חברי ועדת ההיגוי של התכנית

3. מקורות המידע

המידע נאסף ממגוון מקורות מידע באמצעות כלים כמותיים (שאלונים למתאם, לקצין המבחן ולמשתתפים בתהליך) ואיכותניים (ריאיון אנשי מפתח, קציני נוער ומשתתפים בתהליך וקבוצות מיקוד עם מתאמים).

מתאמי ק.ד.מ. השיבו על שאלונים שהתייחסו להכנת המפגש ולמהלכו (מולא ביחס ל-76 נערים). כמו כן, הם השתתפו בקבוצת מיקוד כשנה לאחר התחלת התכנית. שנתיים וחצי לאחר תחילת התכנית התקיימו עם חמישה מהם ראיונות מובנים למחצה.

קציני המבחן מילאו שאלונים לגבי 69 נערים, שהתייחסו למאפייני הנער, הפנייתו לק.ד.מ., ההסכם וביצועו, מצב הנער בעת המעקב והשלכות התהליך על הנער. השאלון מולא לפחות שלושה חודשים לאחר מפגש ק.ד.מ.² בנוסף, נערכו שתי קבוצות מיקוד עם קציני מבחן בשירות המבחן לנוער, אחת באשדוד ואחת בירושלים.

המשתתפים (נערים, הורים ונפגעים) רואיינו בטלפון באמצעות שאלון אשר עסק בחוויה של המשתתף בתהליך ק.ד.מ. ובהערכתו את תוצאות התהליך. בתום מפגש ק.ד.מ., ביקשו המתאמים מן הנער, מן ההורים ומן הנפגע לחתום על הסכמתם להתראיין בהמשך במסגרת המחקר. הליך זה נעשה ב-59 מבין 76 מפגשי ק.ד.מ. שהתקיימו במהלך תקופת המחקר. בין המשתתפים במפגשים, 60% הסכימו להתראיין, 25% מהמשתתפים לא הסכימו להתראיין ו-15% חתמו שהם מסכימים להתראיין, אך המראיינים לא הצליחו לאתר אותם. בסך הכול רואיינו 34 נערים, 37 הורים ו-33 נפגעים. לא היו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות בשיעור ההיענות: בקרב הנערים - 58%, בקרב ההורים - 63%, ובקרב הנפגעים - 56%. נוסף על כך, נערכו ראיונות חצי מובנים עם שני נפגעים, עם שני נערים, עם שני הורים ועם ארבעה תומכים של נערים.

ראיונות חצי מובנים נערכו גם עם אנשי מפתח בתכנית ובשירותים: רכזת התכנית, נציגי משרד המשפטים (פרקליטות המדינה והמרכז הארצי לגישור), נציגי המשרד לביטחון פנים (הייעוץ המשפטי), נציגי משרד הרווחה (שירות המבחן לנוער), נציגי המשטרה (ראש מדור נוער והייעוץ המשפטי) ונציגי אשלים.

כמו כן, רואיינו ארבעה קציני נוער במשטרה שהשתתפו במפגשי ק.ד.מ.

² ביחס ל-36% מן הנערים מולא השאלון 3-11 חודשים לאחר מפגש ק.ד.מ., ביחס ל-39% - לאחר 12-23 חודשים, וביחס ל-25% לאחר 24-36 חודשים.

4. מגבלות המחקר

היכולת להכליל מן הממצאים ביחס לתוצאות תהליך ק.ד.מ. וכן ביחס להערכת התהליך מוגבלת ממספר סיבות:

- ♦ היעדר קבוצת ביקורת.
- ♦ מספר קטן של מקרים (76 נערים).
- ♦ היענות חלקית של משתתפים (נערים, הורים ונפגעים): רואיינו 60% מהמשתתפים שהתבקשו להתראיין, וייתכן כי המסרבים או משתתפים שלא אותרו שונים בממדים שונים מהמרואיינים.

ממצאי מחקר ההערכה

1. אוכלוסיית היעד ומאפייני הנערים שהשתתפו בתכנית

1.1 למי מיועדת התכנית?

השאלה למי מיועדת התכנית, ומי יהיה זכאי להשתתף בה העסיקה את השותפים בפיתוחה כבר משלבי התכנון ובמשך הפיילוט. ביטוי להתלבטות זו היה החלטות חוזרות ונשנות של ועדת ההיגוי לשנות את הקריטריונים להשתתפות בתכנית, מסיבות עקרוניות ומעשיות. שאיפתם של חלק מן המעורבים בפיתוח התכנית הייתה לאפשר לכמעט כל נער עובר חוק להשתתף בתהליך ק.ד.מ. או בחלופה אחרת לתהליך הפלילי (כגון אי-תביעה או גישור בין עבריין לקרבן), בתנאי שהודה בעברה. אחרים סברו שתהליך ק.ד.מ. נועד למקרים שבהם יש מקום להתייחסות טיפולית-משקמת, ולא לכלל ציבור הנערים עוברי חוק.

עם זאת, הוגדרו קריטריונים מגבילים לקבלה לתכנית:

- ♦ **שמירת האינטרס הציבורי** - נערים שעברו עבירות חמורות ביותר, כגון עבירות המתה, אינם זכאים לתהליך ק.ד.מ., בשל החשיבות שיש במקרים כאלה לשיקולי גמול והרתעה כללית, כך שאין מקום לתחליף להליך הפלילי. קריטריונים נוספים נועדו למנוע מעוברי חוק להתחמק ממשפט בשל התיישנות העברה (על עבירות של קטינים חלה התיישנות כעבור שנה). נוהל ההפעלה אינו מתיר לקיים מפגש ק.ד.מ. לאחר יותר משמונה שבועות מעת ביצוע העברה. וכך, אם התהליך נכשל, או שהנער לא מבצע את התכנית כנדרש, אין סכנה שיעבור המועד האחרון להעמדתו לדין.
- ♦ **שמירת הזכויות של הנפגע** - זכותו של המתלונן לדרוש העמדת הפוגע לדין, אם חומר החקירה תומך בכך. כמו כן, לא יתקיים תהליך ק.ד.מ. אם הנער אינו מודה באשמה באופן מלא או אף מתכחש לפגיעה או מאשים את הנפגע.
- ♦ **שמירת הזכויות של הקטין** - קריטריונים נוספים נועדו דווקא לשמור על הזכויות של הקטין. מסיבה זו, למשל, לא מתקבלים לתכנית נערים שגילם עולה על 17.5, כיוון שאם התהליך ייכשל, הם עלולים להגיע למשפט כשגילם עולה על 18, אז לא יחולו עליהם דינים המגנים על קטינים. כמו כן, לא ניתן לקיים תהליך ק.ד.מ. אם הוגש כבר כתב אישום נגד הנער, משום שמעורבות נציג הפרקליטות בתהליך ק.ד.מ. עלולה לשבש את ההגנה של הנער במשפט.

- ♦ **תפיסה של ק.ד.מ. כהליך של צדק מאָחה** - משיקול זה, ק.ד.מ. מתקיים רק ביחס לעברות שמעורב בהן קרבן. בשל כך, עברות סמים, למשל, לא נכללו עד היום בק.ד.מ.
- ♦ **שיקולים טיפוליים** - בנוסף לקריטריונים הפורמליים, ישנם שיקולים של קציני המבחן לגבי המקרים שלא כדאי לדעתם לקיים תהליך ק.ד.מ., זאת, כאשר המשפחה מגלה עוינות כלפי הנער ויש חשש שמפגש ק.ד.מ. ישפיע עליו לרעה. בקבוצות מיקוד עמם טענו קציני מבחן שאין טעם לקיים מפגש ק.ד.מ., אם אין למשפחה או לנער כוחות לקיים את המפגש ולבצע את התכנית. לדעתם, ניתן לקיים ק.ד.מ. במשפחה חלשה, רק אם יש קרובי משפחה או תומכים שניתן לגייס. לעומת זאת, אין טעם לק.ד.מ. עם משפחה המתמודדת עם משברים נוספים, כגון מחלה קשה, היות שהם לא יהיו פנויים לתהליך ולביצוע הסכם הטיפול.
- ♦ **שיקולים כלכליים** - יש הגורסים שצריך להקצות את המשאבים של ק.ד.מ. למקרים מורכבים ולהסתפק בתהליכים פשוטים יותר כגון גישור בין עבריין לקרבן במקרים אחרים.

הקריטריונים העיקריים להפניה לק.ד.מ.

בעקבות השיקולים המפורטים בסעיף הקודם, גובשו הקריטריונים להפניית הנערים לתכנית. פירוט מלא של הקריטריונים לקיום ק.ד.מ., לרבות לוח הזמנים להליך, המציב מגבלות נוספות על ההפניה, מובא בנספח א'. הקריטריונים העיקריים הם:

- ♦ הודאת הנער בעברה
- ♦ הסכמת הנפגע לקיום ההליך
- ♦ היות העברה מסוג עוון או פשע, דהיינו עברה שנקבע לה עונש מאסר לתקופה העולה על שלושה חודשים
- ♦ העברה אינה עברת המתה, עברת מין, עברת אלימות קשה במשפחה, עברת סמים או עברה על רקע לאומני
- ♦ לנער אין תיקי חקירה נוספים פתוחים נגדו
- ♦ מדובר בתיק שאלמלא תהליך ק.ד.מ., היה מומלץ להגיש בו כתב אישום נגד הקטין, ולא לנקוט הליך של "אי תביעה"³
- ♦ לא הוגש עדיין כתב אישום נגד הנער
- ♦ גיל הנער פחות מ-17.5

שינויים בקריטריונים

- תנאי ההפניה לק.ד.מ., שקבעה ועדת ההיגוי בשנתיים הראשונות, מנעו הפניות של נערים. במהלך הפיילוט שינתה ועדת ההיגוי את התנאים הללו באופן שאפשר הפניות רבות יותר:
- ♦ מעברות עוון בלבד (עד שלוש שנות מאסר) לעברות פשע ועוון (עד חמש שנים)
 - ♦ מעברות ללא שותפים בלבד לעברות עם או בלי שותפים

³ "אי-תביעה" היא החלטת המשטרה לגנוז את חומר החקירה ללא רישום פלילי, בעיקר במקרים של עברה ראשונה ולא חמורה.

- ◆ מעברות כלפי בגירים בלבד לעברות כלפי קטינים בני 12 ומעלה
- ◆ מהשתתפות הנפגע באופן אישי או באמצעות נציג להסתפקות בהסכמתו לקיום התהליך

1.2 "ק.ד.מ. פורמלי" ו"ק.ד.מ. לא פורמלי"

ועדת ההיגוי של התכנית הסכימה אמנם לקריטריונים להפניה לק.ד.מ., אולם, לאחר שהחלה התכנית לפעול הסתבר כי נערים מעטים בלבד עומדים בקריטריונים הללו. ביניהם היו נערים שעברו עברה לפני יותר משמונה שבועות (מחשש להתיישנות העברה לפני סיום התהליך). הפתרון שנמצא על-ידי ועדת ההיגוי היה לאפשר לקיים תהליך "ק.ד.מ. לא פורמלי", כלומר, מפגש ק.ד.מ. שאינו קביל כחלופה לתהליך המשפטי. וכך, הנער יעבור תהליך ק.ד.מ. ואחר כך יעמוד גם למשפט. במקרה כזה, ייתכן שהשופט יקבל את התכנית שגובשה במפגש ק.ד.מ. כגזר דין מתאים. הוועדה החליטה לקיים "ק.ד.מ. לא פורמלי", כדי להתחיל את פעילות התכנית, וכדי שמתאמי ק.ד.מ., שכבר היו מועסקים, ינצלו את הזמן העומד לרשותם כדי לרכוש ניסיון.

בשנתיים וחצי הראשונות להפעלת התכנית, 62% מן המקרים היו תהליכי "ק.ד.מ. לא פורמלי". במרבית המקרים הסיבות לכך היו על-פי רוב מנהלתיות: כבר הוגש כתב אישום (18 נערים), תחנת המשטרה אינה משתתפת בפרויקט (13 נערים) וגיל הנער מעל 17.5 (שלושה נערים). רק לגבי חמישה נערים הייתה זו סיבה מהותית ולא מנהלתית: לארבעה נערים היו תיקים נוספים ולגבי נער אחד הייתה המלצה לאי-תביעה. ביחס לחמישה מקרים אלה, לא ברור מדוע הוחלט לקיים תהליך ק.ד.מ. לא פורמלי, ואם הדבר מעיד על חוסר בהירות של המושג.

נראה כי בתהליך גיבוש הקריטריונים, הניסיון להגיע לפשרה שסיפקה את כל הדרישות של כל השותפים לא השאירה לתכנית מספיק מרחב לפעול בו. הפתרון בצורת "ק.ד.מ. לא פורמלי" אפשר לתכנית להתחיל לפעול. יחד עם זאת, יש הסבורים שהפתרון של הליך בלתי-פורמלי מכשיל את המאמצים לביסוס ק.ד.מ. כחלופה לגיטימית בתוך המערכת המשפטית.⁴

1.3 העברות שביצעו הנערים

כפי שמראה לוח 1, העברות תאמו את התפיסה, לפיה תכנית ק.ד.מ. מיועדת לטפל בעברות בדרגת חומרה בינונית. העברות השכיחות ביותר היו גניבה או מרמה (41%) ופריצה (27%). עברות אלה שכיחות גם בהשוואה לכלל הנערים בטיפול שירות המבחן לנוער (15% - מרמה ו-9% - פריצה). רק 9% מן הנערים עברו עברות שניתן לראותן כקלות יחסית (השחתת רכוש פרטי, הסגת גבול ושימוש ברכב ללא רשות). כיוון שתהליך ק.ד.מ. כולל מפגש בין הנער לנפגע, מעניין לציין שבשליש מן המקרים, הנער היה אלים כלפי הנפגע עצמו (תקיפה - 22%, סחיטה - 6% ושוד - 2%). יש להניח כי במקרים אלה יש למפגש רגישות מיוחדת.

⁴ יש לציין כי ההליך של "ק.ד.מ. לא פורמלי" הופסק עם הוספת תחנות משטרה נוספות לפיילוט (לפי דיווח מנהלת תכנית ק.ד.מ. מטעם אשלים)

עברות סמים, שלא נכללו בשלב זה בק.ד.מ., הן שכיחות יחסית בקרב כלל הנערים שהופנו לשירות המבחן (15%), והכללתן הייתה מגדילה את המאגר הפוטנציאלי לתכנית מנגד, עברות חמורות ורגישות (רצח, הריגה, מין ועברות ביטחון) הן נדירות (2%) בקרב כלל הנערים עוברי החוק, ולפיכך אי-הכללתן במאגר לא גרמה לצמצום משמעותי שלו.

לוח 1: העברות של הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. ושל כלל הנערים היהודיים שהופנו לשירות המבחן בשנת 2002* (באחוזים)**

נערים יהודים בשירות המבחן	נערים בק.ד.מ.	
15	41	גניבה או מרמה
9	27	פריצה
27	27	תקיפה***
אין מידע	9	הצתה
אין מידע	6	סחיטה באיומים
9	9	השחתת רכוש פרטי
אין מידע	3	השחתת רכוש ציבורי
אין מידע	3	הסגת גבול
11	3	שימוש ברכב ללא רשות (שבלי"ר)
1	2	שוד
		עברות שאינן כלולות בק.ד.מ.
15	0	סמים
2	0	רצח, הריגה, עברת מין, ביטחון

* מקור: שירות המבחן לנוער
 ** האחוזים אינם מצטברים ל-100% כיוון שחלק מן הנערים עברו יותר מעברה אחת.
 *** כולל תקיפה חמורה, לא כולל תקיפת שוטרים

הלוח הבא (לוח 2) משווה בין שכיחות העברות נגד רכוש ואלימות בקרב הנערים בק.ד.מ. לבין שכיחותן בקרב כלל המופנים היהודים לשירות המבחן לנוער.

לוח 2: עברות כלפי רכוש ועברות אלימות בקרב הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. ובקרב המופנים לשירות המבחן לנוער (באחוזים)***

נערים יהודים בשירות המבחן לנוער (N=17,103)	נערים בק.ד.מ. (N=69)	
35	71	עברות נגד רכוש (גניבה, פריצה, השחתת רכוש, שבלי"ר)
26	33	עברות אלימות (תקיפה, סחיטה, שוד)
39	0	אחר (הפרת הסדר הציבורי, סמים, מין ומוסר, תנועה)

* האחוזים אינם מצטברים ל-100% כיוון שחלק מן הנערים עברו יותר מעברה אחת
 ** מקור: בן אריה, ציונית וקמחי, 2004 (ילדים בישראל שנתון סטטיסטי, 2002).

מרבית העברות שנדונו בק.ד.מ. היו עברות נגד רכוש (71%), ו-33% מהן היו עברות אלימות. גם בקרב כלל הנערים המופנים לשירות המבחן לנוער, שיעור הנערים שעברו עברות נגד רכוש הוא גבוה יותר מאשר עברות אלימות, אך בהפרש הרבה יותר קטן (35% לעומת 26%). יש מקום לבחון מדוע שיעור עברות האלימות שנדון בק.ד.מ. היה קטן בהשוואה לשיעורן בקרב המופנים לשירות המבחן? האם זה

משום שקציני משטרה וקציני מבחן נטו פחות להפנות מקרים אלה או שהייתה התנגדות רבה יותר מצד הנפגעים, הפוגעים או משפחותיהם, כשמדובר היה בפגיעה בגוף ולא ברכוש.

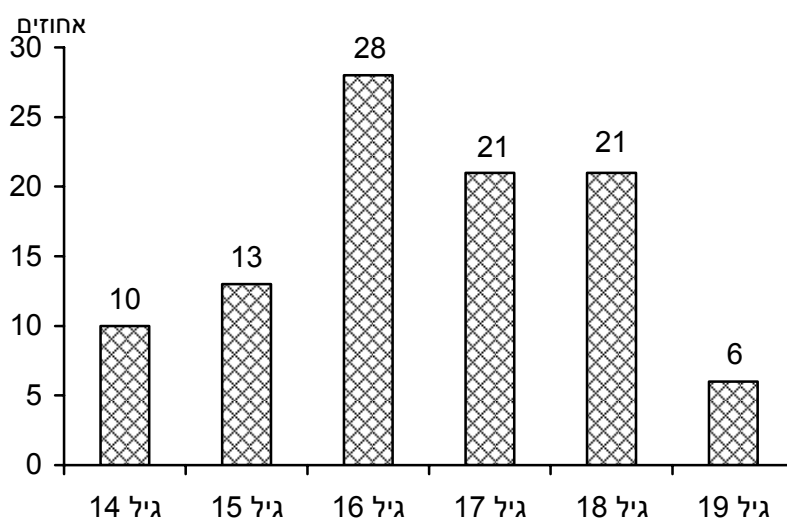
עברות קודמות: בניגוד להליך אי-תביעה שנועד בעיקר לנערים שעברו עברה ראשונה, הליך ק.ד.מ. נועד גם לבעלי עברה קודמת, בתנאי שהעברה אינה מסוג העברות שאינן כלולות בתכנית ק.ד.מ. (כגון המתה ואלימות במשפחה) ובתנאי שאין לנער תיקים פתוחים בגין עברות קודמות (אם משום שלא היו עברות קודמות, ואם משום שהתיק נסגר או שהנער הועמד לדין והמשפט הסתיים). בסך הכול, 22% מן הנערים עברו עברה קודמת ול-78% הייתה זו עברה ראשונה.

1.4 מאפייני הנערים: גיל ועיסוק

כפי שמראה תרשים 1, הגיל השכיח של הנערים בתכנית ק.ד.מ. נע בין 16 ל-17. כרבע מהם היו צעירים יותר: בני 14-15. על-פי נוהל ההפעלה, זכאים להשתתף בתכנית נערים עד גיל 17.5 בלבד. עם זאת, בגלל מיעוט ההפניות, הורשו להשתתף ב"ק.ד.מ. לא פורמלי" גם נערים בני 18-19, והם היוו 27% מן המשתתפים. באותם מקרים נערך התהליך לאחר הגשת כתב אישום.

התפלגות הגילים של הנערים בק.ד.מ. הייתה דומה להתפלגות של כלל הנערים היהודים שהופנו לשירות המבחן (נתוני שירות המבחן לנוער, 2002). זאת, להוציא שני הבדלים: האחד, שיעור הנערים הצעירים בני 12-14 בקרב המופנים לשירות המבחן היה 22%, בשעה שנערים הצעירים ביותר שהשתתפו בק.ד.מ. היו בני 14 והם היוו רק 10%; השני, שיעור בני 19 בשירות המבחן הוא מזערי (1%), לעומת 6% בק.ד.מ.

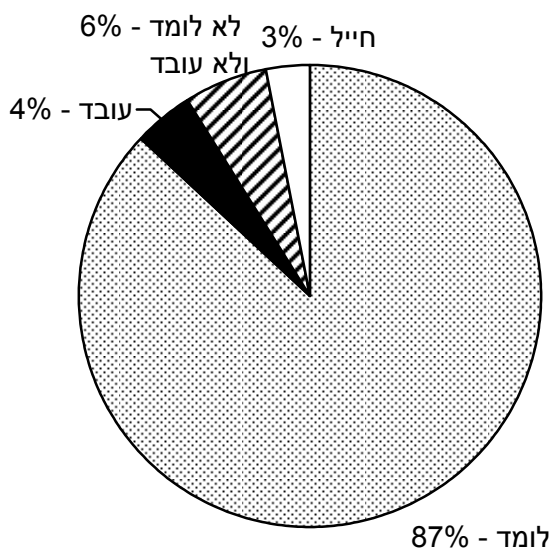
תרשים 1: התפלגות הנערים לפי גיל בעת מפגש ק.ד.מ. (*N=67)



* לגבי שני נערים לא התקבל מידע

לגבי עיסוקיהם (תרשים 2), מרבית הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. היו תלמידי בית ספר (87%). שיעור זה גבוה במעט משיעור הלומדים בקרב כלל הנערים בטיפול שירות המבחן (כולל לא יהודים), שעמד על 70% (נתוני שירות המבחן). ייתכן שהדבר מעיד על בחירתם להשתתף בתכנית, או על בחירה עצמית, של נערים נורמטיביים יותר או על נערים במצב סוציו-אקונומי גבוה יותר, וייתכן שהדבר משקף את שיעורי הלמידה הגבוהים יותר באוכלוסייה היהודית. רק 6% מן הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. היו מנותקים ממסגרת כלשהי.

תרשים 2: התפלגות הנערים לפי עיסוק מרכזי בעת ההפניה לק.ד.מ. (*N=67)



* לגבי שני נערים לא התקבל מידע

1.5 מאפייני המשפחות של הנערים

במחקר הנוכחי נאספו נתונים על משפחות הנערים בק.ד.מ., הן כדי לעמוד על מאפייניהם (לוח 3) והן כדי לבדוק אם הייתה תופעה של סלקציה, או בחירה עצמית, של משפחות מבוססות יותר, בהשוואה למשפחות של נערים אחרים המטופלים בשירות המבחן (לוח 3).

בחינת מאפייני המשפחות של הנערים מצביעה על שיעור גבוה של משפחות המתמודדות עם לחצים: משפחות חד-הוריות (29%), עולים (32%) ומשפחות גדולות עם ארבעה ילדים ויותר (40%). בהשוואה לכלל הנערים בטיפול שירות המבחן, שיעור העולים גבוה יותר ושיעור המשפחות מרובות ילדים נמוך יותר. ההבדלים בין הנערים שהשתתפו בק.ד.מ. לכלל הנערים בטיפול שירות המבחן לנוער כנראה נובעים מכך שבפילוט לא השתתפו תחנות משטרה ביישובים ערביים, ונתוני שירות המבחן כוללים גם ערבים. ניתן להניח, אם כן, שהנערים שהשתתפו בתכנית אינם שונים במאפיינים הסוציו-דמוגרפיים שלהם מכלל הנערים היהודיים בשירות המבחן.

לוח 3: מאפיינים סוציו-אקונומיים של משפחות הנערים שהשתתפו בק.ד.מ., של נערים המטופלים בשירות המבחן ובאוכלוסייה הכללית (באחוזים)

שירות המבחן*	ק.ד.מ.	
25	29	משפחה חד-הורית
23	32	עולים**
50	40	ארבעה ילדים או יותר
אין נתונים	18	המשפחה מוכרת למחלקה לשירותים החברתיים
אין נתונים	11	אף אחד מההורים אינו עובד בשכר
אין נתונים	7	מצב כלכלי הרבה מתחת לממוצע

* מקור: שירות המבחן לנוער

** ארץ עלייה: ברית המועצות לשעבר (25% מן הנערים), אחר (7%)

כשליש מן המשתתפים היו בנים למשפחות עולים: 25% מברית המועצות לשעבר ו-7% מאתיופיה. קציני המבחן הצביעו על קושי לקיים את התהליך עם אוכלוסייה זו. לאור השיעור הגבוה של משפחות עולים, ייתכן שיש צורך להתאים את התכנית לצורכיהם.

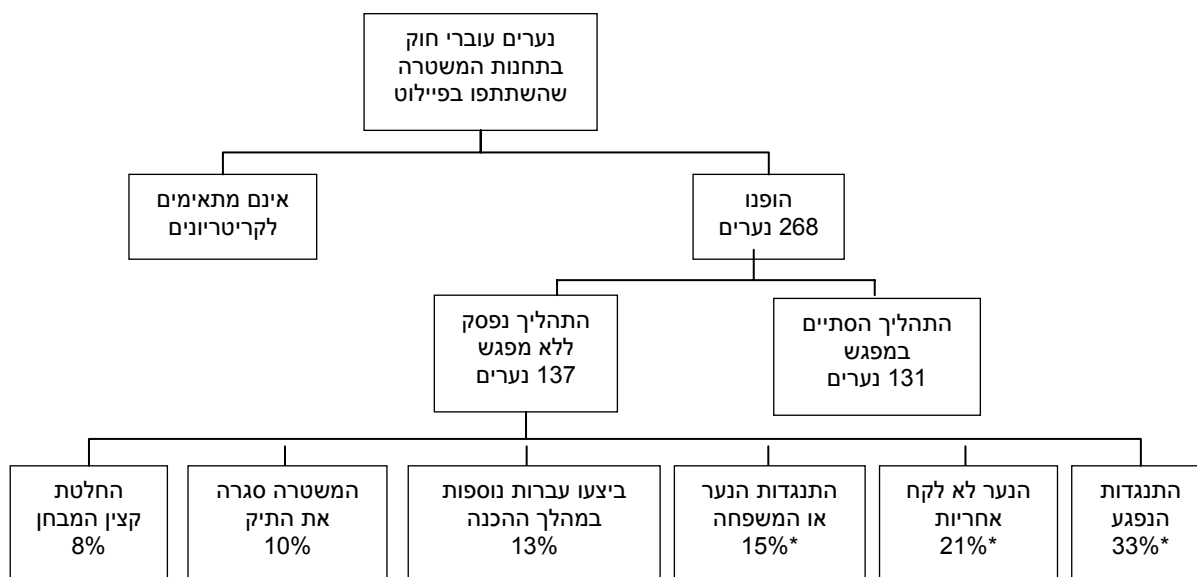
לדברי קצינת מבחן:

"זוהי משהו שונה ולא מוכר להם. דמוקרטי מדי. יותר מדי חודר מבחינתם. היה צורך במתורגמן והיה גם קושי טכני שהפך לקושי משמעותי, כי לקח זמן כפול וגם משפחה לא יכלה לשבת כל כך הרבה זמן."

1.6 הפניה ומיון של המשתתפים בתכנית ק.ד.מ.

הנערים המועמדים לק.ד.מ. מופנים בידי קצין הנוער במשטרה ו/או על-ידי קצין המבחן בהתייעצות עם הרכזת הארצית של התכנית. בחמש השנים הראשונות להפעלת התכנית (אוקטובר 2000 - דצמבר 2005) הופנו לתכנית 268 נערים. מפגש ק.ד.מ. נערך עם 131 נערים (49%), ואצל 137 מהם (51%) - התהליך הופסק לפני שלב המפגש מסיבות שונות (תרשים 3). במהלך תקופה מסוימת תועדו הסיבות להפסקת התהליך (48 מקרים). נמצא כי הסיבות השכיחות לכך היו התנגדות הנפגע (33%), הודאה לא שלמה או ביטול הודאה באשמה (21%) או התנגדות הנער או הוריו (15%).

תרשים 3: מספר ההפניות לק.ד.מ., מספר התהליכים שהתקיימו והסיבות לאי-קיום מפגש, יוני 2000-דצמבר 2004



* האחוזים חושבו מתוך מידע שהתקבל ביחס ל-48 מקרים שלא התממשו

1.7 מדוע התקיימו פחות תהליכי ק.ד.מ. מן המצופה?

מספר הנערים שהשתתפו בתכנית הפיילוט היה נמוך באופן ניכר מן המצופה. יש לציין כי תופעה זו תועדה במחקרי הערכה נוספים וכי היא אופיינית לתכניות חדשות וחדשניות בתקופה הראשונה להפעלתן (לדוגמה, מחקר הערכת מרכזי ילדים-הורים שנערך במאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל).

בראיונות עם מתאמים, קציני מבחן ואנשי מפתח בשירותים המעורבים, הועלו מספר סיבות לפער בין הציפיות למציאות, מעבר לקריטריונים הפורמליים המגבילים שנמנו קודם (ראו סעיף 1.1 "למי מיועדת התכנית").

חוסר היכרות ומודעות של אנשי המקצוע לתכנית

בדיווחי המתאמים עולה כי על אף שקציני המשטרה וקציני המבחן יודעים על קיומה של תכנית ק.ד.מ., במקרים רבים הם אינם יוזמים הפניה לתכנית; כפי שמספרת אחת מבין המתאמים:

"אם המקרה מתאים לקריטריונים של ק.ד.מ., השוטר החוקר אמור למלא דף שמפנה לק.ד.מ. - בקטע הזה יש בעיה. הם לא מתייחסים לק.ד.מ. ולא מפנים לק.ד.מ. התיק מגיע לשירות המבחן, הם אמורים להיפגש עם נער ולראות אם הוא מתאים לק.ד.מ., ואז צריכה להיות הפניה אליי. קציני המבחן עובדים מאוד קשה; יש להם ערימת תיקים ולא תמיד ק.ד.מ. עומד בראש מעיינם."

הערכת קצין המבחן שהמקרה אינו מתאים לק.ד.מ.

מרבית קציני המבחן סבורים שצריך להפנות רק נערים ומשפחות שמסוגלים לקחת אחריות על העברה של הנער, לגבש תכנית ולבצע אותה. לעומת זאת, חלק מן המתאמים טענו כי קציני המבחן רואים את המשפחה באור שלילי ואינם מאמינים בכוחות שלה, ועל כן, נמנעים מלהפנות משפחות מתאימות. כמו כן, קציני המבחן אינם מכירים את המשפחה המורחבת.

ההפניה לק.ד.מ. מעמיסה על אנשי המקצוע

מתאמים וקציני מבחן הסכימו כי קציני מבחן מהססים להפנות מקרים לק.ד.מ. בגלל העומס שהתהליך יוצר עליהם: המפגשים מתקיימים בערב מחוץ לשעות העבודה והם ממושכים מאוד. העובדים אינם מקבלים תגמול מיוחד בעבור ההשתתפות במפגש. כמו כן, השתתפות נער בתהליך ק.ד.מ. דורשת מעורבות רבה של קצין המבחן ומפגשים עם המתאם. לדעת המתאמים, קציני המבחן נמנעים מהפניה לק.ד.מ. גם בגלל הקושי לאמץ דרכי עבודה חדשות.

אומרת מתאמת אחת:

"לפעמים התייחסות של קצין מבחן לק.ד.מ. - זה בלבול ראשון: 'אני אצטרך להשתתף במפגש ק.ד.מ. אחרי שעות העבודה'. ק.ד.מ. הוא תהליך חדש. הם לא מורגלים אליו. נוח ונעים יותר לעבוד בשיטות ישנות ומקובלות."

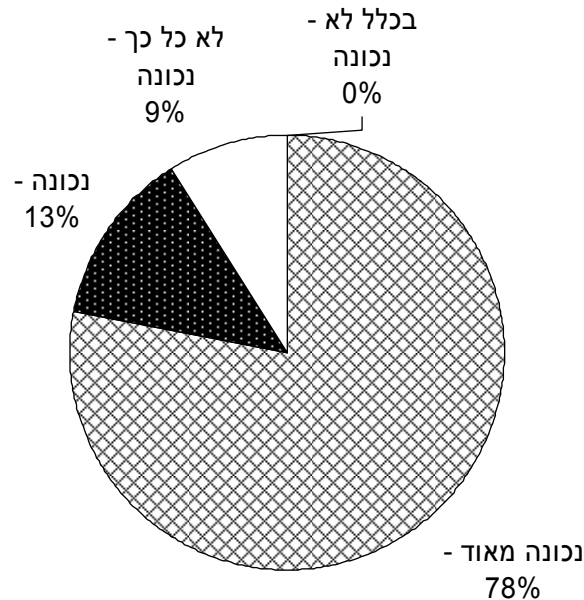
תהליך ק.ד.מ. נתפס כארוך ומסורבל

בקבוצת מיקוד ציינו קציני מבחן כי ההפניה לק.ד.מ. כרוכה בתהליך הכנה ממושך ומסורבל שנמשך לפעמים חודשים רבים. הם אמרו שבמקרים מסוימים הם אינם מפנים לק.ד.מ., אלא מעדיפים לקיים בעצמם תהליך "ק.ד.מ. טיפולי", ללא סיוע של מתאם וללא נוכחות הנפגע.

1.8 האם הנערים שהגיעו למפגש ק.ד.מ. התאימו לתכנית?

כאמור רק נערים מעטים הופנו לק.ד.מ., ומתוכם, רק במחצית מן המקרים התקיים מפגש. בתום התהליך התבקשו קציני המבחן לנוער להעריך האם ההחלטה להפנות את הנער לק.ד.מ. הייתה נכונה (תרשים 4). ביחס ל-78% מן המקרים סברו קציני המבחן של הנערים שהפניית הנער לק.ד.מ. הייתה נכונה מאוד. רק לגבי מקרים מעטים חשבו קציני המבחן שההחלטה לא הייתה כל כך נכונה. אף אחד מן המקרים לא נתפס כהחלטה "בכלל לא נכונה".

תרשים 4: התפלגות תשובות קציני המבחן לשאלה האם ההחלטה להפנות את הנער לק.ד.מ. הייתה נכונה (N=69)



2. דרכי העבודה בתכנית

פרק זה מתאר את האופן שבו פעלה תכנית ק.ד.מ. בתקופת הפיילוט ואת דעתם של המעורבים השונים ביחס להיבטים שונים של הפעלתה. היבטים אלה כוללים את עבודת המתאמים, ההכנה של מפגשי ק.ד.מ., המשתתפים במפגשים, התכנים וההתנהלות של המפגשים והתכניות שגובשו בהם.

2.1 עבודת המתאמים

מתאמי ק.ד.מ. אחראיים להכין, לתאם ולהנחות את מפגשי ק.ד.מ. על-פי עקרונות התכנית, המתאמים מוגדרים כניטרליים כלפי הפוגע והנפגע וגם כלפי המוסדות המעורבים - המשטרה, שירות המבחן והפרקליטות. לפיכך, המתאמים מועסקים על-ידי עמותה ואינם כפופים לאף אחד מן הגופים המעורבים או מזוהים עמו. המתאמים היו על-פי רוב בעלי השכלה אקדמית וניסיון בעבודה עם נוער, בעבודה סוציאלית, בקרימינולוגיה או בחינוך.

המתאמים עברו הכשרה במסגרת תכנית ק.ד.מ. וקיבלו הדרכה שוטפת. בראיונות עמם, הם הביעו שביעות רצון מן ההכשרה, וכן ציינו את התמיכה שקיבלו מרכזת התכנית. בזכות אלה, אמרו, יכלו לנהל היטב את התהליך המורכב של ק.ד.מ. כבר מתחילת עבודתם.

גבולות התפקיד וחלוקת האחריות בין המתאם לקצין המבחן

ישנה הסכמה שתפקיד המתאם הוא להכין ולתאם את המפגש, ולא לטפל בנער, במשפחה או בנפגע. זאת, על אף שחלק מן המתאמים הם בעלי הכשרה בתחום הטיפול ועל אף שבמהלך ההכנה הם נחשפים לקשיים של המשתתפים.

מתאמת מספרת:

"במקרים הראשונים הייתי מעורבת רגשית, והיה לי קשה לעשות את ההפרדה. הזדהיתי עם הנער. היום אני יותר ניטרלית, וזה התפקיד שלי. במשך הזמן ראיתי גם את הצד של הנפגע. היום אני רואה שתפקידי כמתאמת הוא לקשר בין הרבה גורמים. היום אני עובדת יותר כמתאמת וקודם [עבדתי] יותר כמטפלת. היום אני מבינה שאין כאן קטע טיפולי. אני לא באה לטפל בנער או בנפגע, אלא שהתפקיד שלי הוא להביא אותם למפגש."

לפעמים נוצר קשר קרוב עם המשפחה. למרות זאת, המתאמים מקפידים על הבחנה בין תפקידם לבין תפקידי קצין המבחן:

"אני נכנסת לבית ולומדת דברים שקצינת המבחן לא יודעת עליהם. אז אני עוזרת לה להכין את הדאגות למפגש. נוצר ביני לבין המשפחה אמון שמאפשר את קידום התהליך. [שאלה: האם קורה שמבקשים ממך עזרה נוספת?] קורה. הרבה פעמים אחרי ק.ד.מ., כשיש בעיה, הטלפון הראשון מגיע אליי, ואני מפנה אותם אל קצינת המבחן."

הערכת המשתתפים את עבודת המתאם

המשתתפים במפגשי ק.ד.מ. נשאלו לגבי היבטים שונים של תפקוד המתאם. התפלגות התשובות של הנערים, ההורים והנפגעים מוצגת בלוח 4.

לגבי כל אחד מן ההיבטים שנבדקו, כמעט כל המשתתפים (נערים, הורים ונפגעים) היו מרוצים או מרוצים מאוד. בחינת קבוצת המשיבים שהיו מרוצים מאוד מראה שחלקם של הנפגעים וההורים גדול יותר בקבוצה: לדעת 84% מן הנפגעים ו-78% מן ההורים, המתאם היה מאוד הוגן וניטרלי, לעומת 65%

מִן הַנְּעָרִים; לְדַעַת 87% מִן הַנִּפְגָּעִים ו-81% מִן הַהוֹרִים, הַמֵּתָאֵם גָּרַם מְאֹד לְתַחוּשָׁה נֹחָה וּבִטּוּחָה, לְעֹמֶת 53% מִן הַנְּעָרִים; לְדַעַת 84% מִן הַנִּפְגָּעִים ו-84% מִן הַהוֹרִים הַמֵּתָאֵם הִתְיַחֵס מְאֹד בְּכַבּוּד, לְעֹמֶת 59% מִן הַנְּעָרִים. אוֹלָם, רָאוּי לְחֹזֵר וּלְצִיֵּן כִּי בְּכָל הַיָּבֵט שֶׁנִּבְחַן כִּמְעַט כָּל הַנְּעָרִים הִעֲרִיכוּ אֶת עֲבוּדַת הַמֵּתָאֵמִים בְּצוּרָה חַיּוּבִית.

לוח 4: הערכת המשתתפים של היבטים שונים של עבודת המתאם (באחוזים)

נפגע (N=33)	הורה (N=37)	נער (N=34)	
100	100	100	האם המתאם ניהל את המפגש בצורה מאורגנת וממוקדת?
87	92		כן, מאוד
13	8		כן
0	0	לא נשאל	לא כל כך
0	0		בכלל לא
100	100	100	האם המתאם היה ניטרלי והוגן?
84	78	65	כן, מאוד
16	19	32	כן
0	0	3	לא כל כך
0	3	0	בכלל לא
100	100	100	האם המתאם גרם לתחושה נוחה ובטוחה?
87	81	53	כן, מאוד
13	13	38	כן
0	3	6	לא כל כך
0	3	3	בכלל לא
100	100	100	האם המתאם התייחס בהבנה?
84	83	62	כן, מאוד
16	11	38	כן
0	3	0	לא כל כך
0	3	0	בכלל לא
100	100	100	האם המתאם התייחס בכבוד?
84	84	59	כן, מאוד
16	16	38	כן
0	0	3	לא כל כך
0	0	0	בכלל לא

חלק מן ההורים ציינו את המתאם בתשובה לשאלה "ממה היית מרוצה בתהליך ק.ד.מ.",⁵ ופירוטו:
 "הייתי מרוצה במיוחד מן המתאמת. היא ירבה עם הבן שלי ושכנעה אותו להיפגש בק.ד.מ., ולא ויתרה עליו."

אמא אחרת:

"המתאמת הסבירה על התהליך. הכול היה מאורגן כמו שצריך. אני מאוד מרוצה מהמתאמת."

⁵ שאלה זו לא הופיעה בשאלון לנער.

דברי אחד הנפגעים :

"הייתי מרוצה במיוחד מן הארגון של המתאם. הוא עושה את זה בצורה מדהימה, מתייחס בכבוד, מארגן ומכין את הפגישה בצורה יסודית."

גם קציני המבחן הביעו הערכה לעבודת המתאמים. הם ציינו בעיקר את שיתוף הפעולה הטוב ביניהם לבין המתאמים, את המקצועיות שלהם ואת היכולת שלהם לקבוע גבולות :
"עבדתי עם שלוש מתאמות. הן עשו עבודה נהדרת, יסודית, טובה, בשיתוף פעולה. גם אסרטיביות, עמידה על גבולות. לא כל אחד יכול לעשות זאת."

סוגיות בעבודת המתאמים

♦ **האם המתאמים אחראים ומורשים "לחפש מקרים" לק.ד.מ.?** חלק מן המתאמים סיפרו שבשל מספר ההפניות הקטן לתכנית, הם מגיעים באופן קבוע לתחנת המשטרה או לשירות המבחן לנוער כדי להזכיר ו"לנדנד" לקציני הנוער ולקציני המבחן להפנות אליהם נערים. מעבר לכך, הם גם מחפשים מקרים בין התיקים :

"כשהתיק של הנער מגיע לשירות המבחן, הם אמורים להיפגש איתו ולראות אם הוא מתאים לק.ד.מ., ואז צריכה להיות הפניה אליי. קציני המבחן עובדים מאוד קשה, יש להם ערימת תיקים, ולא תמיד ק.ד.מ. עומד בראש מעיינים. לכן, בפועל אני זאת שמאתרת את התיקים בשלב שהם בשירות מבחן, לפני שהם מגיעים לקצין מבחן. נכון שלעבור על תיקים זה לא התפקיד שלי, אבל אני רוצה עבודה."

ומתאמת נוספת אומרת :

"יש גם מצבים שאני לבד מאתרת את המקרים בשירות המבחן, עוברת על תיקים ומחפשת מקרים שנראים מתאימים.
[שאלה: איך מתייחסים לזה בשירות המבחן?] אני אומרת שהם עמוסים, ואני שמחה לעזור להם. יש מקומות שזה מורכב, שמרגישים שנכנסים להם לעבודה, כאילו לא סומכים עליהם שמפעילים שיקול דעת."

מחד, היוזמה של המתאמים באיתור נערים הגדילה את מספר ההפניות. המתאמים גם מגלים הבנה לכך שקציני המבחן מתקשים לאמץ תכנית חדשה. עם זאת, להצלחת ההטמעה של התכנית נדרשת מחויבות של המשטרה ושל שירות המבחן שתקבל ביטוי בהפניה של נערים על-ידי עובדיהם. בנוסף, קיימת בעיה אתית של חשיפת התיקים של הנערים בפני המתאמים שאינם מורשים לכך.

♦ **האם המתאמים חייבים להיות מחוץ לשירות המבחן?** קיימת הסכמה בדבר החשיבות של הניטרליות של המתאם כלפי הפוגע והנפגע. לפיכך, המתאם לא יכול להיות קצין מבחן המטפל בנער. יש הגורסים שהמתאמים חייבים להיות לגמרי נפרדים משירות המבחן, ואחרים סבורים שקציני מבחן יכולים לשמש מתאמים לבני נוער שאינם בטיפול הישיר. קציני המבחן והמתאמים שהתייחסו לאפשרות הזאת העלו חשש שתיפגע איכות ההכנה והארגון של המפגש מכיוון שקציני המבחן לא רכשו את המיומנויות לכך, ובעיקר בגלל שהם עסוקים בתפקידים אחרים.

♦ **העלות הגבוהה של העסקת המתאמים:** אחת הדאגות המעסיקות את מפתחי התכנית היא העלות הגבוהה של עבודת המתאמים בהכנת המפגשים. במהלך הפיילוט לא הוגבלו שעות העבודה והנסיעות של המתאמים. אולם, מובילי התכנית הסכימו שלא ניתן יהיה להרחיב את התכנית ללא הפחתת העלות הממוצעת למקרה. בין היתר, הוצע להקצות זמן מוגבל להכנת המפגש, לבצע חלק מפגישות ההכנה בטלפון ולהפעיל מתאמים מתנדבים.

2.2 ההכנה למפגש ק.ד.מ.

מה כוללת ההכנה?

עוד לפני ההכנה, קצין הנוער במשטרה מבקש את הסכמת נפגע העברה למסירת פרטיו למתאם. אם הנפגע הסכים, המתאם יוצר עמו קשר, וכן עם הנער והמשפחה, מציג את התכנית, ובמידת הצורך מפיג את חששותיהם ומסביר להם מדוע כדאי להם להשתתף. בהמשך, המתאם נפגש עם כל אחד מן המשתתפים המרכזיים (הנפגע, תומכיו, הנער, המשפחה, קרובי משפחה ותומכים, נציג המשטרה, קצין המבחן ואנשי מקצוע נוספים בעת הצורך). מטרת ההכנה להסביר את תהליך ק.ד.מ. כולו ואת המפגש בפרט, לעזור לנער ולנפגע לאתר תומכים מתאימים, לעזור לכל אחד מן המשתתפים להכין את הדברים שהוא רוצה לומר במפגש ולתאם ציפיות. אם המתאם מתרשם במהלך ההכנה שלא כדאי לקיים מפגש ק.ד.מ., הוא ממליץ להפסיק את התהליך (אם לדוגמה הוא מתרשם שהנער אינו מסוגל להתנצל בפני הנפגע או שהודאתו בעברה לא שלמה). כמו כן, המתאם דואג למקום מפגש וקובע את מועדו.

שוררת הסכמה לגבי החיוניות של הכנה טובה של המפגש להצלחתו. רכזת התכנית מסבירה מדוע:
"ההכנה לק.ד.מ. להערכתי חשובה יותר מהמפגש עצמו. הם מגיעים למפגש כשהם מוכנים. זה גם מסנן את מי שלא היה רציני לגבי ק.ד.מ. גם יש הבנה ברורה של מה הולך לקרות, נכונות להידבר, להתפשר. לשמוע צד שני. יש שני צדדים משני עברי המתרס וצריך להגיע להבנה. גם בתוך המשפחה יש הרבה צדדים. בלי הכנה - יהיה פיצוץ."

בלוח 5 מפורטים המשתתפים שהמתאמים נפגשו איתם או שוחחו עמם במהלך ההכנה ואת מספר הפעמים בממוצע. נוסף לנער והוריו ולנפגע, המתאם היה בקשר בשכיחות גבוהה עם קצין המבחן (87%) ועם קרובי משפחה (78%). במהלך ההכנה המתאמים שוחחו עם הנער והוריו 3.5 פעמים בממוצע, וכך גם עם קצין המבחן. עם נפגע העברה (כולל תומכיו) שוחחו המתאמים פחות - 2.2 פעמים בממוצע.

בסה"כ קיימו המתאמים 16.5 מפגשים או שיחות בממוצע במהלך ההכנה. על-פי נתונים של רכזת התכנית (דצמבר 2004) המתאמים מקדישים בממוצע כ-28 שעות להכנת המפגש. בתהליכי ק.ד.מ. שלא הגיעו לשלב המפגש, הושקעו בממוצע 8-10 שעות עבודה של מתאמים.

לוח 5: אחוז המקרים שהמתאם נפגש או שוחח עם משתתפים שונים במהלך ההכנה ומספר הפגישות בממוצע (N=76)

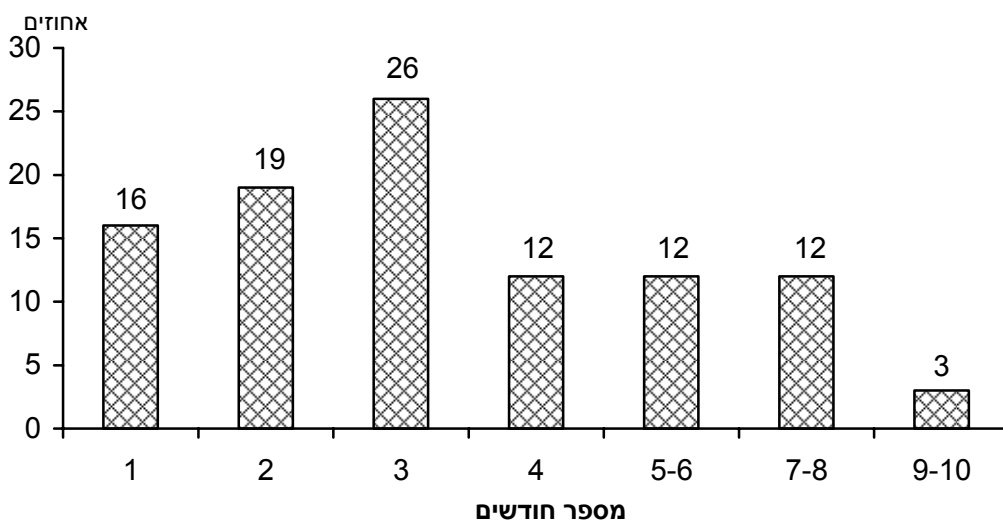
מספר הפגישות או שיחות טלפון בממוצע	אחוז המקרים שנפגש או שוחח בטלפון*	המשתתפים
3.5	99	הנער והוריו
2.0	35	הנער לבדו
1.5	78	קרובי משפחה
2.2	97	הנפגע (כולל תומכים של הנפגע)
3.5	87	קצין מבחן
2.2	34	קצין נוער
1.6	56	אנשי מקצוע שנמצאים בקשר עם המשפחה
אין מידע	12	אחרים
16.5		מספר הפגישות או שיחות הטלפון בממוצע**

* האחוזים אינם מסתכמים ב-100% מכיוון שלמתאם היה קשר עם יותר ממשתתף אחד.
 ** הממוצע אינו כולל פגישות או שיחות טלפון עם משתתפים אחרים.

משך ההכנה

על-פי נוהל ההפעלה של התכנית, המתאם אמור לסיים את ההכנה ולכנס את מפגש ק.ד.מ. תוך ארבעה שבועות מיום קבלת ההפניה אליו. עם זאת, המתאמים לא הוגבלו בזמן שהקדישו להכנה. תרשים 5 מראה את משך הזמן מן ההפניה לק.ד.מ. ועד ליום המפגש, לפי נתוני המתאם⁶.

תרשים 5: מספר החודשים בין ההפניה לק.ד.מ. למפגש לפי דיווח המתאם (באחוזים) (*N=58)



ממוצע 3.7 חודשים; חציון 3.0 חודשים
 * לגבי 18 מקרים לא היה מידע.

⁶ על-פי דיווח של הרכזת הארצית, המקרים שהופנו לק.ד.מ. הועברו למתאם תוך כמה ימים ואפילו כבר באותו היום. עיכובים היו רק במקרים יוצאי דופן כגון מחלה.

משך הזמן הממוצע מן ההפניה ועד המפגש היה 3.7 חודשים. רק ב-16% מן המקרים הכנת המפגש ארכה חודש כנדרש וב-19% ההכנה נמשכה חודשיים. ב-50% המקרים ההכנה נמשכה 3-6 חודשים וב-15% מן המקרים - שבעה חודשים ויותר.

כפי שמראים הנתונים, משך הזמן מן ההפניה עד המפגש היה ארוך באופן ניכר ממה שהוגדר בנוהל ההפעלה (ארבעה שבועות). לדעת חלק מקציני המבחן הכנה ארוכה מדי יכולה לשחוק את המומנטום שיצר המשבר.

קצינת מבחן אומרת:

"תהליך הכנה מתמשך פוגע במשפחה שלא יכולה להיות במצב משברי שמונה חודשים. הם חיו באי-וודאות הרבה זמן. חשוב למצוא פרופורציות נכונות כי זה בא על חשבון העיתוי. הכנה מתמשכת לא תרמה, אלא חיבלה. חודשיים נראה לי זמן סביר!"

רכזת התכנית אינה מקבלת את גישתה:

"אנחנו לא קיימים כדי לסגור עניין בקלות. קצין מבחן ושוטרים, מתוך תפיסה של ניקוי שולחן, חושבים שההכנה ארוכה מדי. הם רוצים שייסגר וייפתר מהר. תהליך ההכנה מתארך בגלל המשפחה, בגלל מצבים רגישים, בגלל שיש קשיים שעולים מהשטח. ההכנה מדוקדקת. מגיבים לצרכים שלהם ושל הנפגע."

ראוי לציין שקציני מבחן אמרו שההכנה הארוכה והמורכבת מרתיעה אותם מלהפנות נערים לק.ד.מ. לדבריהם, הם מעדיפים לקיים תהליך פשוט יותר שאינו מחייב נוכחות של כל כך הרבה משתתפים, כגון "גישור עברייני-קרוב" או "ק.ד.מ. טיפול" המתואם על-ידי קצין מבחן אחר ומתבצע ללא נוכחות הנפגע.

קשיים בהכנת המפגש

כאמור, המחקר התייחס רק לתהליכים שהגיעו לשלב המפגש, ולא לתהליכים שהופסקו. עם זאת, ב-96% מן המקרים ציינו המתאמים כי היו קשים בעת הכנת המפגש. בטפסי הדיווח של המתאמים, וכן בראיונות הפתוחים ובקבוצות המיקוד עם מתאמים וקציני מבחן, עלו כמה נקודות מרכזיות לגבי ההכנה:

♦ **קושי להזמין בני משפחה מורחבת:** בטפסים שמילאו המתאמים, הקושי שצוין בשכיחות הגבוהה ביותר (ב-29% מן המקרים) היה שההורים לא רצו לערב בני משפחה וחברים. במקרים אחרים, ההורים לא הסכימו ביניהם את מי להזמין או שהם לא מצאו בני משפחה מתאימים שמוכנים לעזור.

מתאמת אחת מעידה:

"לפעמים זה הולך בקלות, ויש כאלה ששולפים. אם זה קשה זה, בדרך כלל זה קשה עד הסוף. הייתה למשל משפחה שלא הסכמתי לעשות להם ק.ד.מ. כי הם לא הסכימו להרחיב את המעגל המשפחתי. לא מספרים כלום לאף אחד. הם גרים ליד הסבתא והיא לא יודעת על זה. הם אמרו שאני רוצה להשפיל אותם ליד האחים שלהם."

- ♦ **הנער לא לוקח אחריות על העברה או לא מתחרט:** קושי זה צוין על-ידי המתאמים לגבי 22% מן המקרים, אף כי מדובר במקרים שאכן התקיים מפגש. קציני מבחן ציינו כי חשוב שהמתאם ידבר מראש עם הנער ועם כל אחד מן התומכים כדי לדאוג, עד כמה שניתן, שלא יוטחו במפגש האשמות ועלבונות כלפי הנפגע.
- ♦ **קושי בהשתתפות של הנפגע:** במהלך ההכנה התעוררו בעיות מצד נפגעים שהסכימו להשתתף בתהליך (22%): הם חששו שיהפכו לנאשמים או חששו מנקמה. היו גם נפגעים שציפו לפיצוי מוגזם או שהציבו תנאים לא מקובלים להשתתפותם.
- ♦ **קושי בתיאום המפגש:** קשיים טכניים צוינו ב-18% מן המקרים.

לוח 6 מראה את משך הזמן הממוצע בין ההפניה לבין המפגש, לפי מספר התחומים שבהם נתגלעו קשיים (הקשורים לנפגע, לנער ולמשפחה וקשיים אחרים). נראה כי ככל שהיו קשיים בתחומים רבים יותר, הכנת המפגש ארכה זמן רב יותר. במקרים הבודדים שלא היו קשיים, הכנת המפגש הייתה מהירה יחסית (חודשיים בממוצע). כשהיה קושי בתחום אחד או שניים, נמשכה ההכנה כשלושה-ארבעה חודשים בממוצע. זאת, לעומת מקרים שהיו קשיים בכל התחומים, שבהם הכנת המפגש ארכה זמן רב - שבעה חודשים בממוצע. לגבי האחרונים יש מקום לשאול האם התאימו לתכנית והצדיקו את השקעת הזמן הארוכה הזאת.

לוח 6: משך הזמן הממוצע בין ההפניה לק.ד.מ. למפגש לפי מספר התחומים בהם היו קשיים בהכנת המפגש (N=58)

מספר הקשיים	אחוז המקרים	מספר החודשים בין ההפניה לבין המפגש (בממוצע)
סה"כ	100	3.7
אין קשיים	4	2.0
תחום אחד	33	3.2
שני תחומים	42	3.7
שלושה תחומים	18	3.8
ארבעה תחומים	3	7.0

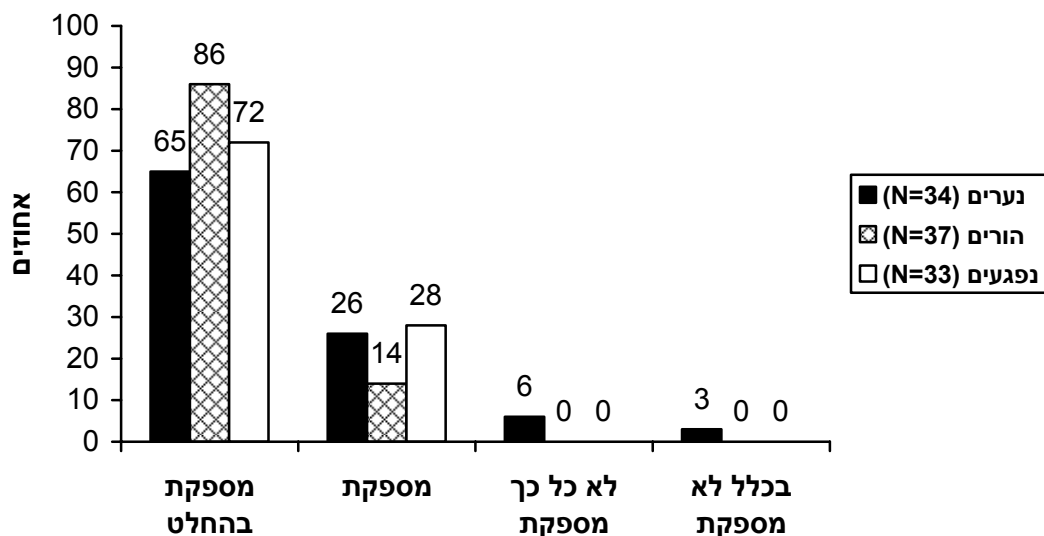
* לגבי 18 מקרים לא היה מידע.

דעתם של המשתתפים במפגש על ההכנה

כפי שמראה תרשים 6, שביעות הרצון של מרבית המשתתפים מן ההכנה הייתה גבוהה: 86% מן ההורים ו-72% מן הנפגעים ציינו שהיא הייתה מספקת בהחלט. כך השיבו גם מרבית הנערים, אם כי בשיעור נמוך יותר (65%). כמו כן, רק בקרב הנערים היו משתתפים (9%) שלא העריכו את ההכנה כמספקת, ו-13% מהם השיבו כי עלו במפגש נושאים שלגביהם המתאם לא הכין אותם.

תפקידו של המתאם כולל גם הכנה של אנשי המקצוע המשתתפים במפגש. בראיונות עם שוטרים הוזכר הצורך בהכנה טובה יותר שלהם, משום שיש שוטרים שאינם מבינים את המצופה מהם במפגש.

תרשים 6: התפלגות תשובות המשתתפים לשאלה האם ההכנה למפגש הייתה מספקת



לסיכום, מרבית המשתתפים היו מרוצים מן ההכנה למפגש ק.ד.מ. בד בבד, עולה צורך להגדיל את היענות המשתתפים, בעיקר של הנפגעים. כמו כן, יש צורך בקביעת פרקי זמן מציאותיים להכנה ובפיתוח דפוסי עבודה יעילים הן מטעמי עלות והן מטעמי זמן.

2.3 המשתתפים במפגש ק.ד.מ.

לפי התפיסה בתכנית ק.ד.מ., העברה של הנער מתרחשת במעגל רחב, הכולל את נפגע העברה ואת משפחתו, את משפחתו של הנער ואת קהילתם. אחד מן היעדים של מפגש ק.ד.מ. הוא לגייס בעבור הנער רשת של תומכים שיתחלקו באחריות לתקן את הנזק שהוא גרם ולעזור לו להימנע ממעשים דומים בעתיד. בשל כך, יש עניין מיוחד לבחון האם וכיצד הצליחה התכנית לגייס משתתפים נוספים, מי הם היו ומה היה תפקידם.

מי השתתף במפגשים

לוח 7 מציג את המשתתפים ב-76 מפגשי ק.ד.מ. שנכללו במחקר. בכל המפגשים נכחו הנער, הוריו, מתאם ק.ד.מ. וקצין המבחן. הנפגעים נכחו בעצמם ב-88% מן המפגשים, וביתר המקרים הם שלחו נציג או מכתב. במפגשים נכחו תומכים של הנער: קרובים וחברים של המשפחה (73%) וחברים של הנער (18%). לעומת זאת, רק ב-40% מן המקרים השתתף תומך של הנפגע. קציני משטרה נכחו בשליש מן המפגשים בערך (רק ב"ק.ד.מ. פורמלי"). מורה, יועץ חינוכי או מנהל בית הספר השתתפו ברבע מן המפגשים.

לוח 7: המשתתפים בפגשי ק.ד.מ. לפי דיווח המתאם (באחוזים); (N=76)

המשתתפים	אחוזים
משתתפים מצד הנער הפוגע	
הנער	100
הורה/הורים של הנער	100
קרובי משפחה ותומכים של הנער	73
חברים של הנער	18
משתתפים מצד נפגע העברה	
הנפגע עצמו	88
נציג או מכתב במקום הנפגע	12
תומכי הנפגע	40
אנשי מקצוע	
מתאם ק.ד.מ.	100
קצין מבחן	100
נציג משטרה	36
מורה, יועץ או מנהל בית הספר	25
עובד סוציאלי מהחלקה לשירותים חברתיים	7
איש מקצוע אחר*	21

* כגון: עובד קידום נוער וקצין ביקור סדיר

הנפגעים

מי היו הנפגעים שהסכימו להשתתף בתהליך ק.ד.מ.? ברוב המקרים (75%) היה זה הקרוב הישיר של העברה. ב-21% מהמקרים העברה נעשתה נגד מקום עבודה שאותו ייצג הנפגע (בדרך כלל מקום ציבורי כמו בית ספר או מתנ"ס). תשעה עשר אחוזים מהנפגעים הכירו את הנער לפני ביצוע העברה.

הנפגעים נשאלו מדוע בחרו להשתתף במפגש ק.ד.מ. ברוב המקרים הם אמרו שהם מעוניינים לעזור לנער:

"הרגשתי שזה משהו שיכול לקדם את הנער הפוגע. אם אני יכול להשפיע על מהלך חייו, כדאי שאעשה זאת."

בחלק קטן מן המקרים אמרו הנפגעים שרצו לקבל פיצוי:

"רציתי להוציא ממנו את עוגמת הנפש ואת הסכום הכספי ולהתמודד מולו."

עם זאת, היו נפגעים שהביעו חששות:

"אני לא יודע איזה סוג של בן-אדם הוא. אולי הייתי מוכן לוותר על מנת לא לראות אותם, לך תדע איזה אנשים אלה."
"בהתחלה אמרתי שבביל מה להיפגש עם בחור גנב שהרס לי את האוטו, למה לי להיפגש איתו ולהתעצבן מחדש להיזכר במה שהיה."

בראיונות עם המתאמים, הם תיארו את הדרכים לשכנע נפגעים להשתתף במפגש ק.ד.מ. לדוגמה, אחד המתאמים אמר:

"כאשר הם חוששים לבוא, אני מנסה קודם לזמוע קצת את הפגיעה שלהם ורובם בכלל לא יודעים מה יקרה. אני מסביר שאם עד עכשיו הרגישו חסרי אונים ושאין מה לעשות כי הוא קטין. אחר כך, לא בטוח בכלל שהוא יועמד למשפט. אז עכשיו יש מקום לתיקון הנזק ולקבל פיצוי."

ואכן, חלק מן הנפגעים ציינו שהסכימו להשתתף בזכות השכנוע של המתאם:
 "הסכמתי להשתתף כי המתאמת הייתה ממש נהדרת, היא שכנעה אותי. בהתחלה לא רציתי."

2.4 השפעת המשתתפים השונים על המפגש

במסגרת המחקר, ניסינו לבדוק כיצד השפיעו המשתתפים השונים על התהליך מנקודת מבטם של הנער הפוגע, של ההורים ושל הנפגע. התשובות מסוכמות בלוח 8 ומפורטות בסעיפים הבאים.

לוח 8: השפעת המשתתפים השונים במפגש מנקודת מבטם של הנער, של ההורה ושל הנפגע (באחוזים)*

תומכים של הנפגע	אנשי מקצוע הקשורים לנער	חברים של הנער	קרובי משפחה	הורים	כיצד השפיע המשתתף המפגשים בהם השתתפו
40	32	18	73	100	
					מנקודת מבט של הנער
	100	100	100	100	סה"כ
	91	100	89	91	עזר
לא נשאל	0	0	0	3	הקשה
	9	0	7	0	לא הקשה ולא עזר
	0	0	4	6	הקשה וגם עזר
					מנקודת מבט של ההורה
	100	100	100		סה"כ
	80	100	96		עזר
לא נשאל	7	0	4	לא נשאל	הקשה
	13	0	0		לא הקשה ולא עזר
	0	0	0		הקשה וגם עזר
					מנקודת מבט של הנפגע
100	100	100	100		סה"כ
100	89	66	63		עזר
0	0	17	10	לא נשאל	הקשה
0	11	0	20		לא הקשה ולא עזר
0	0	17	7		הקשה וגם עזר

* האחוזים מתייחסים למקרים שבהם השתתף גורם זה

השפעת הורי הנער

ההורים מהווים רכיב מרכזי במפגש, ולא ניתן לקיימו בלעדיהם. התפקיד המוגדר של ההורים בק.ד.מ. הוא להביע את הדאגות שלהם לגבי הנער ולסייע בבניית תכנית לפיצוי הנפגע ולשיקום הנער. מעבר לכך, אחד היעדים השכיחים של תכנית ק.ד.מ. הוא להעצים את המשפחה ולשקם את הסמכות של ההורים

כלפי ילדם. לעתים קרובות, ההורים עצמם מתקשים להשתתף במפגש ולחשוף את הבעיות של הנער ושל המשפחה בפני קרובי משפחה אחרים ואנשי מקצוע. ההורים בדרך כלל מודאגים לגבי הנער, ואלה שמסכימים לקיים מפגש ק.ד.מ. רואים בכך הזדמנות לעזור לו. יחד עם זאת, המתאמים וקציני המבחן, וגם ההורים עצמם, העידו שההורים כועסים על הנער, מרגישים חסרי אונים מולו או מרגישים צורך להגן עליו.

מסיבות אלה, לא היה ברור מראש האם הנער יחווה את השתתפות ההורים כתמיכה או כמעמסה. בתשובה לשאלה "האם ההשתתפות של ההורים במפגש עזרה או הפריעה לך?" 91% מן הנערים השיבו כי נוכחות ההורים עזרה, 3% השיבו כי היא הקשתה, ו-6% השיבו כי היא גם עזרה וגם הקשתה. לדבריהם, העזרה של ההורים הייתה בעיקר רגשית, ולא כהגנה מלקיחת אחריות: 68% נימקו שהשתתפות ההורים עזרה להם כי הם תמכו בהם או נתנו להם ביטחון, ורק 12% מן הנערים נימקו שההורים עזרו בכך שהם הגנו עליהם או פעלו לטובתם.

מסביר אחד הנערים:

"הם עזרו לי. היו בעדי ונתנו לי הרגשה טובה וביטחון שאני לא לבד. הם אמרו דברים טובים עליי."

נער אחר אמר:

"אתה ניצב מול הרבה אנשים. הרבה יותר קל שיש מי שיתמוך בך. הם נתנו לי ביטחון."

ומנקודת המבט של אחד ההורים:

"הייתי שם בשביל לתמוך בו ולעזור לו. הוא לא יכול היה לעבור את זה לבד."

הורה אחר אמר:

"באתי לתת לו הרגשה שאכפת לי, לחזק אותו, לתת לו ביטחון ותמיכה."

תפיסות אלה מבססות את התפיסה שהשתתפות במפגש יכולה לגייס את ההורים להוות מקור תמיכה מרכזי גם בשלב ביצוע התכנית, ובכך, להגדיל את סיכויי השיקום של הנער.

השפעת התומכים של הנער ושל המשפחה

אחד הרכיבים הייחודיים של תכנית ק.ד.מ. הוא גיוס המשפחה המורחבת וחברים לתמיכה, בשעה שרוב השירותים לבני נוער מתקשים לשתף אפילו את המשפחה הגרעינית. מפתחי התכנית סיפרו כי חלה התפתחות במהלך ההפעלה במידת השתתפות של קרובי משפחה. על אף החשש של חלק מההורים להזמין קרובי משפחה, 96% מההורים ו-89% מהנערים השיבו כי נוכחות קרובי המשפחה עזרה באופן מוחלט.

מתאמת אחת הדגימה את החשיבות של השתתפות בני המשפחה המורחבת:

"אחד הנערים היה מגיע כל שבועיים בערך לבית הסבא והסבתא לארוחות שישי עם כל הדודים. יש המון שוטרים במשפחה. אחרי שביצע את העברה, הרגיש שם שהיה עליו עליהם והוא לא רצה לבוא יותר. אז גייסנו את הדודים ואת הסבתא, ודווקא מתוך זה

שהם באו, הוא ראה שהם מתגייסים לעזור לו. חלק מהתכנית היה שהוא יחזור לארוחות שישי."

חברים של הנער השתתפו אמנם רק ב-18% מן המפגשים, אך במקרים אלה כל ההורים וכל הנערים השיבו כי נוכחותם עזרה באופן מוחלט. אחד הנערים ביטא את הצורך בתומכים משלו בתשובה לשאלה מה ניתן היה לשפר בתהליך ק.ד.מ.:

"שיהיו לי יותר [חברים] תומכים. הרגשתי שלא היו מספיק אנשים לצדי. הוציאו אותי בהרגשה מושפלת, שאני איזה פושע. התביישתי להסתכל לאנשים בעיניים, הרגשתי שכולם מסתכלים עליי בצורה אחרת."

מעניין שעל-פי רוב גם הנפגעים תפסו את השתתפות הקרובים והחברים של הנער כעוזרת (63% ו-66%, בהתאמה). מנגד, בחלק מן המקרים, הנפגעים חשו שתומכי הנער הפריעו. ביחס לחברים של הנער, ב-17% מן המקרים השיב הנפגע כי השתתפותם הקשתה עליהם, וב-17% נוספים, כי הם עזרו, אך גם הפריעו. לגבי קרובי המשפחה, הנפגעים היו יותר ניטרליים: 20% לא הקשו ולא עזרו, 10% הקשו ו-7% הקשו וגם עזרו. נתונים אלה עולים בקנה אחד עם עדויות של קציני מבחן ומתאמים על מקרים שתומכי הנער האשימו במהלך המפגש את הנפגע על החלק שלו בקטטה או על שהוא הלשין על הנער.

מתאמת אחת מתארת מצב זה:

"הנפגע לפעמים נפגע פעמיים. יש חוסר יכולת של התומכים של הפוגע להכיל את הנפגע. לפעמים, המשפחה, שהיא מלאת רגשות אשם ואכזבה מהנער, מנסה להוציא את הכול על הנפגע. לפעמים, תומכים מנסים לגמד את מעשי הנער, כדי להוציא את האוויר מהבלון הגדול - 'מה הוא כבר עשה'."

ממצאים אלה מדגישים את התרומה של החברים ותומכים, אך גם את החשיבות שבהכנת התומכים, ואף בפסילתם בידי המתאם אם יש חשש שהם יפגעו בנפגע במהלך המפגש.

השפעת תומכי הנפגע

רק ב-40% מן המפגשים השתתפו תומכים של הנפגע. בכל המקרים הללו, הנפגעים ציינו כי נוכחותם עזרה. לאור העובדה שחלק מן הנפגעים חששו מהאשמות של הנער או של משפחתו במפגש, נראה שיש מקום להרחיב את השתתפות התומכים של הנפגעים. הציטוט הבא מדבריו של נפגע מדגים את הקושי שחוו חלק מן הנפגעים ואת הצורך להבטיח להם תמיכה מרבית:

"הייתי במיעוט מספרי. כולם התקיפו אותי. רק אני הגנתי על עצמי. לא הייתי מרוצה מהגב המשפחתי שניתן על-ידי משפחת הנער."

השפעת קצין המשטרה או השוטר

קציני משטרה או שוטרים השתתפו רק במפגשי "ק.ד.מ. פורמלי", המהווים חלופה למשפט. תפקידו של נציג המשטרה הוא להציג את ההיבט החוקי של התהליך: הוא מתאר את העברה ואת העונשים הרשומים בחוק. בראיונות עם שוטרים שהשתתפו במפגשים הם אמרו שלדעתם נוכחותם נותנת למפגש

מעמד רציני ומכובד ומבהיר שק.ד.מ. מהווה חלק מהתהליך החוקי. השוטרים אף אמרו שיש לנערים צורך בנוכחות של דמות סמכותית, והמסר שמדובר בעניין רציני מאוד מגייס את המשפחה. כמו כן, הם סבורים שנוכחות של השוטר בתפקיד הסמכות מאפשרת לקצין המבחן ולמתאם להתפנות לעסוק בצד הטיפולי. נוכחות השוטר חשובה גם בעבור הנפגע, כך שהסביר אחד השוטרים:

"זה נותן לו ביטחון, שהחוק לצידו, הוא לא בא לבד, אלא שיש מי שמגן עליו. אם יש נפגע חלש, מאוד חשוב שיהיה שוטר."

גם המתאמים עמדו על החשיבות של נוכחות שוטר:

"אפשר להסתדר גם בלעדיהם, אבל חשוב שהם יהיו. כשיש נציג של משטרה, זה מרגיע את הצד שנפגע, נותן לו ביטחון ונותן יותר משמעות למפגש ומעמד יותר רשמי."

לצד היתרונות, אחד השוטרים אמר שייתכן שהנוכחות של השוטר "תחסום" את המשפחה. למשל, אם ההורה רוצה לומר: "אני יודע שזה לא היה המקרה היחידי שעשית עברה", הוא יחשוש מלסבך את הבן. בדומה, ניתן היה לחשוב שנוכחות השוטר עלולה לאיים על הנער ולהפריע לו במפגש. כפי שניתן לראות בלוח 13, 53% מן הנערים שבמפגש ק.ד.מ. שלהם נוכח שוטר השיבו כי הוא עזר, 42% השיבו כי הוא לא עזר ולא הפריע, ורק 5% השיבו כי השתתפות השוטר הקשתה עליהם.

אף כי כל השוטרים ראו חשיבות בהשתתפותם במפגשי ק.ד.מ., הם סיפרו גם שמאוד קשה להם להגיע למפגשים, שהשעות מאוד לא נוחות ומעמיסות ושלפעמים נדרש מהם להגיע מעבר לשעות העבודה בלי לקבל תגמול. על כן עלתה השאלה האם השוטר צריך להישאר עד סוף המפגש. בחלק מן המקרים השוטרים עוזבים את המפגש אחרי הצגת הדאגות, ואחר כך מקבלים את ההסכם לחתימה. אחד השוטרים אמר שלדעתו עדיף שיהיו נוכחים בכל המפגש, גם כדי להתעמת עם הנער "אם הוא מנסה לעבוד על הנוכחים", כדי לאשר את התכנית וכדי להזכיר לנוכחים שאם הנער לא יעמוד בתכנית, הטיפול יחזור למשטרה. באופן קבוע, השוטר שביצע את החקירה הגיע למפגש. היו שוטרים שסברו כי ניתן ואף עדיף שיהיו בתחנה שוטרים מסוימים המתמחים בק.ד.מ. או שוטר תורן, ושהם ישתתפו במפגשים.

2.5 מהלך המפגש

מתכונת המפגשים: מועד, מקום ומשך הזמן

על-פי-רוב התקיימו מפגשי ק.ד.מ. בשעות הערב על-מנת לאפשר לבני המשפחה ולקרובים להגיע. המפגשים התקיימו על-פי רוב במבנה ציבורי ניטרלי. על-פי דיווחי המתאמים, המפגשים נמשכו ארבע שעות בממוצע; החלק הראשון ארך שעתיים בממוצע והחלק השני והשלישי ארכו בממוצע שעה כל אחד (לוח 9). בדרך כלל הספיק מפגש אחד, אך ב-17% מן המקרים היה צורך במפגש נוסף. בראיונות עם המשתתפים, ובמיוחד עם אנשי המקצוע, הם סיפרו כי ההשתתפות במפגש דרשה מאמץ רב בשל אורכם ומשום שלפעמים הם התמשכו עד שעות מאוחרות. קציני המבחן והשוטרים ציינו כי הם אינם מקבלים תגמול הולם על העבודה בשעות הערב.

לוח 9: משך הזמן (ממוצע וטווח) של החלקים השונים של מפגש ק.ד.מ., בדיקות (N=46)

טווח	ממוצע	חלקי המפגש
360-60	120	חלק ראשון - דיון בעברה ובדאגות
180-20	60	חלק שני - זמן פרטי של המשפחה
180-30	60	חלק שלישי - גיבוש התכנית וחתימת ההסכם
660-130	240	משך המפגש כולו*

*משך הזמן הכולל, גם אם היה יותר ממפגש אחד

בין המרואיינים היו כאלה שסברו כי המפגשים ארוכים מדי ושהמשתתפים מותשים ואינם מרוכזים לקראת סוף המפגש. חלקם המליצו לפצל את המפגש. כפי שאמר אחד הנפגעים:

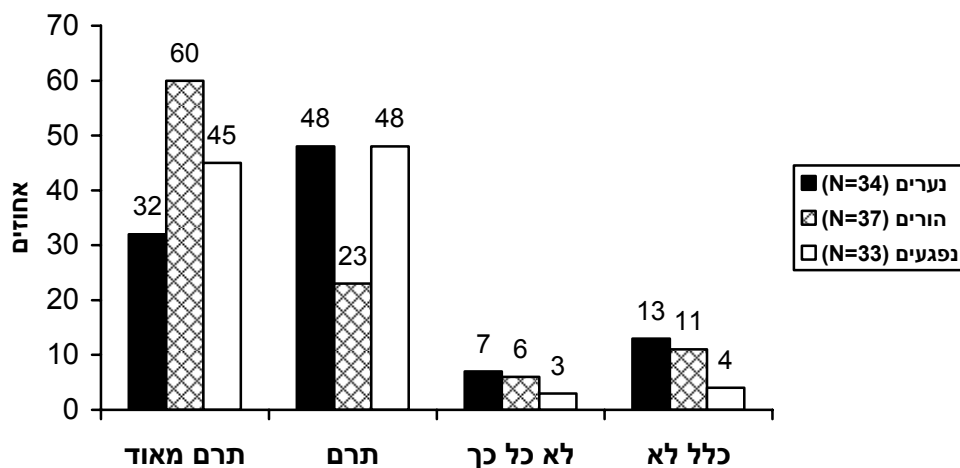
"לדעתי, המפגש היה צריך להתקיים בשני חלקים. הוא היה ארוך ומתיש ומייגע. כבר לא היה כוח, וזה בסוף גרם לתחושה שאני רק רוצה ללכת משם. בזבזתי המון זמן."

אחרים חשבו שעדיף לסיים את התהליך במפגש אחד, בגלל הקושי לתאם עם כל המשתתפים, וכן כדי לא למסמס את האינטנסיביות הרגשית ואת ההתגייסות שנוצרת במפגש.

החלק הראשון של המפגש - דיון בעברה ובדאגות

החלק הראשון של המפגש כולל מפגש ורב-שיח בין הנפגע לבין הנער שפגע בו והמשתתפים הנוספים, בדרך כלל פנים מול פנים. הנפגע מספר על מה שקרה מנקודת מבטו ואיך השפיעה עליו הפגיעה. גם הנער מתאר את שקרה מנקודת ראותו. בראיונות עם המשתתפים במפגשי ק.ד.מ., הם נשאלו כיצד לדעתם השפיע המפגש על הנער. בלוח הבא מובאת התפלגות התשובות של הנערים, ההורים והנפגעים.

תרשים 7: עמדות הנערים, ההורים והנפגעים לגבי התרומה לנער שיש למפגש בין הנער לנפגע (באחוזים)



רוב המשתתפים מכל הסוגים סברו שהמפגש תרם או תרם מאוד לנער: 80% מן הנערים, 83% מן ההורים ו-93% מן הנפגעים. מעניין לציין שהן ההורים והן הנפגעים התרשמו שהמפגש תרם לנערים, יותר ממה שהנערים עצמם חשבו: 60% מן ההורים העריכו שפגישה זאת תרמה מאוד לנער, לעומת 45% מהנפגעים ו-32% מן הנערים.

הנערים שהשיבו כי המפגש עם הנפגע תרם להם נשאלו במה (לוח 10). תשובותיהם קובצו לשלוש קטגוריות עיקריות: אפשרות להתנצל (38%), הבנת הנזק שגרם הנער לנפגע (33%) והחלטה שלא לחזור על עברות (9%).

לוח 10: תרומת המפגש עם הנפגע, לדעת הנער (שאלה פתוחה), באחוזים (N=34)

התרומה	אחוזים
להתנצל	38
להבין מה גרמתי לנפגע	33
להחליט להמנע מעברות נוספות	9
לא תרם	20

הציטוטים הבאים לקוחים מדבריהם של שלושה נערים לגבי השפעת המפגש עם הנפגע:
 "הוא העביר לי מסר שהוא נפגע ושהפגיעה השפילה אותי. זה השפיע עליי לא לעשות זאת שוב."

"הוא הסביר איך פגעתי בו ומה זה גרם לו, וזה גרם לי להתחרט. לפני זה לא התחרטתי."
 "זה עזר לי להבין את הנזק שעשיתי לנפגע כדי לא להיכנס לזה שוב; וגם זו הייתה הזדמנות להתנצל בפניו."

המתאמים וקציני המבחן התרשמו גם הם מן ההשפעה של המפגש הישיר עם הנפגע. למשל, קצינת מבחן סיפרה על המפגש בין נפגע לבין נער שגנב ממנו אופניים. הנער הרגיש חרטה על המעשה אחרי שהנפגע סיפר שבאופניים האלה יש מושב לבן הקטן שלו, וכך הוא מסיע אותו כל יום לגן. נפגעים הרגישו גם הם שהמפגש שלהם עם הנער השפיע עליו:

"אני חושב שאחרי המפגש ואחרי שדיברנו על הכול הוא הבין מה שהוא עשה, הוא הבין לאיזה סבל הוא גרם."
 "אני מאמין שהוא לא יעשה זאת שוב."

רכיב נוסף בחלק הראשון של המפגש היא הצגת הדאגות לגבי הנער. המתאמים התבקשו לדווח אילו דאגות הועלו במסגרת הדיון על-ידי קציני המבחן ועל-ידי ההורים והתומכים של הנער (לוח 11).

לוח 11: הנערים שלגביהם הביעו קצין המבחן, ההורים והתומכים דאגות שונות, לפי דיווח המתאם (באחוזים); (N=76)

הורים ותומכים	קצין המבחן	
22	38	בעיות בתפקוד המשפחתי
34	37	הנער נגרר אחרי נערים עוברי חוק
16	33	קשיים רגשיים של הנער*
14	28	בעיות בבית הספר או היעדר מסגרת לימוד או תעסוקה
12	29	מילוי זמן פנוי בהתנהגות לא נורמטיבית
0	13	לנער אין עם מי להתייעץ
12	0	הסבל שנגרם להורים בגלל דאגות וחרדות ביחס לנער

* כגון: סגור, אינו מבטא רגשות, לא יודע להביע כעס באופן לגיטימי

הדאגות השכיחות ביותר שהועלו היו היגררות אחרי נערים עוברי חוק, בעיות בתפקוד המשפחה, קשיים רגשיים של הנער, בעיות ביחס למסגרת חינוכית או תעסוקתית ומילוי שעות הפנאי בעיסוקים לא נורמטיביים. קציני המבחן הביעו דאגה יותר לגבי תפקוד המשפחה (38%) והיגררות הנער אחרי נערים עוברי חוק (37%). ההורים והתומכים ציינו גם הם את ההיגררות אחרי נערים עוברי חוק, אך הרבה יותר מבעיות בתפקוד המשפחה (34% ו-22%, בהתאמה). לגבי כל התחומים, קציני המבחן הביעו דאגה לגבי אחוז גבוה יותר מן הנערים. לא ברור אם ההורים פחות מודאגים, פחות מעזים להביע דאגות או שהם פחות מכוונים לחשיבה מסוג זה. עם זאת, חשוב לציין שגם ההורים וגם קציני המבחן תפסו את ק.ד.מ. כהזדמנות להביע דאגות לגבי מצב הנער, ולא רק בתחום ההתנהגות העבריינית: קושי להביע רגשות, היעדר מסגרת או בעיות בבית הספר או בעבודה ובעיות משפחתיות.

החלק השני של המפגש - הזמן הפרטי של המשפחה

הזמן הפרטי של המשפחה הוא לב המפגש, ובו נדרש מבני המשפחה ומן הקרובים והתומכים האחרים שלה לנהל דיון ולהגיע לתכנית בכוחות עצמם. אנשי המקצוע והמתאם יוצאים מהחדר כדי לתת למשפחה אוטונומיה ולגייס אותה לקחת אחריות. עם זאת, יכולים להתעורר ויכוחים והאשמות בין בני המשפחה, ובמיוחד כלפי הנער. למזמיני המחקר היה חשוב לקבל מידע על חוויות הנערים בחלק זה, שבו אנשי המקצוע אינם נוכחים. במסגרת הראיונות עמם, נשאלו הנערים והוריהם אם היה להם חשוב שיהיה במפגש ק.ד.מ. זמן פרטי למשפחה, אם הם הרגישו שהייתה להם הזדמנות בזמן הפרטי לבטא את דעתם ואם בזמן הפרטי התחשבו בדעתם (לוח 12).

לוח 12: תפיסת הנערים והוריהם את הזמן הפרטי של המשפחה (באחוזים)

הנערים (N=34)	ההורים (N=37)	
האם הרגשת בזמן הפרטי של המשפחה שהייתה לך הזדמנות לבטא את דעתך?		
100	100	סה"כ
56	53	בהחלט
38	41	כן
0	3	לא כל כך
6	3	בכלל לא
האם הרגשת בזמן הפרטי של המשפחה שהתחשבו בדעתך?		
100		סה"כ
53	לא נשאל	בהחלט התחשבו
38		התחשבו
3		לא כל כך
6		בכלל לא
האם היה לך חשוב שבמפגש ק.ד.מ. היה זמן פרטי רק עם המשפחה?		
100	100	סה"כ
42	71	חשוב מאוד
36	27	חשוב
6	0	לא כל כך
16	3	בכלל לא

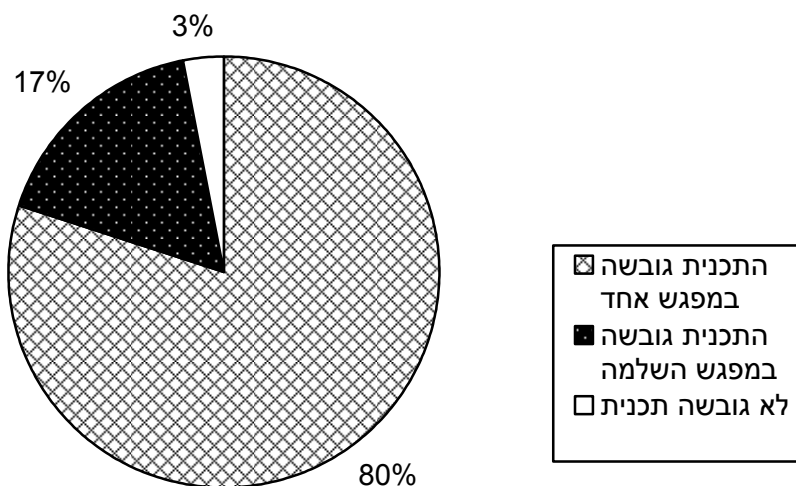
הרוב המכריע של הנערים וההורים (94%) השיבו כי יכלו לבטא את דעתם בזמן הפרטי של המשפחה. כמו כן, 91% מהנערים השיבו כי התחשבו בדעתם. עם זאת, חלק הזמן הפרטי היה חשוב יותר בעבור ההורים מאשר בעבור הנערים: 71% מן ההורים השיבו כי זמן זה היה חשוב מאוד, לעומת 42% מן הנערים, ורק 3% מן ההורים השיבו כי הזמן הפרטי לא היה כל כך חשוב (או כלל לא חשוב), לעומת 22% מן הנערים.

החלק השלישי של המפגש - גיבוש ההסכם

בחלק השלישי של המפגש, הנפגע, המתאם ואנשי המקצוע חוזרים לחדר. המשפחה מציגה את התכנית שהיא מציעה. הנפגע, קצין המבחן והשוטר מתייחסים לתכנית ובודקים אם היא כוללת פיצוי הולם לנפגע ומענה לדאגות לגבי הנער, וכן, אם היא מתאימה לחומרת העברה. על-פי הצורך נעשים שינויים בתכנית. כמו כן נקבעים מועד יישומו של כל רכיב בתכנית, האחריות לביצוע והאחריות לדווח לקצין המבחן על ביצועו. בסיום המפגש, המשתתפים חותמים על ההסכם.

כפי שניתן לראות בתרשים 8, ב-80% מן המקרים המפגש הסתיים בהסכם, ב-17% מן המקרים נדרש מפגש השלמה לגיבוש התכנית, ורק ב-3% הסתיים תהליך ק.ד.מ. מבלי שהגיעו להסכם.

תרשים 8: גיבוש תכנית במפגש ק.ד.מ., לפי דיווח המתאם (באחוזים); (N=76)



2.6 הסכמי ק.ד.מ.

הפרק הנוכחי מתייחס להסכמים שנחתמו במפגשים. הסכמים אלה מיועדים להוות חלופה לעונש של בית המשפט,⁷ והם מדגישים כמה היבטים:

- ♦ **הסכמה:** התכנית נבנית מתוך הסכמה של כל הצדדים - הנער, המשפחה, הנפגע, קצין המבחן ונציג המשטרה.
- ♦ **מעורבות בני משפחה:** לרוב, בני המשפחה והתומכים מעורבים בביצוע ההסכם. לעתים, בני המשפחה מפנים את עצמם לקבלת טיפול כחלק מן ההסכם. מעורבות המשפחה מגדילה את הסיכוי להמשכיות הסיוע לנער לאחר תום ביצוע התכנית.

⁷ במקרים של "ק.ד.מ. לא פורמלי", חלק מן הנערים עמדו בהמשך למשפט. לרוב, אישר השופט את התכנית שגובשה בתהליך ק.ד.מ. במסגרת גזר הדין.

- ◆ **פיצוי** : כולל פיצוי של הנפגע או של הקהילה.
- ◆ **שיקום וטיפול** : ההסכם כולל צעדים טיפוליים או שיקומיים למניעת עברות נוספות של הנער ומתן מענה לדאגות לגביו גם בתחומים שונים.

רכיבי ההסכם

מספר הרכיבים בהסכם הטיפול משקף כוונה של המשפחה להתייחס למגוון הצרכים של הנער, בנוסף לפיצוי הנפגע. ההסכמים כללו בממוצע 4.7 רכיבים: ב-29% מן המקרים היו בתכנית בין רכיב אחד לשלושה רכיבים, ב-55% היו בין ארבעה לשישה רכיבים, וב-16% מן הנערים היו בין שבעה לעשרה רכיבים.

התכניות כללו מגוון רחב של רכיבים שניתן לחלק לשתי קבוצות עיקריות: פיצוי הנפגע והקהילה וטיפוליים או שיקום. בתוך כל אחת מן הקבוצות הללו קובצו הרכיבים לכמה סוגים עיקריים.

מלוח 13 עולה כי חלק גדול מן התכניות כללו יחסי גומלין עם הנפגע - התנצלות נוספת (37%) או מפגשים נוספים עמו (21%). כמחצית הנערים התחייבו לפצות את הנפגע בכסף, במתנה או בעבודה אצלו. הרכיב השכיח ביותר היה התנדבות בקהילה (57%), דהיינו פיצוי של החברה ולא של הנפגע עצמו. רכיב זה נתפס במידה רבה כרכיב חינוכי, אף כי הקשר שלו לתיקון הנזק הממשי קטן. למעשה, חלק גדול מן התכניות לא כללו פיצוי חומרי של הנפגע. נראה שקבלת פיצוי ממשי לא היה הכרחי בעבור חלק גדול מן הנפגעים. הנתונים מלמדים שאף כי רק ב-50% מן המקרים נכלל בתכנית פיצוי חומרי, השיבו 80% מן הנפגעים לשאלה "האם הרגשת שקיבלת פיצוי הולם לנזק שנעשה לך?" בתשובות "במידה רבה" או "כן".

לוח 13: ההסכמים שכללו רכיבים מסוגים שונים, לפי דיווח קצין המבחן (N=69)

אחוז ההסכמים *	הרכיב
	תיקון הנזק ופיצוי הנפגע והקהילה
57	הנער יבצע עבודת התנדבות
51	הנער יפצה את הנפגע בכסף, במתנה או בעבודה
37	הנער יתנצל בפני הנפגע
21	מפגש נוסף אחד או יותר בין הנער לנפגע
	רכיבים טיפוליים-שיקומיים
46	שיחות לנער עם קצין מבחן
30	הנער יקבל סיוע בלימודים
28	הנער ישתתף בפעילות חינוכית או חברתית**
26	שיחות או פעילויות קבועות לנער עם בן משפחה
22	שיחות ייעוץ לנער עם איש מקצוע***
22	שיחות ייעוץ להורים או למשפחה
22	חיזוק הפיקוח של ההורים
17	הנער ימצא עבודה קבועה
15	הנער מתחייב להשקיע בלימודים
13	הנער מתחייב להימנע ממצבים בעייתיים

* התשובות אינן מסתכמות ב-100% משום שכל תכנית כוללת יותר מרכיב אחד.

** כגון: מועדון לנערים, סדנת חוק ומשפט, חוג, חונך, ספורט

*** כגון: פסיכולוג, יועצת, מדריך קידום נוער

הוגנות התכנית

המשתתפים נשאלו האם התכנית הייתה הוגנת ("פיירית") כלפי הנפגע וכלפי הנער ובאיזו מידה. רובם המכריע של הנשאלים סברו שהתכנית היא הוגנת גם כלפי הנפגעים וגם כלפי הנערים הפוגעים (לוח 14). ביחס להוגנות כלפי הנפגע, לא היה הבדל בתפיסות של שלוש הקבוצות: 94% מן הנערים, 94% מן הנפגעים ו-94% מן ההורים סברו שהתכנית הייתה הוגנת כלפיו. לעומת זאת, בהערכת ההוגנות כלפי הנערים נמצא פער בין הקבוצות: כל הנפגעים חשבו שהתכנית הייתה הוגנת כלפי הנער, אך 9% מן הנערים ו-8% מן ההורים לא סברו כך. ההורים, שלא היו צד לפגיעה, העריכו את התכנית כהוגנת יותר הן כלפי הנפגע והן כלפי הנער, מאשר הנפגעים והנערים עצמם: 58% מן ההורים העריכו את התכנית כהוגנת מאוד כלפי הנפגע, לעומת 44% מהנערים ו-47% מהנפגעים, ו-54% מהם העריכו אותה כהוגנת מאוד כלפי הנער לעומת 35% מן הנערים ו-37% מן הנפגעים.

לוח 14: הוגנות התכנית לדעת המשתתפים (באחוזים)

הורה (N=37)	נפגע (N=33)	נער (N=34)	
			האם התכנית הייתה הוגנת כלפי הנפגע?
100	100	100	סה"כ
58	47	44	הוגנת מאוד
36	47	50	הוגנת
3	3	3	לא כל כך
3	3	3	בכלל לא
			האם התכנית הייתה הוגנת כלפי הנער?
100	100	100	סה"כ
54	37	35	הוגנת מאוד
38	53	56	הוגנת
5	0	9	לא כל כך
3	0	0	בכלל לא

האחראיים לביצוע התכנית

ביחס לכל רכיב בתכנית נקבע האדם האחראי לביצוע ולדיווח לקצין המבחן במועד שנקבע. בלוח 15 מפורט אחוז המקרים שבהם כל גורם היה אחראי לביצוע אחד הרכיבים בתכנית לפחות. הנתונים מראים שהאחריות לביצוע התכנית הייתה על-פי רוב בידי המשפחה ולא בידי אנשי המקצוע: ההורים (66%), הנערים עצמם (39%) ובני משפחה אחרים (17%). רק במקרים בודדים האחראים היו אנשי מקצוע משירות המבחן, בית הספר או לשכת הרווחה.

לוח 15: האחראים לביצוע רכיב אחד לפחות בתכנית ולדיווח לקצין המבחן, לפי דיווח המתאם (באחוזים*); (N=76)

אחוזים	האחראי לביצוע
66	ההורים
39	הנער
17	בן משפחה אחר
9	קצין המבחן
7	נציג בית הספר
5	עובד סוציאלי במחלקה לשירותים חברתיים

* האחוזים אינם מסתכמים ב-100% כיוון שבכל תכנית היו מספר גורמים שלקחו אחריות לביצוע רכיבים שונים.

2.7 ביצוע התכנית

קציני המבחן נשאלו במסגרת המחקר האם התכנית בוצעה באופן מלא (לוח 16). כמחצית הנערים (51%) ביצעו את התכנית במלואה ו-33% מן הנערים ביצעו את התכנית באופן חלקי, שנחשב על-ידי קצין המבחן כמספק. לדעת קצין המבחן, 16% מן הנערים לא ביצעו את התכנית או שהביצוע היה חלקי ולא מספק. קצין המבחן הפנה מקרים אלה לבית המשפט או למשטרה להמשך התהליך הפלילי הרגיל.

לוח 16: המידה שבה התכנית בוצעה ב"ק.ד.מ. פורמלי" וב"ק.ד.מ. לא פורמלי", לפי דיווח קצין המבחן* (באחוזים)

מידת הביצוע	סה"כ (N=69)	"ק.ד.מ. פורמלי" (N=42)	"ק.ד.מ. לא פורמלי" (N=24)
סה"כ	100	100	100
בוצעה במלואה	51	50	52
בוצעה באופן חלקי המניח את הדעת	33	46	26
לא בוצעה או בוצעה באופן חלקי לא מספק	16	4	21

* לגבי שלושה מקרים לא התקבל מידע אם מדובר ב"ק.ד.מ. פורמלי" או ב"ק.ד.מ. לא פורמלי".

מבחינת ההשלכות של אי-ביצוע התכנית, נמצא הבדל בין תכנית שגובשה ב"ק.ד.מ. פורמלי" לבין תכנית שגובשה ב"ק.ד.מ. לא פורמלי" (לוח 16). במקרה של "ק.ד.מ. פורמלי", אם הנער יבצע את התכנית, התיק שלו במשטרה ייסגר, ולא יוגש נגדו כתב אישום. לעומת זאת, ב"ק.ד.מ. לא פורמלי" אין הבטחה שביצוע הסכם הטיפול יוביל לסגירת התיק: קצין המבחן יכול להמליץ על כך, אבל המשטרה והפרקליטות יכולות להחליט על הגשת כתב אישום למרות זאת.

בשני סוגי הק.ד.מ., מרבית הנערים ביצעו את הסכם הטיפול באופן מלא, או באופן חלקי המניח את הדעת. עם זאת, שיעור המקרים של ביצוע לא מספק היה גדול ב"ק.ד.מ. לא פורמלי": 21%, לעומת 4% ב"ק.ד.מ. פורמלי". קשה להסיק מן הנתונים בשל המספרים הקטנים, אך הם מצביעים על האפשרות של"ק.ד.מ. לא פורמלי" יש פחות תוקף בעבור הנערים, ויש לכך ביטוי בהתייחסות פחות רצינית לביצוע התכנית.

לגבי ביצוע רכיבים בתכנית, מלוח 17 עולה כי הביצוע השכיח ביותר היה של התנצלות בפני הנפגע (96%), ולאחריו, מציאת עבודה על-ידי הנער (89%), עבודות התנדבות, קשר עם קצין מבחן וחיזוק הפיקוח של ההורים (87% כל אחד), וכן, פיצוי הנפגע בכסף, מתנה או עבודה אצלו (85%). רכיבים שבוצעו בשכיחות הנמוכה ביותר היו מפגשים נוספים בן הנער לנפגע (64%) ושיחות ייעוץ להורים או למשפחה (53%).

לוח 17: המקרים שבהם רכיבים שונים בהסכם הטיפול בוצעו באופן מלא, לפי דיווח קצין המבחן (באחוזים*); (N=69)

המרכיב	בוצע באופן מלא**
תיקון הנזק ופיצוי הנפגע והקהילה	
הנער יתנצל בפני הנפגע	96
הנער יבצע עבודת התנדבות	87
הנער יפצה את הנפגע בכסף, במתנה או בעבודה	85
מפגש נוסף אחד או יותר בין הנער לנפגע	64
רכיבים טיפוליים-שיקומיים	
הנער ימצא עבודה קבועה	89
שיחות לנער עם קצין מבחן	87
חיזוק הפיקוח של ההורים	87
הנער יקבל סיוע בלימודים	80
שיחות ייעוץ לנער עם איש מקצוע***	80
הנער מתחייב להשקיע בלימודים	80
הנער מתחייב להימנע ממצבים בעייתיים	78
שיחות או פעילויות קבועות עם בן משפחה	76
הנער ישתתף בפעילות חינוכית או חברתית+	74
שיחות ייעוץ להורים או למשפחה	53

* בוצע באופן מלא במידה שנכלל בתכנית או שנמצא בתהליך ביצוע בזמן הדיווח
 ** התשובות אינן מסתכמות ב-100% כי כל תכנית כוללת יותר מרכיב אחד
 *** כגון: פסיכולוג, יועצת, מדריך קידום נוער
 + כגון: מועדון לנערים, סדנת חוק ומשפט, חוג, חונך, ספורט

3. תוצאות תהליך ק.ד.מ.

הפרק הנוכחי עוסק בהשפעה של תהליך ק.ד.מ. על המשתתפים בו: המידה שבה הנערים ביצעו עבירות נוספות אחרי תהליך ק.ד.מ., שינויים במצבם הלימודי והחברתי של הנערים, השפעות של תהליך ק.ד.מ. על היחסים במשפחה ובתחומים נוספים, וכן, השפעת התהליך על הנפגע. יש לציין, שלא ניתן לקבוע בוודאות את המידה שבה ההשפעות המדווחות נגרמו על-ידי השתתפות בתכנית ק.ד.מ., כיוון שלא נערכה השוואה לקבוצת ביקורת שעברה את התהליך הפלילי הרגיל. עם זאת, יש ערך רב לבחינת השינויים במצב הנערים ולבחינת התפיסה של הנערים, ההורים והנפגעים ביחס להשפעת ההשתתפות בתכנית עליהם.

3.1 מועדות (ביצוע עבירות נוספות)

מבחן התוצאה המשמעותי ביותר לתכנית ק.ד.מ. הנו שיעור המועדות (recidivism), כלומר, המידה שבה הנערים חזרו לבצע עבירות נוספות. לוח 18 מציג את המידע שהתקבל מקציני המבחן לנוער על אודות 40 נערים לגבי ביצוע עבירות נוספות לאחר שעברו תהליך ק.ד.מ. הרוב המכריע של הנערים (83%) לא ביצעו עבירות נוספות.

לוח 18: עברות נוספות בקרב נערים* שעברו תהליך ק.ד.מ., לפי דיווח קציני המבחן (באחוזים) (N=40)

עברות נוספות	אחוזים
סה"כ	100
לא ביצע עברה נוספת**	83
ביצע עברה נוספת	15
לא ידוע	2

* הלוח מתייחס רק לנערים שהיו בני 17 ומטה בעת ביצוע תהליך ק.ד.מ.

קודם לדיון בנתונים יש לציין מספר מגבלות לנתונים אלה:

- מידע זה מתייחס רק ל-40 מתוך 69 הנערים.
- מקור המידע ביחס לעברות נוספות היו קציני המבחן לנוער המדווחים על עברות נוספות של נערים שהיו בטיפולם רק עד יום הולדתם ה-18. מסיבה זאת, הנתונים מתייחסים רק למי שעוד לא הגיעו ליום ההולדת ה-17 שלהם בעת מפגש ק.ד.מ.

בקרב כלל הנערים בטיפול שירות המבחן, שיעור המועדות **במשך שנתיים** עומד על 30% בקרב בני נוער שנפתח להם תיק פלילי, ועל 22% - בקרב בני נוער שתיקם נסגר או שננטק לגביהם הליך של אי-תביעה (חביב ובן רבי, 2004).⁸

מעניין לציין כי שיעור המועדות היה גבוה יותר בקרב נערים שלא ביצעו את התכנית שנקבעה במפגש ק.ד.מ. באופן מלא: 22% מהם ביצעו עברה נוספת, לעומת 6% מן הנערים שביצעו את התכנית במלואה.⁹

3.2 המצב החברתי והלימודי של הנערים לאחר תהליך ק.ד.מ.

תכנית ק.ד.מ. שואפת לא רק למנוע הישנות של עברות, אלא גם לגייס את הנער ואת משפחתו לפעול לפתרון בעיות של הנער בתחומים נוספים. על-מנת לאמוד את התוצאות של תהליך ק.ד.מ. בתחומים נוספים, התבקשו קציני המבחן לדווח על קיומן של בעיות אצל הנערים לפני התהליך ולאחריו. לוח 19 מציג את אחוז הנערים שלגביהם ציינו קציני המבחן בעיות שונות בתקופה שקדמה לתהליך ולאחריה. בהנחה שהמידע שבידי קציני המבחן מהימן, הנתונים בכל אחד מן התחומים מצביעים על שיפור. הדבר בולט במיוחד לגבי שיעור הנערים שהתרוועו לפני ק.ד.מ. עם נערים עוברי חוק, אשר ירד מ-38% ל-3% ולגבי נערים שלא ביקרו בבית הספר באופן סדיר, שירד מ-41% ל-10%.

⁸ שיעור המועדות הוגדר כשיעור הנערים עד גיל 18 שהופנו לשירות המבחן שנית בתוך שנתיים בשנים 1991-1997. במחקר הנוכחי היו רק ארבעה נערים שהיו עד גיל 16 בעת מפגש ק.ד.מ., ושהמעקב נערך לגביהם אחרי שנתיים, ולכן לא ניתן היה להפיק נתון מקביל לנתון שירות המבחן לנוער. כמו כן, בהשוואה זו יש להביא בחשבון את ההבדל במשך הזמן (שנה לעומת שנתיים), וכן, שהנערים שהשתתפו בק.ד.מ. עמדו בקריטריונים (לא עברות מין או סמים, הודאה באשמה, נכונות להשתתף בתהליך, הסכמת הנפגע ועוד) ואינם מייצגים את כלל הנערים בטיפול שירות המבחן.

⁹ נתון זה מתייחס ל-40 נערים שהיו מתחת לגיל 17 בעת מפגש ק.ד.מ.

לוח 19: הנערים עם בעיות בתחומים שונים לפני תהליך ק.ד.מ. ולאחריו, לפי דיווח קציני המבחן (באחוזים)*; (N=69)

אחרי ק.ד.מ.	לפני ק.ד.מ.	
3	10	משתמש בסמים
3	38	מתרועע עם נערים עוברי חוק
10	41	אינו מבקר באופן סדיר בבית הספר
14	40	בעיות התנהגות בבית הספר
8	30	בעיות התנהגות בבית

*האחוזים אינם מסתכמים ב-100% מפני שניתן היה לציין בעיות אצל הנער ביותר מתחום אחד.

3.3 תפיסות הנערים וההורים באשר להשפעת תהליך ק.ד.מ. עליהם

הנערים וההורים נשאלו לגבי ההשפעה של תהליך ק.ד.מ. (כולל ההכנה, המפגש וביצוע ההסכם) על הנער בתחומים שונים (לוח 20).

לוח 20: הנערים שהושפעו לטובה מתהליך ק.ד.מ. בתחומים שונים, לפי תפיסת הנערים והוריהם* (באחוזים)

הורה (N=37)	נער (N=34)	התחום
89	97	להימנע מעברות**
92	88	להבין איך הנפגע הרגיש בעקבות העברה
73	71	יחסים עם ההורים [^]
32	50	יחסים עם בני משפחה אחרים**
49	47	לימודים/עבודה***

* לגבי כל תחום התבקשו הנער וההורה לציין "השפיע לטובה", "השפיעה לרעה" או "לא השפיע".
 ** 3% מן ההורים ציינו שתהליך ק.ד.מ. השפיע לרעה בתחומים אלה.
 *** 3% מן ההורים ו-6% מן הנערים ציינו שתהליך ק.ד.מ. השפיע לרעה בתחומים אלה.
[^] השאלה לא זהה: ההורה נשאל על השפעת ק.ד.מ. על היחסים שלו עם הבן.

שני התחומים שצוינו בשכיחות הגבוהה ביותר על-ידי נערים והורים היו הימנעות מעברות והבנת רגשות הנפגע, שני תחומים חשובים ביותר בתהליך. בתחומים אחרים - יחסים עם בני משפחה שאינם ההורים ולימודים או עבודה - שהקשר שלהם לתכנית פחות ישיר, שיעור נמוך יותר מבין המשתתפים ציינו השפעה לטובה.

נערים אמרו:

"כל התהליך הפך אותי לגמרי, שינה לי את הגישה לחיים."

"אחרי שעברתי את ק.ד.מ., אני בטוח שאני לא אעשה דבר כזה שוב ואני לא נגרר."

ההורים נשאלו האם תהליך ק.ד.מ. השפיע על היחסים שלהם עם בנם. על כך שהתהליך השפיע לטובה הצביעו 73%, והיתר (27%) השיבו כי אינם יכולים להעריך. בפירוט התשובות הופיעו שלוש השפעות מרכזיות:

♦ **הבנה וקירבה הדדיות** (השיפור השכיח ביותר)

"התהליך גרם לי להבין אותו יותר טוב, העמיק את היחסים בינינו ; גרם לי לשים לב יותר לדברים שקורים אצלו."

"אנחנו יכולים היום לשבת ולדבר, וכל אחד מקשיב לשני בלי ויכוחים."
"יותר שיחות, תשומת לב, יש יד על הדופק, יותר קשר."

♦ **הבנה של הנער שהמשפחה תומכת בו**

"הוא ראה שתמכנו בו, והוא לא לבד. שמנסיים להגיע לפתרונות ולא כופים אותם. ראה שאנחנו שם. זה נתן לו תחושה שיש מי שמלווה אותו, נתן זווית אחרת של הקשר."
"הוא למד שהמשפחה תומכת בו, וזה חיזק בינינו את הקשר."

♦ **חיזוק הסמכות של ההורים כלפי הנער**

"אני משגיחה עליו ויודעת איפה הוא ומה הוא עושה."
"התעוררתי. לא האמנתי שדבר כזה יקרה. אני פחות חברה שלו, פחות נותנת לו כל מה שהוא רוצה."

"זה נתן לנו יכולת להציב לו גבולות. הוא כל הזמן בודק גבולות. הוא ראה שהוא לא יכול לפרוץ גבולות, אלא שצריך לעמוד בחוקים."
"יותר שומע בקולי ומבין אותי כשאני נותנת לו לעשות מטלות."

לשאלה "האם תהליך ק.ד.מ. תרם למשפחה" השיבו 66% מההורים בחיוב. ההורים התבקשו לפרט, והתשובות השכיחות היו שיפור היחסים במשפחה (50%), חיזוק הסמכות ההורית (30%), שיפור בהתנהגות הנער (14%) והבנה רבה יותר של ההורה כלפי הנער (11%).

חלק מן ההורים ציינו התקרבות בין כל בני המשפחה בעקבות התהליך.

"נהיינו יותר מגובשים, קירב בינינו."

"זה נתן לנו אפשרות לשוחח כולם וללבן דברים."

הורים אחרים סיפרו שהתהליך השפיע על התנהגות של בני משפחה נוספים:

"אני הפסקתי להשתמש בסמים ויותר מנסה לקרב אליי את הילדים שלי ותומכת בהם

יותר. אנחנו היום יכולים לשבת ולנהל שיחה בלי עימותים."

"אני לא דיברתי עם גרושתי, ובגלל הק.ד.מ. ישבנו ודיברנו עם הבנה."

אחד האבות, עולה מברית המועצות לשעבר, סיפר שתהליך ק.ד.מ. עזר למשפחה להתאים את עצמה לנורמות בארץ:

"זה עזר לנו להבין איך צריך להתנהג בישראל, ולא תמיד צריך לעשות מה שחשבנו שהוא

דבר טוב. ברוסיה, אם נתנו מכות לאח הקטן, האח הגדול צריך לעזור לו, 'להיות גבר'

ולהחזיר. אבל בישראל זה עובד אחרת, כי יצא בסוף שאנחנו לא צודקים."

3.4 השפעת תהליך ק.ד.מ. על נפגעי העברה

אחת המטרות של ק.ד.מ. היא להשיב לנפגע את תחושת הביטחון האישי והאמון שנפגעו. הממצאים מעידים על כך שהנפגעים אכן חוו את ק.ד.מ. כתהליך של צדק מאחה. מרבית הנפגעים סברו כי ההסכם היה הוגן כלפיהם ושקיבלו פיצוי לנוק שנגרם להם.

כפי שמראה לוח 21, 68% מהנפגעים דיווחו כי דעתם לגבי הנער השתנתה לטובה בעקבות התהליך, ו-81% מן הנפגעים אינם חוששים כלל שהנער יפגע בהם שוב. הנפגעים נשאלו האם תהליך ק.ד.מ. השפיע עליהם באופן אישי, ו-57% מהם השיבו בחיוב. כשהתבקשו לפרט, חלק מהם ציינו את האפשרות להבין טוב יותר את הנער כחוויה טובה ומעשירה בעבורם. כפי שאומרים הנפגעים הבאים:

*"זה נתן לי להסתכל על הדברים בצורה אחרת, לתת לנער ולמשפחה לספר, להבין מה הניע אותם. ק.ד.מ. לא בא לתת להם מקום לצאת מזה, אלא התהליך הוא מורכב."
 "ראיתי את הצד השני. הייתי נורא עצבני אחרי שקרה מה שקרה. התהליך גרם לי לראות שלא הכול שחור ולכן ושמי שעשה את זה הוא בעצם לא בן-אדם כל כך רע ואפשר לשנות דברים, יש הזדמנות שנייה."*

לוח 21: השפעת תהליך ק.ד.מ. על נפגעי העברה לפי תפיסתם (באחוזים); (N=33)

התפלגות התשובות	השאלה
100	האם דעתך לגבי הנער השתנתה בעקבות תהליך ק.ד.מ.?
68	השתנתה לטובה
0	השתנתה לרעה
32	לא השתנתה
100	עד כמה אתה חושש שאותו נער עלול לפגוע בך שוב?
81	בכלל לא חושש
10	לא כל כך חושש
6	חושש
3	חושש מאוד

חלק מהנפגעים חשו לאחר תהליך ק.ד.מ. אופטימיות ואמון בחברה ובאנשים:

*"אני חושב שק.ד.מ. זו הזדמנות שנייה להבין ולחשוב טוב. זה עוזר לבני הנער הפוגעים. לי זה עשה טוב לדעת שיש מפגשים כמו ק.ד.מ., ואכפת מאנשים אחרים."
 "סיפרתי לכולם. אני עובד בדוכן עיתונים, ולמחרת סיפרתי על התופעה הזאת לכולם."*

אף כי מרבית הנפגעים הביעו שביעות רצון מתהליך ק.ד.מ., חלק קטן מהם סיימו את התהליך עם תחושה פחות טובה, ביניהם 12% הבטוחים או חושבים שלא היו בוחרים להשתתף שוב בתהליך ק.ד.מ. כמו כן, בתשובה לשאלה "האם אתה חושש שהנער יפגע בך שוב?" השיבו 9% שהם חוששים ו-10% נוספים לא לגמרי הסירו דאגה מלבם ("לא כל כך חוששים").

4. שביעות הרצון של המשתתפים מתהליך ק.ד.מ.

הפרק האחרון של הדוח עוסק בשביעות הרצון של המשתתפים מתהליך ק.ד.מ. ומהתוצאות שלו בעבורם.

4.1 חוויית הנוער, ההורה והנפגע במפגש

מפגש ק.ד.מ. נועד להתחיל תהליך של תיקון אצל הנוער, בינו לבין האדם שבו פגע, ולעתים קרובות גם בינו לבין המשפחה. זהו מפגש טעון שעלול לעורר תחושת של עלבון, השפלה או תסכול אצל כל אחד מן המשתתפים, אם ירגישו שלא מתייחסים אליהם בכבוד, לא מקשיבים להם או שאין להם השפעה על התהליך. בראיונות עם המשתתפים, שאלנו על תחושותיהם במהלך המפגש. לוח 22 מציג את התפלגות התשובות שהתקבלו.

לוח 22: הערכת המשתתפים את המידה שבה שמעו אותם, התייחסו אליהם בכבוד והייתה להם השפעה על ההחלטות במפגש ק.ד.מ. (באחוזים)

נפגעים N=33	הורים N=37	נערים N=34	השאלה
עד כמה הרגשת ששמעו את מה שהיה לך לומר?			
100	100	100	סה"כ
84	78	62	בהחלט שמעו
16	19	26	שמעו
0	0	6	לא כל כך שמעו
0	3	6	בכלל לא שמעו
עד כמה הרגשת שהתייחסו אלייך בכבוד?			
100	100	100	סה"כ
68	68	44	התייחסו אליי מאוד בכבוד
32	27	50	התייחסו אליי בכבוד
0	5	6	לא כל כך התייחסו אליי בכבוד
0	0	0	בכלל לא התייחסו אליי בכבוד
עד כמה הרגשת שהייתה לך השפעה על ההחלטות?			
100	100	100	סה"כ
42	41	29	הייתה לי השפעה רבה
38	41	53	הייתה לי השפעה
10	13	12	לא כל כך הייתה לי השפעה
10	5	6	בכלל לא הייתה לי השפעה

כפי שניתן לראות, מרבית הנערים, ההורים והנפגעים הרגישו ששמעו את מה שהיה להם לומר, שהתייחסו אליהם בכבוד ושהייתה להם השפעה על ההחלטות. יש לציין כי החוויה של הנפגעים ושל ההורים הייתה טובה יותר משל הנערים: 84% מן הנפגעים ו-78% מן ההורים השיבו כי "בהחלט שמעו אותם" לעומת 62% מבין הנערים. באופן דומה, 42% מן הנפגעים ו-41% מן הנערים הרגישו שהייתה להם השפעה רבה על ההחלטות, לעומת 29% מבין הנערים.

המתאמים סיפרו שעשו מאמץ מיוחד לתת לנפגע מקום ויחס מכבד במפגש, לאור החשש של רבים מהם, שהנער או משפחתו עלולים להקניט אותו או להאשים אותו בכך שהתלונן נגד הנער. על-פי תגובות הנפגעים, נראה שהצליחו בכך. הנערים אמנם דיווחו על רמה קצת יותר נמוכה של הקשבה, כבוד והשפעה, אבל בסך הכול החוויה שלהם בתחומים אלה הייתה חיובית לאור זאת שהמפגש התמקד בעברות שהם ביצעו ובבעיות אחרות שלהם.

4.2 שביעות הרצון של הנער והמשפחה מתהליך ק.ד.מ.

הנתונים המובאים בלוח 23 מצביעים על שביעות רצון גבוהה מפרויקט ק.ד.מ.: 94% מהנערים ו-97% מההורים מרוצים מכך שהשתתפו בתהליך ק.ד.מ., ו-97% מהנערים ומן ההורים היו ממליצים גם לאחרים להשתתף בו. כאשר בוחנים את התפלגות התשובות, ניכרת שביעות רצון גבוהה יותר בקרב ההורים: 84% מהם מרוצים מאוד, לעומת 71% מן הנערים, ו-86% מההורים בהחלט היו ממליצים על ההשתתפות, לעומת 76% מן הנערים.

לוח 23: שביעות הרצון של נערים והורים מתהליך ק.ד.מ. (באחוזים)

הורים (N=37)	נערים (N=34)	
		בסך הכול, עד כמה אתה מרוצה שהשתתפת/שבנך השתתף בפרויקט ק.ד.מ.?
100	100	מרוצה מאוד
84	71	מרוצה
13	23	לא כל כך מרוצה
3	6	בכלל לא מרוצה
0	0	
		האם היית ממליץ לנערים/הורים אחרים במצב דומה להשתתף בק.ד.מ.?
100	100	בהחלט
86	76	אני חושב שכן
11	21	אני חושב שלא
0	0	אני בטוח שלא
3	3	

ההורים נשאלו (בשאלה פתוחה) ממה היו מרוצים בתהליך ק.ד.מ. כשליש מן ההורים (35%) ציינו את היחס האישי ואת המקצועיות של המתאם או של קצין המבחן: יחס מבין ותומך כלפי הנער, אכפתיות וסבלנות ("לא ויתרו עליו") וארגון טוב של המפגש.

חלק מן ההורים פירטו, לדוגמה:

"הייתי מרוצה מהכול. הליווי לאורך כל הדרך. נתנו לבן שלי הרבה חום ואהבה. המפגשים

עם קצין המבחן נתנו לו הזדמנות לשפוך את הלב."

"הייתי מרוצה מהגישה לנער, לבוא ממקום של הבנה, ולא כוח. לא היה לחץ. נתנו לו להבין

מה שעשה בצורה הטובה והנכונה לנער בגילו, ולא נתנו לו להתייאש."

הורים אחרים הביעו שביעות רצון מכך שתהליך ק.ד.מ. מנע פתיחת תיק פלילי ומשפט (24%) או מכך שהוא גרם לבנם להבין את ההשלכות של מעשיו והוא לקח אחריות עליהם. כפי שאומר אחד האבות:

"שזה לא עונש וזהו, אלא שהוא מבין ולוקח אחריות על המעשים. הוא בונה את העונש שלו וזה יותר כואב, כי זה תהליך שיקומי וטיפולי. הוא לא יכול להגיד 'השופט בן זונה', כי הוא החליט בעצמו. הוא לא יכול להגיד לא מגיע לי עונש. זה גורם לו להיות אמיתי עם עצמו ולהתמודד עם התוצאות של המעשים שלו."

הנערים התבקשו לציין מתוך רשימה את הרכיבים בתהליך ק.ד.מ. כולו שהועילו להם במיוחד (יותר מאפשרות אחת). לוח 24 מביא את שיעור הנערים שציינו כל רכיב.

לוח 24: הנערים שציינו רכיבים שונים בתהליך ק.ד.מ. כמועילים במיוחד בעבורם (באחוזים*); (N=34)

אחוזים	הרכיב בתהליך ק.ד.מ.
81	שיחות עם בני משפחה
68	פיצוי הנפגע או התנצלות בפניו
56	התנדבות
44	שיחות עם איש מקצוע

* האחוזים אינם מסתכמים ב-100% כי ניתן היה לציין יותר מרכיב אחד. האחוזים הם מתוך הנערים שהסכם הטיפול שלהם כלל את הרכיב המסוים.

מבין הרכיבים שציינו הנערים כמועילים, השכיח ביותר היה רכיב השיחות עם בני משפחה (81% מהנערים שהרכיב נכלל בהסכם הטיפול שלהם). רכיב ההתנצלות או פיצוי הנפגע, שנכלל בכל ההסכמים, צוין כמועיל במיוחד בידי 68% מן הנערים. פעילות התנדבות צוינה בידי 56% מן הנערים, ושיחות עם אנשי מקצוע - בידי 44%.

בתשובה לשאלה "במה הועילו לך השיחות עם בני המשפחה", התייחסו הנערים להבנתם בעקבות התהליך שהם גרמו למשפחה סבל ושבני המשפחה תומכים בהם. הציטוטים הבאים מדגימים זאת:

"הבנתי עד כמה זה חשוב שיש משפחה והם יכולים לעזור, אפילו שאני לא צודק.
 התביישתי מהם, ואני לא אחזור לזה."
 "אני מבין שאמא שלי עברה יחד איתי תהליך לא קל. היום אני יותר זמן עם המשפחה,
 עוזר עם אחי הקטן. כשאמא בעבודה, אני נשאר איתו ומטפל בו."

נערים רבים ציינו שהתנצלות או הפיצוי של הנפגע הורידה מהם נטל ("אבן מהלבי"), כפי שמדגימים הציטוטים הבאים:

"זה הוריד לי אבן מהלב. הפיצוי שהבאתי לו עזר לשקם את מה שהרסתי. גם התנצלותי בפניו בעל פה וגם שלחתי מכתב. היה לי מצפון שקט לישון בלילה."
 "זה נתן לי הרגשה טובה, והרגשתי קל יותר."
 "החזירו לי את 'האני הקודם', היותר טוב."

ביחס להתנדבות נאמר:

"להתנדב זה לא דבר קל, למצוא זמן פנוי, לנסוע לעבוד שעות ולא לקבל שכר. הבנתי יותר טוב מה עשיתי דרך העבודה במה שהתנדבתי."
 "גם אני נהניתי, וגם בן-אדם אוטיסט נהנה. בא לי בכיף. בן-אדם שגר בעיר שלי לימדתי ועזרתי לו."

4.3 שביעות הרצון של נפגעי העברות מתהליך ק.ד.מ.

תהליך ק.ד.מ. הוא תהליך של צדק מאחה. אחת המטרות שלו היא להביא לפתרון הסכסוך בין הפוגע לנפגע, ולתקן את הנזק החומרי והנפשי שנגרם לנפגע ולהשיב לו את תחושת הביטחון. עם זאת, נפגעים היססו להשתתף בתהליך ק.ד.מ.: בשליש מן המקרים תהליך ק.ד.מ. לא התקיים בגלל התנגדות הנפגע (ראו סעיף 1.6). רוב הנפגעים שהסכימו לקיום התהליך עשו זאת על-מנת לעזור לנער. חלק מן הנפגעים שהסכימו להשתתף בק.ד.מ. סיפרו שחששו מן המפגש עם הפוגע ועם משפחתו. מרואיין אחד אמר שחשש שירביצו לו ונפגע אחר אמר:

"הייתי מוכן לוותר על-מנת לא לראות אותם, לך תדע איזה אנשים אלה."

על-אף החששות, 72% מהנפגעים בטוחים שהיו בוחרים שוב להשתתף בק.ד.מ. ו-75% בטוחים שהיו ממליצים לנפגעי עברה אחרים להשתתף (לוח 25). נוסף על אלה, 16% חושבים שהיו בוחרים להשתתף בק.ד.מ. ו-22% חושבים שהיו ממליצים כך לאחרים. יש לראות נתונים אלה לאור דבריהם של רוב הנפגעים כי הסכימו להשתתף בק.ד.מ. על-מנת לעזור לנער.

לוח 25: שביעות רצון של נפגעי העברה מתהליך ק.ד.מ. (באחוזים); (N=33)

השאלה	אחוז הנפגעים
האם היית בוחר שוב להשתתף בק.ד.מ. בעקבות אותה עברה?	100
בהחלט	72
אני חושב שכן	16
אני חושב שלא	6
אני בטוח שלא	6
האם היית ממליץ לנפגעי עברה אחרים להשתתף בק.ד.מ.?	100
בהחלט	75
אני חושב שכן	22
אני חושב שלא	0
אני בטוח שלא	3

גם כאשר נשאלו הנפגעים ממה היו מרוצים בתהליך, רובם ציינו את התרומה של ק.ד.מ. לנער:

"הייתי מרוצה מהאפשרות שהנער יהרהר בעברה ותוצאותיה. במשפט, זה לא היה קורה.

לחשוב מה קרה, מה עושים, מה זה אומר - אלמנט חינוכי טוב."

"שמנסים לעזור לבני נוער, ולא להגיע לבית משפט"

"אני שמח שקיים דבר כזה, הזדמנות שנייה, לעזור למתבגר שלא יעשה בעיות יותר."

4.4 אי-שביעות רצון בקרב משתתפי תהליך ק.ד.מ.

הלוח הבא (לוח 26) מסכם את משוב המשתתפים לגבי תחומים שמהם לא היו מרוצים ושכדאי לדעתם לשפר בתכנית. הלוח מביא את מספר המרואיינים שצינו תחומים שונים לשיפור. מובאות בלוח רק הצעות שחזרו אצל יותר ממשיב אחד. יש לציין, שמרבית הנשאלים השיבו שאין צורך בשיפור.

לוח 26: תחומים שכדאי לשפר בק.ד.מ. לדעת המשתתפים (במספרים מוחלטים)

נפגעים (N=33)	הורים (N=37)	נערים (N=34)	
-	2	1	להפגיש את הצדדים לפני מפגש ק.ד.מ.
-	1	1	לדבר גם על אשמת הצד הנפגע
-	2	3	יחס יותר מכבד, פחות מאשים כלפי הנער
-	3	1	לא לקיים אחרי ק.ד.מ. גם משפט
2	2	3	לקצר את התהליך ואת המפגש
2	-	-	למנוע מבני משפחה ותומכים של הנער לפגוע בנפגע
6	-	-	ליידע את הנפגע האם התכנית בוצעה ומה קרה עם הנער
2	-	-	לא לאפשר ק.ד.מ. כאשר נער או משפחה לא לגמרי לוקחים אחריות
2	-	-	להכין לקראת המפגש רעיונות מעשיים לתכנית שיקום לנער

ניתן לראות שהתחומים שהנפגעים ביקשו לשפר שונים מאלה שביקשו נערים והורים. השיפור המשותף היחיד היה קיצור הפגישות (שלושה נערים, שני הורים ושני נפגעים). שלושה הורים ושני נערים ביקשו יחס מכבד יותר ופחות מאשים מצד המתאם או קצין המבחן. ההצעה השכיחה אצל הנפגעים הייתה לידע את הנפגע מה קרה בעקבות המפגש, כלומר, האם הנער ביצע את התכנית והאם התהליך השיג את מטרותיו:

"אני חושבת שצריכים להיות בקשר עם הנפגעים. להתקשר ולספר מה עם הילד עכשיו, כדי לדעת אם זה עזר לו."

4.5 הערכת המשתתפים את עבודת המתאם

בנוסף לשאלות על שביעות רצונם הכללית מתהליך ק.ד.מ., המשתתפים נשאלו באופן מפורט לגבי היבטים שונים של תפקוד המתאם. התפלגות התשובות של הנערים, ההורים והנפגעים מוצגת בלוח 27.

ביחס לכל אחד מן ההיבטים שנבדקו, מרבית המשתתפים (נערים, הורים ונפגעים) היו מרוצים או מרוצים מאוד: ארגון המפגש (100%), הוגנות וניטרליות (97%-100%), יצירת תחושה נוחה ובטוחה (91%-100%), התייחסות מבינה (94%-100%), ויחס מכבד (97%-100%). השוואה בין התשובות של המשתתפים השונים מלמדת על שביעות רצון גבוהה יותר אצל הנפגעים וההורים מאשר אצל הנערים: 84% מהנפגעים ו-78% מההורים סבורים שהמתאם היה מאוד הוגן וניטרלי, לעומת 65% מהנערים; המתאם גרם מאוד לתחושה נוחה ובטוחה - 87% ו-81% לעומת 53%, בהתאמה; המתאם התייחס מאוד בכבוד - 84% ו-84% לעומת 59%, בהתאמה. עם זאת, כאמור, בכל היבט שנבחן, כמעט כל הנערים העריכו את עבודת המתאמים בצורה חיובית.

לוח 27: הערכת המשתתפים את עבודת המתאם (באחוזים)

נפגע (N=33)	הורה (N=37)	נער (N=34)	היבטים בעבודת המתאם
100	100	100	מתאם ניהל את המפגש בצורה מאורגנת וממוקדת
87	92		כן, מאוד
13	8	לא נשאל	כן
0	0		לא כל כך
0	0		בכלל לא
100	100	100	המתאם היה ניטרלי והוגן
84	78	65	כן, מאוד
16	19	32	כן
0	0	3	לא כל כך
0	3	0	בכלל לא
100	100	100	המתאם גרם לתחושה נוחה ובטוחה
87	81	53	כן, מאוד
13	13	38	כן
0	3	6	לא כל כך
0	3	3	בכלל לא
100	100	100	המתאם התייחס בהבנה
84	83	62	כן, מאוד
16	11	38	כן
0	3	0	לא כל כך
0	3	0	בכלל לא
100	100	100	המתאם התייחס בכבוד
84	84	59	כן, מאוד
16	16	38	כן
0	0	3	לא כל כך
0	0	0	בכלל לא

מקורות

בן אריה, א'; ציונית, י'; קמחי, מ. (עורכים). 2004. **ילדים בישראל - שנתון סטטיסטי 2003**. המועצה הלאומית לשלום הילד, ירושלים.

ארגוב, ד'; בן רבי ד. 2002. "התייעצות עם נערים המעורבים בהליכים פליליים: דוח התייעצות". הוגש לוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ביישומם בחקיקה, ירושלים.

חביב, ג'; בן רבי, ד. 2004. "פעילות משטרת ישראל בנושא עבריינות נוער בשנים 1996-2000 - סיכום מחקר". בתוך: **משטרת ישראל והנוער בראי הזמנים**. חובב, מ. (עורך). ציריקובר מוציאים לאור בע"מ, תל-אביב.

נספח - תנאי ההפניה לק.ד.מ.¹⁰

החקירה המשטרית

1. המשטרה סיימה חקירת קטין חשוד, לאחר שהושלמו כל פעולות החקירה הנדרשות לצורך העברת התיק לתביעות או לפרקליטות.
2. התקיימו תנאי ההפניה לק.ד.מ. כמפורט להלן:
 - א. הקטין מודה בביצוע העברות המיוחסות לו.
 - ב. הקטין ביצע את העברה ללא שותפים.
 - ג. הקטין ביצע את העברה עם שותפים ונתקיים אחד התנאים הבאים –
 - 1) הטיפול בשותפים האחרים אינו מתאים לק.ד.מ., אם בשל נקיטת הליך אי-תביעה לגביהם ואם בשל העמדתם לדין.
 - 2) הליך ק.ד.מ. מתאים גם לשותפים אחרים והנפגע הסכים לביצוע הליך ק.ד.מ. לכל אחד מהשותפים הללו.
 - ד. גיל הקטין למטה מ-17.5.
 - ה. הנפגע הינו בגיר(ה) יחיד(ה) או מספר בגירים שהם יחידה אחת (משפחה; עסק; מוסד ציבורי או פרטי וכו').
 - ו. הנפגע הינו קטין מעל גיל 12 ונתקיימו התנאים הבאים –
 - 1) הקטין והוריו הסכימו להליך ק.ד.מ.
 - 2) היה גיל הקטין למטה מ-16 – נוכחותו בק.ד.מ. תתאפשר רק בהסכמת הוריו ובהשתתפותם.
 - 3) היה הקטין מגיל 16 ומעלה – נוכחותו בק.ד.מ. תתאפשר רק בהסכמת הוריו ובהשתתפותם או באישורם – בהשתתפות מלווה בגיר אחר, עליו יסכימו הקטין והוריו.
 - ז. מדובר בעברה מסוג עוון או פשע למעט סוגי העברות כמפורט להלן –
 - 1) עברות ההמתה.
 - 2) עברות המין.
 - 3) עברות הסמים, פרט למסגרת הטיפול בהליך אי-תביעה סמים.
 - 4) עברות מתחום האלימות במשפחה.
 - 5) עברות אלימות חמורות – עפ"י שיקול דעת קצנ"מ מחוז/מרחב.
 - ח. מדובר בתיק, שאלמלא הליך ק.ד.מ. – היה מומלץ להגשת כתב אישום נגד הקטין בגין העברות המיוחסות לו וכך גם יעשה, אם לא יתקיים ק.ד.מ., אם יבוטל ק.ד.מ. או אם הקטין לא יבצע את התכנית שהתקבלה בק.ד.מ.

¹⁰ מתוך נוהל הפעלה למודל ק.ד.מ. לנוער עובר חוק - נוסח עדכני 14.10.2002, חלק 6 השיטה-פירוט, סעיף א' החקירה המשטרית

ט. במידה שהיו לקטין תיקים בעברו – היו אלה תיקי אי-תביעה מכל סוג או תיקי פ.א. אם התקיימו בהם התנאים הבאים:

1) התיקים נפתחו בגין עבירות, שאינן מסוג העבירות, בהן לא ניתן להפנות להליך ק.ד.מ.

2) התיקים נסגרו והקטין לא הועמד לדין או שהועמד בהם לדין ומשפטו הסתיים.

3. תנאי מתנאי ההפניה הדורש הסכמת נפגע ו/או הוריו (הסכמת נפגע לקיום הליך ק.ד.מ. שייערך לכל אחד ממספר שותפים (כאמור בסעי' 6.א.2.ג.2.), וכן בהסכמת נפגע קטין והוריו לקיום ההליך ולנוכחות ההורים (כאמור בסעי' 6.א.2.ו.1.) ייבדק בידי המתאם, במסגרת הכנת מפגש ק.ד.מ., בשלב הפנייה לנפגע העברה ולתומכיו (כמפורט בסעי' 6.א.2.ג.א.). הסכמת נפגע קטין והוריו גם תתועד בחתימתם על גבי טופס ק.ד.מ. 11, שישלח לקצין הנוער.

4. כל בקשה להפניה חריגה, תובא על-ידי קצנ"מ מחוז/מרחב לוועדת היגוי מח"ק, המוסמכת לאשר זאת בהסכמת ר. מח"ק בלבד.

קריטריונים נוספים נגזרים מלוח הזמנים לתהליך ק.ד.מ.

לוי' לתהליך ק.ד.מ.

1. המלצת קצין הנוער במשטרה אל קצין המבחן לנוער להפנות קטין לק.ד.מ. תיעשה תוך **4 שבועות** מיום הגשת התלונה במשטרה ולא יאוחר מ-8 שבועות מיום ביצוע העברה – המוקדם מבניהם.

2. ההפניה למתאם ק.ד.מ. בידי שירות המבחן, תיעשה תוך **4 שבועות** מיום המלצת המשטרה אל שירות המבחן לנוער.

3. המתאם יכנס את מפגש ק.ד.מ. תוך **4 שבועות** מיום קבלת ההפניה אליו.

4. משך זמן מומלץ לתכנית - **3 חודשים**. משך תכנית מכסימאלי - **6 חודשים**. בכל מקרה, מועד השלמת ביצוע תכנית לא יעבור **9 חודשים** מיום ביצוע העברה.

5. במקרה של כשלון ק.ד.מ. בכל שלב שהוא:

א. הודעת המתאם – **מידית**.

ב. המלצת שירות המבחן למשטרה תועבר תוך **7 ימים** מקבלת הודעת המתאם.

ג. העברת התיק מיחידת הנוער לתביעות – תוך **7 ימים**.

6. במקרים חריגים, ישונו לוחות הזמנים בתיאום בין קצין הנוער לקצין המבחן והמתאם ובלבד שמועד העברת התיק לתביעות, במידה שההליך ייכשל בכל שלב שהוא, **לא יאוחר מעשרה חודשים מיום ביצוע העברה**. במקרים אלה, יש לסמן באופן בולט, על גבי התיק ועל גבי כל מסמך, את מועד ביצוע העברה וכן יש לשקול, ביצוע כל ההעברות, באופן ידני.